

2019
2020

Moraalfilosofie/Ethiek

SAMENVATTING LEERSTOF OBV POWERPOINTS EN LESNOTITIES
KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

1	Praktisch:	2
2	Inleiding	3
3	Normen: Klassiek utilitarisme en consequentialisme (H5)	9
4	Hedendaagse utilitarisme en consequentialisme (H6)	19
5	Klassieke deontologie (H7)	23
6	Hedendaagse deontologie.....	31
7	Deugdenethiek, oud en nieuw (H11)	35
8	Zorgethiek (H12).....	45
9	Inleiding	51
10	De vergissingstheorie (H17)	57
11	Moreel relativisme (H18).....	60
12	Non-Cognitivismisme	66
13	Moreel non-naturalisme (.....	70
14	Moreel Naturalisme (H21).....	76
15	Morele verantwoordelijkheid (H14).....	83
16	Authenticiteit en integriteit (H3).....	88

1 Praktisch:

Professor Benjamin De Mesel – studiejaar 2019-2020

Te studeren:

- studeer wat in de les uitgelegd is
- structuur lessen: slides Toledo
- Handboek als hulpmiddel: Martin van Hees, Thomas Nys en Ingrid Robeyns (red.), Basisboek Ethiek. Amsterdam, Boom, 2014.

Hoe leerstof verwerken?

- Notities nalezen, structureren
- Zorg dat je alles begrijpt voor de volgende les begint
- Wat als je iets niet begrijpt?
 - o Les, handboek, medestudenten, monitoraat, docent
 - o Regels contact docent: eerst bovenstaande zaken, docent als laatste hulpmiddel
 - baken vraag af en wees concreet
 - licht toe waarom je het niet begrijpt
 - geen inhoudelijke vragen tijdens de examenperiode, wel tijdens de blokperiode

Examen:

- mondeling, schriftelijke voorbereiding
- Structuur: 2 grote vragen (2 x 5 punten), 1 vraag opdracht (4 punten), 3 kleine vragen (3 x 2 punten)
 - o grote vragen: vaak vergelijkingen tussen theorieën
- Voorbeelden examenvragen tijdens les
- Concrete info examen met voorbeeldvragen volgt
- TIP: details, termen en wees compleet
 - o bv. consequentialisme: alleen de consequenties zijn belangrijk
- opdracht-vraag: zie acht vragen op Toledo + uitleg
 - o Eén vraag op examen. Antwoord bevat
 - Standpunt, Argument *voor*, Argument *tegen*, Ontkrachting van tegenargument
 - o Bij elke vraag referenties naar artikels en opinies
 - o Teksten op Toledo of via limo.libis.be
 - o Teksten zijn verplichte lectuur
 - o Evaluatiecriteria:
 - Is argumentatie *voor* standpunt correct en sterk?
 - Is voor sterk *tegen*argument gekozen en is dat argument overtuigend ontkracht?
 - Heeft student *inzicht* in de verdedigde positie?
 - Heeft student *inzicht* in de mogelijke bezwaren?
 - o Standpunt is niet slechter als het niet overeenkomt met standpunt docent.
 - o 20/4 oefening opdracht

2 Inleiding

Wat is ethiek/moraal filosofie?

- Centrale vragen:
 - o Hoe moet een mens zijn om een goed/deugdelijk mens te zijn?
 - o Hoe moet een mens leven om goed/deugdelijk te leven?
 - o Hoe moet een mens handelen om juist/goed/deugdelijk te handelen?
- Per moraal filosofische theorie staat een andere vraag meer centraal

2.1 Terminologie

Centrale termen: goed en kwaad

‘De moraal’: geheel van gebruiken, waarden en normen voor zover deze zijn verbonden met centrale vragen moraal filosofie

- niet alle waarden en normen zijn morele waarden en normen
- bv. normen in het schaken (toren beweegt verticaal en horizontaal, looper beweegt diagonaal) = geen morele normen. Een overtreding van de norm in schaken maakt je niet per se een slecht mens

‘De ethiek’: tweeledige definitie

- 1) = ‘de moraal’ = “de ethiek” van alle gebruiken, normen en waarden van een bepaalde groep
 - 2) Systematisch-kritische reflectie *over* moraal: de activiteit om te denken over moraal
- de moraal ≠ het moreel (=gedrevenheid of geestelijke kracht) ≠ de moraal van het verhaal (=de boodschap van een verhaal)

Moraal & handelen:

- Moreel handelen/zijn: zoals men *moet* handelen/zijn om goed te handelen/zijn
- Immoreel handelen: zoals men *niet mag* handelen/zijn ...
- Amoreel: komt niet in aanmerking voor morele beoordeling
 - o bv. keuze om links of rechts in de auto te rijden
- Probleem: welke vragen hebben een morele lading?
 - o Bv. voedselkeuze: vlees, palmolie,..., vervoersmiddel: auto, fiets,..., kleding: lokaal, sweatshop,...
 - o Worden meer en meer keuzes gemoraliseerd?
 - o Ook tendens tot ontdoen van morele connotaties van bv. trouwen, kinderen,...
 - o → onder invloed van culturele veranderingen

3 tradities binnen ethiek (als systematisch-kritische reflectie over moraal):

1. descriptieve ethiek
 - a. Descriptieve ethiek beschrijft volgens welke gebruiken, waarden en normen een individu of groep mensen leeft.
 - b. Verklaart waarom zo gehandeld/gedacht wordt
 - c. Beschrijft, maar *evalueert* niet
 - d. Bv. verklaren slavernij, mensenoffers, etc.

2. Normatieve ethiek
 - a. Normatieve ethiek gaat op zoek naar de *juiste* moraal
 - b. Verklaart waarom zo gehandeld/gedacht *moet* worden: waarom moet er op deze of gene manier geleefd worden?
 - c. Evalueert:
 - i. Zijn gebruiken/regels/normen gerechtvaardigd?
 - ii. Zijn er goede redenen voor?
 - iii. Is het juist om volgens die nomen/regels te handelen/leven?
 - iv. Welke normen/regels zijn rechtvaardig en waarom?
 - d. Bv. mensenoffers zijn moreel toegestaan want het eren van God is moreel superieur aan het individueel recht op leven
 - e. Probeert de normatieve ethiek universele uitspraken te doen?
3. Meta-ethiek: Vragen die niet tot descriptieve of normatieve ethiek behoren (=fundamentele ethiek)
 - a. Morele semantiek
 - i. Betekenis van morele uitspraken en begrippen
 - ii. bv. Wat betekent het dat iemand moreel moet handelen?
 - iii. Overtuigingen, emoties of voorschriften?
 - iv. bv. betekenis van "Liegen is moreel verkeerd"
 1. overtuiging: uitspraak over de staat van zaken
 2. emoties: bv. "boe liegen" = voelt fout
 3. voorschriften: lieg niet
 - b. Morele psychologie:
 - i. Discipline die motieven, gedachten en emoties verbonden met *morele* handelingen en opvattingen bestudeert
 - ii. Gevolgen van psychologische constitutie voor reflectie over moraal
 - iii. Verband tussen morele opvattingen en motivatie
 - iv. = descriptieve ethiek?
 1. Nee, morele psychologie gaat niet over een groep maar over de aard van de mens en hoe deze moraal moet nadenken
 2. Bv. vrije wil en morele verantwoordelijkheid
 - v. Bv. de mens wordt bestuurd door deterministische natuurwetten en heeft dus geen morele autonomie
 - vi. Moet de mens ook handelen naar zijn morele overtuigingen? Bv. vlees eten
 - c. Morele ontologie
 - i. Vragen over wat *is* (zijnsleer): morele werkelijkheid, feiten
 - ii. Beantwoordt er een werkelijkheid aan morele begrippen en/of uitspraken?
 - iii. Bestaan er morele feiten?
 - iv. Zijn die feiten onafhankelijk van hoe wij denken of menselijke constructies?
 - v. Zijn die feiten absoluut of relatief? (afhankelijk van de groep of opvoeding?)
 - d. Morele epistemologie
 - i. Bestaat morele kennis en hoe verwerven we die?
 - e. Morele methodologie
 - i. Welke methodes zijn geschikt voor onderzoek in ethiek?

Moraalwetenschap & moraal filosofie:

- Moraalwetenschap = descriptieve ethiek (wordt niet besproken in dit vak)
- Moraalfilosofie = normatieve ethiek en meta-ethiek

Algemene ethiek & bijzondere/toegepaste ethiek:

- Onderscheid in normatieve ethiek tussen (1) algemene ethiek en (2) bijzondere/toegepaste ethiek
- Algemene ethiek: volgens welke algemene principes en normen moeten we handelen, welke waarden moeten we nastreven?
- Bijzondere/toegepaste ethiek
 - o Volgens welke principes en normen moeten we handelen in domein x?
 - o Wat betekent het om in x een algemene regel toe te passen of een bepaalde waarde na te streven?
 - o Bv. Bio-ethiek (alle vragen i.v.m. het leven), medische (regels en normen in medische context), economische (handel), ecologische (milieu), seksuele (#metoo), wetenschapsethiek (plagiaat), fiscale ethiek (herverdeling en belastingen)...

Normatieve ethiek als praktische wijsbegeerte:

- Theoretische wijsbegeerte gaat over hoe werkelijkheid *is*.
- Praktische wijsbegeerte gaat over hoe werkelijkheid zou *moeten zijn*.
 - o Bv. Ethiek en politieke filosofie
 - o Verschil:
 - Ethiek: individueel niveau: het goede en deugdzaam leven
 - Politieke filosofie: hoe we ons als collectief moeten organiseren

2.2 Ontstaan van moraal en ethiek

Ontstaan moraal:

- Is moraal typisch menselijk?
 - o Mensapen hebben ook samenwerking
 - o Verschil met mensen:
 - indien de ene aap een banaan wilt en de andere niet: de andere zal helpen indien een zeer kleine inspanning of beloning
 - indien beide een banaan willen: na samenwerking ontstaat concurrentie om zelf zoveel mogelijk te krijgen
 - kinderen hebben regels om te verdelen
 - bv. 3^e actor in het spel:
 - mensapen: apen geven er niet om als een derde aap met een deel van de buit gaat lopen, zolang ze er maar zelf zoveel mogelijk hebben kunnen uithalen.
 - kinderen: moreel besef dat de opbrengst verdeelt moet worden onder de participanten, en dat derden geen deel verdienen
- Nee: Frans de Waal. Ja: Michael Tomasello
- Tomasello: moraal vereist
 - o Samenwerking

- Regels voor verdeling opbrengst
- mensen hebben een gevoeligheid die mensapen missen
- Wat wil ik doen? vs. Wat moet ik doen?
- <https://vimeo.com/55035079>

Ontstaan ethiek (als systematisch-kritische reflectie *over* moraal):

- Vereist het kritisch vermogen om normen en waarden in vraag te stellen
- “Pre-ethische” samenleving = ‘Mythische’ samenlevingen: mythen geven verklaringen aan zaken en voorzien in een moreel kader van normen en waarden: Mythen verklaren waarom wereld zus of zo in elkaar zit, waarom mensen zus of zo moeten handelen
- Moraal drukt natuurlijke orde uit
- Griekse cultuur 6e/5e eeuw v.C.
- Natuurlijke evidentie van heersende moraal wordt problematisch door interactie met andere volkeren die allen een particuliere moraal hebben: katalysator voor reflectie
- Verschillende systemen kunnen niet allemaal dé natuurlijke orde uitdrukken.
- Welke systeem is het juiste/meest rechtvaardige en waarom?
- Centrale vraag: is heersende moraal uitdrukking van natuurlijke orde of door de mens gemaakt en dus conventioneel/artificieel?

Drukt de moraal een natuurlijke orde uit of is deze conventioneel?

- Sofisten: moraal is conventioneel: retorica
 - Morele oordelen zijn meningen van individuen.
 - Het komt erop aan anderen van eigen meningen te overtuigen (=winnen)
 - Belang van *retoriek*, kunst van het overtuigende woord
 - Je kan geen gelijk *hebben* (er is geen absolute morele waarheid of morele kennis), wel gelijk *krijgen*.
- Socrates (469-399 v.C.): ratio i.p.v. retorica
 - Morele oordelen zijn niet zomaar opinies.
 - Rede helpt morele waarheden te ontdekken en morele kennis te verwerven.
 - Drie posities: morele regels moeten gevolgd worden
 - niet omdat het nu eenmaal de regels zijn (mythisch samenleving)
 - niet omdat men er toevallig een voorkeur voor heeft (sofisten)
 - wel omdat ze redelijk zijn en gerechtvaardigd kunnen worden (Socrates)
 - Rede noodzakelijk voor kritische reflectie op moraal – consensus
 - zonder rede geen kritische reflectie
 - Rede ook noodzakelijk én voldoende voor moreel leven – typisch Socrates
 - voldoende: als ik gebruik maak van de reden op de juiste manier, dan zal ik ipso facto een moreel leven lijden – moreel leven staat in dienst van de rede
 - = *Ethisch intellectualisme*: deugd is inzicht en inzicht is deugd (logos: inzicht, kennis, rede)
 - *deugdelijk zijn betekent redelijk zijn, en redelijk zijn betekent deugdelijk zijn*
 - Redelijkheid als doel, zin van het leven

- typisch filosofen standpunt: eigen leven als moreel superieure leven – morele zelfbediening?
- Noodzakelijk verband tussen kennis en motivatie: als je weet wat goed is, dan zal je automatisch gemotiveerd zijn om in overeenstemming met deze kennis te handelen (= internalisme – morele psychologie)
 - Socrates: als je echt overtuigd bent dat iets juist is, zal je consistent aan dit oordeel handelen. Als je dit niet doet, blijkt je niet oprecht of voldoende overtuigd te zijn = geen oprecht moreel oordeel
 - oprecht moreel oordeel: moreel inzicht dat samenkomt met de motivatie om naar dit oordeel te handelen
- Rede en vrijheid vs. verlangen/begeerte en onvrijheid
 - iemand die zich laat lijden door verlagen en begeerte is onvrij
 - iemand die zich laat lijden door de rede is vrij

2.3 Doelstelling en structuur cursus

Doelstelling cursus

- Geen morele opvoeding
- Geen stappenplan voor oplossing morele problemen
- Reflectie over morele problemen stimuleren
- Selectie van opvattingen en theorieën uit moraalfilosofie
- Focus op algemene normatieve ethiek
- Thematische benadering, geen historische benadering

Structuur cursus: vier delen:

- (1) Normen
- (2) Meta-ethiek
- (3) Morele psychologie
- (4) Waarden

Normen vs. waarden

- Waarden: abstracte zaken die we belangrijk vinden, waar we waarde aan hechten
- Bv. vriendschap, integriteit, schoonheid, intelligentie, geluk, ...
- Zijn alle waarden morele waarden?
 - waarden die nodig zijn om een goed leven te leiden en een goed mens te zien
 - maar hangt af per moreel theorie
 - bv. intelligentie primaire morele waarde voor Socrates vs. andere theorieën die zeggen dat heel eenvoudige mensen perfect een moreel leven kunnen leiden

Instrumentele en intrinsieke waarden

- Instrumentele waarden: middelen om doel te bereiken
 - bv. kunst als doel om status te bereiken
- Intrinsieke waarden streven we na omwille van zichzelf
 - bv. kunst als doel op zichzelf
- Morele waarden als intrinsieke waarden

- uitzonderingen: Nietzsche zag morele waarden als een instrument van de zwakkeren in de samenleving om de sterkeren te onderdrukken
- Wat met kunst? Kunst als medium om schoonheid te bereiken, nationale verheerlijking, etc. Voor sommige kunstenaars ligt de waarde van kunst in de kunst zelf
- Zijn morele waarden belangrijker dan niet-morele waarden?
 - controversiële vraag: sommigen: morele waarden als belangrijkste waarden. Andere filosofen: morele waarden niet als belangrijke waarden zoals fysieke kracht, intelligentie, humor, etc.
 - Middenweg: om een goed leven te lijden moet je zowel morele als niet-morele waarden cultiveren
- Brede vs. smalle moraal
 - geen vaststaande grens tussen morele en niet-morele waarden
 - brede moraal: zeer veel waarden als moreel beschouwen, noodzakelijk voor een moreel leven (Aristoteles)
 - smalle moraal: slechts enkele waarden als moreel beschouwen, noodzakelijk voor een moreel leven (Kant)
 - reden voor de smalle moraal: controle
 - Kant: morele status moet binnen de controle van een persoon vallen, zodat deze hier zelf autonomie en verantwoordelijkheid over kan dragen
 - geen schoonheid, intelligentie,... wel bv. integriteit

Normen: regels, richtlijnen, principes

- Bepalen wat we moeten doen
- Vriendschap en geluk zijn waarden
- 'Hou van je vrienden' en 'streef het geluk na' zijn normen
- Zijn alle normen morele normen? Neen

(1) Normen: Zes hoofdstukken over normatieve theorieën:

- (5) Klassiek utilitarisme en consequentialisme
- (6) Hedendaags utilitarisme en consequentialisme
- (7) Klassieke deontologie
- (8) Hedendaagse deontologie
- (11) Deugdethiek
- (12) Zorgethiek

(2) Meta-ethiek: Eén hoofdstuk: (18) Moreel relativisme

(3) Morele psychologie: Eén hoofdstuk: (14) Morele verantwoordelijkheid

(4) Waarden: Twee hoofdstukken: (2) Vrijheid en autonomie, (3) Authenticiteit, integriteit en identiteit

Deel 1: Normatieve theorieën

3 Normen: Klassiek utilitarisme en consequentialisme (H5)

3.1 Inleiding

Terminologie: consequentialisme > utilitarisme

- Consequentialisme: of handeling moreel juist/verkeerd is hangt !enkel! af van gevolgen van de handeling
- Utilitarisme is versie van consequentialisme
- Utilitarisme: gevolgen zijn beter naarmate handeling een grotere bijdrage levert aan het algemeen nut (utiliteit)
- Algemeen nut (in economische zin): vaak 'grootste geluk voor het grootste aantal mensen'
- Een handeling krijgt waarde naarmate die de volledige hoeveelheid geluk verhoogd voor het grootste aantal mensen
- Geluk: vaak 'zo veel mogelijk genot en zo weinig mogelijk pijn'
 - genot = goed, pijn = slecht
- Focus op rechtstreekse gevolgen. Alles is op een manier het gevolg van een handeling in het heden. De gehele toekomst is het gevolg van een futiliteit in het verleden.

Drie belangrijke utilitaristen:

- Jeremy Bentham. (1789) Introduction to the Principles of Morals and Legislation
- John Stuart Mill. (1861) Utilitarianism
 - Beide beschouwd als mede grondleggers van het liberalisme (context verlichting)
 - pleitbezorger economische vrijheid, vrijheid van mensenrechten, afschaffen fysieke straffen, afschaffen van slavernij, dierenrechten, vrouwenrechten; scheiding kerk en staat
- Henry Sidgwick. (1874) The Methods of Ethics

Utilitarisme en revisionisme

- Revisionisme: theorie die onze huidige opvatting over moraal drastisch wilt veranderen: radicaal
- Voorbeelden op hun aparte antwoorden op bepaalde zaken:
- Moeten misdadigers opgesloten worden? Nee, utilitaristen kijken vooruit. Dus alleen als dat nuttige gevolgen heeft in de toekomst. Dus alleen bij kans op recidive. Vandaag de dag kijken we zoveel vooruit (kans op recidive) en achteruit (gedane leed).
- Mogen we dieren eten? Weegt niet op tegen het genot dat wij ervan krijgen om het te eten weegt niet op tegenover het leed van dieren doden
 - Aristoteles: dieren vallen niet binnen de redelijke, en dus morele cirkel. Niet principieel een probleem
- Is liegen moreel verkeerd? Hangt af van de gevolgen
- BASIS: voor de utilitarist is er niet iets dat principieel niet mag. Alles hangt af van het nut dat het creëert
 - het doel heiligt de middelen: zoveel mogelijk genot en zo weinig mogelijk pijn

Utilitarisme en dierenrechten

- Het zal ooit erkend worden dat het aantal benen, de harigheid van het vel of het hebben van een staart, onvoldoende redenen zijn om een sensitief wezen aan zijn lot over te laten. [...] De vraag is niet 'Kunnen ze logisch redeneren?', en ook niet 'Kunnen ze praten?', maar 'Kunnen ze lijden?' (Bentham)

3.2 Wat verdedigen utilitaristen?

3.2.1 A. Bentham

- Benthams definitie van utilitarisme:
 - Met het nutsprincipe (=utilitarisme) wordt het principe bedoeld dat elke handeling goed- of afkeurt op basis van de tendens die ze lijkt te hebben om het geluk te vergroten of verminderen van de partij over wiens belang het gaat.
- moreel goede handeling: nutsverhoging, moreel slechte handeling: nutsverlaging
- 'Partij over wiens belang het gaat': iedereen waarop de handeling effect heeft
- Problemen met 'tendens': wat bedoelt Bentham hier? Enkele mogelijkheden:
 - Voorbeeld: Gefaalde aanslag op Hitler door Johan Elzer (Bierkelderkutch), met tiental doden
 - Tendens om geluk te vergroten of verminderen? Geen eenduidig antwoord
 - Mogelijkheid: Niet zozeer specifieke handelingen, maar handelingstypes beoordelen. Niet de gevolgen van een specifieke handeling, maar het gevolg van het handelingstype 'het vermoorden van een dictator'
 - Volgende drie vragen als mogelijkheden

Drie fundamentele vragen binnen het utilitarisme: (wat bedoelde Bentham met tendens? drie manieren)

- (1) Handelingstypen vs. specifieke handelingen
- (2) Verwachte vs. daadwerkelijke gevolgen
- (3) Regelutilitarisme vs. handelingsutilitarisme
- Examen: Wat bedoelt Bentham met "tendens"?

(1) Handelingstypen vs. specifieke handelingen

- Handelingstype: verzamelnaam voor geheel van gelijkaardige specifieke handelingen
 - Bv. Elser's poging tot de wereld bevrijden van dictators: welke gevolgen hebben deze handeling doorgaans?
 - Tendens om geluk te vergroten maar in feiten heeft het dit niet gedaan
- Vaak voorkeur voor specifieke handelingen: die specifieke handeling, van die specifieke persoon, op dat specifiek moment
 - onderverdeling van handelingstypen is arbitrair
 - handelingstype "wereld bevrijden van dictators" of "moord"?
- Toch voorstanders handelingstypes: gevolgen specifieke handelingen moeilijk te voorspellen
 - Bv. Elser had de goede intentie
 - Vaak weten we wat de gevolgen van een handelingstype zijn, maar niet van wat de gevolgen van een specifieke handeling zijn
- Dubbelzinnige cases: iemand duwen van een persoon die dit graag heeft

- specifieke handeling: verhoogt genot dus moreel goed
- handelingstype: in het algemeen ongewenst dus moreel slecht
- Het feit dat hij opkomt voor algemene rechten (homorechten, vrouwenrechten) geven de mogelijkheid dat Bentham handelingstypen beschouwd (geen specifieke homoseksuele handeling, maar algemene acceptatie)

(2) **Verwachte** vs. daadwerkelijke gevolgen (=dilemma)

- bv. Elser handeling had de tendens om het geluk te vergroten, omdat hij verwachtte dat zijn daad zou slagen
- MAAR: Geen consensus onder utilitaristen
- Reden voor daadwerkelijke gevolgen: welke gevolgen willen we veranderen?
 - Gedachtenexperiment: als we terug kunnen in de tijd, welke gevolgen willen we dan veranderen? Daadwerkelijke of verwachte gevolgen van Elser's handeling?
 - Eerder de daadwerkelijke gevolgen veranderen indien de verwachte gevolgen zijn goed, maar de daadwerkelijk gevolgen zijn slecht
 - Bv. niet gestudeerd voor het examen, maar wel geslaagd. Eerder verwachte gevolgen veranderen indien de daadwerkelijk gevolgen goed zijn, maar de verwachte gevolgen doen er eigenlijk niet toe
 - Gehele lijn: meestal slechte daadwerkelijke gevolgen veranderen
- Reden voor verwachte gevolgen: we weten nooit zeker wat daadwerkelijke gevolgen zullen zijn
 - daadwerkelijke gevolgen van een specifieke handeling zijn zeer moeilijk te voorspellen
- Morele theorie als leidraad?
 - Stel: daadwerkelijke gevolgen beoordelen, maar ook toegeven dat we die nooit echt onder controle hebben. Gevolg: utilitarisme kan moeilijk als leidraad van uw moreel handelen gebruiken. Hoe kan je je door utilitarisme laten leiden, waar alleen de gevolgen belangrijk zijn, als we geen of amper controle hebben over de gevolgen van onze actie
 - Respons utilitarist: utilitarisme dient niet als morele leidraad. MAAR: dat maakt onze theorie niet minder juist. Het blijft het gevolg dat wat telt de gevolgen van uw gevolgen zijn.
 - Post Factum kunnen we perfect de moraliteit van je handeling beoordelen
 - Verschil tussen morele theorieën als leidraad of niet.

(3) **Regelutilitarisme** vs. handelingsutilitarisme

- Beide beoordelen specifieke handelingen
 - eens over WAT we moeten beoordelen, maar oneens over HOE we deze moeten beoordelen
- Regelutilitarisme: handeling is juist als ze in overeenstemming is met een set regels die, wanneer ze zouden worden geaccepteerd, zouden leiden tot optimale gevolgen
 - Moreel handelen juist of fout? Kijk naar de regel die beantwoord aan deze handeling. Regel deel van de juiste set regels? Dan wel
- Handelingsutilitarisme: handeling is juist als gevolgen van die specifieke handeling goed zijn (gemakkelijke variant)
 - Bv. liegen: gevolgen van de leugen zijn goed.
 - Handelingsutilitarist: moreel goede daad

- Regelutilitarist: liegen is NIET in overeenstemming met een set regels die, mocht die worden geaccepteerd door iedereen, die zou leiden tot optimale gevolgen – liegen is moreel verkeerd, ook al kan het in specifieke situaties tot gewenste gevolgen **lijden**
 - tussenstap van handeling naar regel
- Elser: handelingutilitarist: verkeerd, regelutilitarist: mogelijks juist maar arbitrariteit in de definitie van de regel (moord vs. bevrijden van de wereld van een dictator)
- Examen. Is de Categorische imperatief van Kant vergelijkbaar met regelutilitarisme?
- Verschil set van regels en handelingstypes:
 - regelutilitarisme gaat wel degelijk specifieke handeling beoordelen
 - handelingstypes: gaat niet specifieke handelingen, maar handelingstype
 - In praktijk komt het wel op hetzelfde neer

Was Bentham regel- of handelingsutilitarist? Controverse

- Wat handeling juist maakt is 'de tendens om het geluk te vergroten of verminderen'
- Reden voor handelingsutilitarisme: specifieke handelingen met goede verwachte gevolgen hebben die tendens om geluk te vergroten
 - Bv. Elser: positief beoordelen
- Reden voor regelutilitarisme: specifieke handelingen die overeenstemmen met set van optimale regels hebben die tendens

Welke combinatie zal ertoe lijden dat de handeling van Elser verkeerd zal worden opgevat?

- Specifieke handelingen
- Daadwerkelijke gevolgen
- Kader: handelingsutilitarisme

3.2.2 B. Mill

Kernprincipe van Mills utilitarisme:

Het credo dat nut of het Grootste Geluk Principe als het fundament van moraliteit aanvaardt, houdt in dat handelingen goed zijn in de mate waarin zij ertoe neigen geluk te bevorderen, en slecht voor zover ze neigen het omgekeerde van geluk te bewerkstelligen.

- 'Neigen': zelfde problemen als 'tendens'
- 'De mate': is goedheid gradueel (spectrum) of binair?
- Meeste utilitaristen: binair. Alleen handelingen die minstens zo veel geluk voortbrengen als elke alternatieve handeling zijn goed.
- Bv. 3 handelingen die respectievelijk 0, 20 en 40 geluk voortbrengen
 - Binair: alleen 40 is goed, de rest slecht (=veeleisend)
 - Gradueel: zowel 20 en 40 zijn goed

Mill verdedigt liberalisme in *On Liberty* (1859):

- Schadebeginsel (uit het hoofd kennen en naar kunnen verwijzen):

- De enige reden waarom men rechtmatig macht kan uitoefenen over enig lid van een beschaafde gemeenschap, tegen zijn zin, is de zorg dat anderen geen schade wordt toegebracht.
- = Ik mag alleen macht over u uitoefenen om te vermijden dat u andere zal schaden
- Lijkt in strijd met utilitarisme, waarom?
 - Je moet zoveel mogelijk geluk in de wereld brengen. Soms kan dit door dwangmaatregelen in te voeren (bv. verplichten fietshelm en gordel).
 - Je doet dit niet uit voorzorg dat zij anderen zullen schaden, maar om zichzelf niet te schaden
 - Utilitarisme kan dwangmaatregelen rechtvaardigen indien deze maatregelen het geluk verhogen, tegen de wil van de subjecten zelf
 - Schadebeginsel kan moeilijk verplichten van fietshelm legitimeren (=kern liberalisme: minder regels vs. utilitaristen: meer regels om geluk te vergroten zoals verbieden roken)

Hoe kan schadebeginsel in overeenstemming zijn met utilitarisme?

- Regelutilitarisme: schadebeginsel is deel van optimale set regels
 - Er is niets dat niet mag voor de radicale klassieke utilitarist (niets dat niet mag zolang het goede gevolgen zijn)
 - Regelutilitarist: er zijn wel regels, maar deze regels moeten wel geluk creëren
- Zo kunnen utilitaristen op basis van schadebeginsel belang van absolute rechten verdedigen
- Alleen rechten die deel zijn van optimale set regels
- Of Mill regel- of handelingsutilitarist is, is controversieel, maar maakt het wel in overeenstemming met zijn begrip van het schadebeginsel

3.3 Versies van het utilitarisme

3.3.1 Klassiek hedonistisch handelingsutilitarisme = bekendste versie

- Een handeling is juist dan en slechts dan als geen enkele alternatieve handeling meer teweegbrengt van datgene wat op zichzelf goed is
- Wat is op zichzelf goed?
 - Algemeen nut = geluk = saldo van genot en pijn
- klassiek: gaat terug op de klassieke grondleggers van het utilitarisme (Bentham & Mill)
- Hedonistisch = recht op genot: dus nut vertalen in termen van genot

3.3.1.1 *Wat is geluk (als saldo van genot en pijn)?*

- Berekenbaar/telbaar/additief! anders kan je niet van saldo spreken

Bentham: in berekening van hoeveelheid genot en pijn moet men rekening houden met vier variabelen

- Intensiteit: intense genot/pijn > minder intens genot/pijn
- Duur
- Zekerheid: genot = beter naarmate dat dit zekerder is (minder kans dat het afgepakt zal worden). Wat met genot dat vergroot wordt vanuit de mogelijkheid dat het afgepakt kan worden?
- Nabijheid:
 - tijd: genot is beter naarmate het meer nabij is in de tijd

- ruimte: genot is beter naarmate het meer nabij is in de ruimte
- Grootste geluk heeft hoge intensiteit, lange duur, is zeker en nabij (in tijd en ruimte).
- In Bentham's theorie is het goede *additief* (optelbaar)
- Het algemeen nut is de totale hoeveelheid genot die door een handeling wordt voortgebracht, ongeacht hoe dat totaal verdeeld is
 - Voorbeeld: Jan heeft een geluksaldo van 5, Mieke heeft een geluksaldo van 20.
 - 2 mogelijke handelingen: Jan 15 geluk bijgeven (= 20) OF Mieke 16 geluk bijgeven (=36)?
 - Welke handeling volgens het klassiek hedonistisch handelingsutilitarisme stellen? $16 > 15$: Mieke 16 geluk bijgeven
 - Kloof wordt groter, terwijl Mieke reeds 4x gelukkiger dan Jan
- Gelijkheid is niet van direct moreel belang
 - Maar dan wel van indirect moreel belang? Stel dat Jan en Mieke elkaar kennen. Ze weten van deze twee mogelijkheden. Kans dat Jan boos wordt. 16 bijgeven aan Mieke, kan pijn veroorzaken bij Jan, waardoor hij 4 geluk verliest. Het geluksaldo verandert
 - Mieke 16 bijgeven veroorzaakt -4 geluk bij Jan. Dus totaal van de daad resulteert maar in een bijdrage van 12 netto geluk. Toch beter 15 aan Jan geven, als Mieke hier geen geluk bij verliest?

Ook Mill is hedonist. Hij maakt, in tegenstelling tot Bentham, onderscheid tussen soorten genot: *hoger* en *lager* genot.

- “Het is beter om een ongelukkig mens te zijn dan een gelukkig varken; beter om een ongelukkige Socrates te zijn dan een gelukkige dwaas. Als de dwaas, of het varken, daar anders over denken, is dat omdat zij alleen hun eigen kant van het verhaal kennen.”
- Geluk als functie van vijf variabelen: vier van Bentham + kwaliteit
- Soorten genot:
 - Lager genot: plat, simpel genot: bv. Temptation Island
 - Hoger genot: beoefenen van de rede zoals een gesprek met een filosoof (Filosofisch narcisisme?)
- Twee interpretaties van Mill over varkens en Socrates
 - (1) Sommige types geluk zijn *oneindig veel beter* dan andere
 - hoeveel lager genot het varken ook opstapelt, hij zal nooit het niveau van genot bereiken dat Socrates in zijn klein maar hoger genot van het beoefenen van de rede benaderen. Lager genot kan nooit hoger genot bereiken
 - Problematisch? Keuze tussen 2 levens: één vol lager genot, of één vol ellende maar met een 5 minuten durende gesprek met een filosoof (zeer weinig hoger genot): is volgens Mill het tweede leven dan verkiesbaar? (Ignorance Isn't Bliss?)
 - (2) Types geluk hebben een *relatief* gewicht
 - Bv. lager genot een waarde van 1, maar hoger genot een waarde van 10
 - Probleem: varkens kunnen nu wél meer netto genot bereiken tegenover Socrates, zolang ze maar een zodanig grotere hoeveelheid lager genot bereiken dan de waarde van het hoger genot van Socrates
- Beide interpretaties zijn problematisch

3.4 Wat moeten we precies maximaliseren?

- Sidgwick's onderscheid tussen totaal en gemiddeld utilitarisme
- Totaal utilitarisme: doel daad is totale hoeveelheid geluk maximaliseren – optie A
- Gemiddeld utilitarisme: gemiddelde hoeveelheid geluk maximaliseren – optie B
- Toepassing:
 - Optie A: Eén wereld, 100 mensen met 1 geluk: 100 geluk – voorkeur totaal utilitarisme
 - Optie B: Eén wereld, 5 mensen met 10 geluk: 50 geluk – voorkeur gemiddeld utilitarisme
- Relevant voor debatten over mondiale vraagstukken: willen wij een wereld met veel mensen die een beetje gelukkig zijn, of een wereld met minder mensen maar die gemiddeld wel gelukkiger zijn?
- Problemen voor totaal en gemiddeld utilitarisme
 - Algemene kritiek: geen indicatie over de verdeling van geluk
 - Totaal utilitarisme:
 - Verdeling: gelukkigen en ongelukkigen worden niet verwerkt in de calculatie
 - Absolute hoeveelheid van mensen speelt enorme rol: 2 kinderen maken die heel gelukkig zijn vs. 15 kinderen maken die matig gelukkig zijn: tweede heeft de voorkeur
 - Gemiddeld utilitarisme:
 - Verdeling: zowel gelukkigen als ongelukkigen worden verwerkt in de calculatie, maar nog altijd slecht
 - Wat met 1 iemand die massaal gelukkig is? Is dit dan een perfecte wereld? Hoe meer je de ongelukkigen uitroeit hoe idealer dat de wereld word

Alternatief voor hedonistisch utilitarisme (nut = geluk): voorkeursutilitarisme (nut = voorkeur)

- Algemeen nut = wat zo veel mogelijk voorkeuren van zo veel mogelijk mensen vervult
- Wat de voorkeuren van mensen vervult loopt niet altijd gelijk met waar mensen gelukkig van worden
 - Bv. ongezond eten, roken, alcohol,... heeft een uiteindelijk negatief gevolg voor geluk
 - Voorkeuren leiden niet automatisch naar geluk
- Waarom voorkeuren?
 - Probleem met klassiek hedonistisch utilitarisme: paternalisme (dwangmaatregelen als deze het geluk zouden kunnen verhogen – bv. fietshelm verplichten)
 - paternalisme: als iemand voor jou beslist wat goed of fout is
 - MAAR: voorkeursutilitarist is tegen dwangmaatregel die kunnen voorkomen uit klassiek hedonistisch utilitarisme, vanuit de idee dat deze het geluk zouden vergroten

Probleem met voorkeursutilitarisme:

- Moeten alle voorkeuren vervuld worden?
 - moeten we met alle voorkeuren van alle mensen dan rekening houden?
 - Sommige mensen hebben vreemde tot moreel afkeurenswaardige voorkeuren: pedofilie (individueel), steun staatsrepressie van minderheden (collectief), iemand die zichzelf vrijwillig laat doden, etc?
 - Ook deze voorkeuren toelaten?
- OPLOSSING: 'Rationele' of 'volledig geïnformeerde voorkeuren'

- Voorkeuren kwalificeren om de ongunstige voorkeuren eruit te filteren
- Probleem: wat als die verschillen van feitelijke voorkeuren?
 - Wat als rationele voorkeuren en reële voorkeuren verschillen? Is dit niet even paternalistisch?
- Probleem: wat zijn rationele voorkeuren?
 - En brengen deze rationele voorkeuren uiteindelijk andere handelingen naar voren dan het klassiek hedonistisch utilitarisme?

Naast hedonistisch utilitarisme en voorkeursutilitarisme: objectieve-lijst-theorieën

- *Verschillende* zaken van objectief belang. Maximalisatie kennis, gezondheid, etc. (moraliteit is niet te herleiden tot één factor)
- Fundamentele onderscheidt:
 - Niet *genot/pijn* of *voorkeuren* tellen, wel dat die zaken *objectief* goed zijn
 - En deze zaken dan maximaliseren
- Probleem: hoe bepalen wat objectief goed is?
 - Wat als deze zaken mensen niet effectief gelukkiger maken?
- Totale en gemiddelde versies van voorkeursutilitarisme en objectieve-lijst-theorieën
 - Objectieve-lijst-theorie
 - Totale versie: totale kennis etc. zo hoog mogelijk
 - Gemiddelde versie: gemiddelde kennis, etc. zo hoog mogelijk
 - Voorkeursutilitarisme:
 - Totale versie: totale voorkeuren zo hoog mogelijk
 - Gemiddelde versie: gemiddelde voorkeuren zo hoog mogelijk

3.5 Hoe moet het goede verdeeld worden?

Niet-utilitaristisch consequentialisme

- Consequentialisme: of handeling moreel juist/verkeerd is hangt enkel af van gevolgen van de handeling
- Utilitarisme: gevolgen van handeling zijn beter naarmate handeling grotere bijdrage levert aan algemeen nut
- Hoe consequentialisme zonder utilitarisme? algemeen nut eruit halen
 - Ethisch egoïsme: handeling is juist als gevolgen voor mij optimaal zijn, ongeacht de gevolgen voor anderen
 - specificering in termen van geluk, voorkeuren, objectieve-lijst-theorie, etc.
 - Zegt niet dat je nooit om anderen moet geven, maar dat je om anderen moet geven als dit de beste gevolgen heeft voor jou. Hoogst waarschijnlijk heb je wel plichten naar anderen, omdat de gevolgen voor jou de beste mogelijk zijn
 - Ayn Rand?
 - Ethisch vs. psychologisch egoïsme
 - Ethisch: normatieve theorie die zegt hoe er moet gehandeld worden, op die manier dat de gevolgen voor mij ideaal zijn
 - Psychologisch: descriptieve/beschrijvende theorie: mensen zitten psychologisch gezien egoïstisch in elkaar zitten

3.6 Argumenten voor en tegen utilitarisme

Argument voor: Mills 'bewijs' voor het utilitarisme

“Het enige bewijs dat gegeven kan worden dat een voorwerp zichtbaar is, is dat mensen het daadwerkelijk zien. Het enige bewijs dat een geluid hoorbaar is, is dat mensen het horen. [...] Net zo, is mijn opvatting, is het enige bewijs dat gegeven kan worden dat iets gewenst/wenselijk is, dat mensen het daadwerkelijk wensen.”

- Probleem met laatste zin: “Het beste bewijs dat utilitarisme wenselijk is, is dat mensen het effectief wensen”
 - Hij maakt de wenselijkheid van het utilitarisme conditioneel voor het bewijs dat utilitarisme wenselijk is. Maar wensen mensen het utilitarisme daadwerkelijk?
 - Als mensen het wensen: dan is utilitarisme wenselijk
 - Als mensen het niet wensen: dan is het utilitarisme niet-wenselijk
- Mager bewijs van de wenselijkheid van het utilitarisme: wenselijkheid van het utilitarisme wordt beschouwd als voorwaarde voor zijn bewijs van het utilitarisme. Wat als mensen het utilitarisme helemaal niet willen?
 - Hervormen naar: als de meerderheid van de mensen het wensen
 - Wensen mensen wel die hogere vormen van genot?

Probleem 1: Rawls' voorbeeld

- Mensen krijgen een pil, die hun de wenst geeft om grassprietjes in hun thuis te tellen
- Volgt hieruit dan dat het wenselijk is dat het wenselijk is om grassprietjes uit hun tuin te tellen?
- Uit hoe de wereld is, volgt niet hoe de wereld zou moeten zijn (Ook een is-ought probleem?)
- Van waaruit dan wel afleiden wat wenselijk is?
 - Kant: zaken afleiden van a-priori wetten: dus wetten genereren zonder te kijken naar de werkelijkheid (vanuit de wetten van de logica)

Probleem 2: het is-ought probleem (Hume). Uit hoe de werkelijkheid is (IS) kan je niet afleiden hoe ze zou moeten zijn (OUGHT).

- Probleem 1: is/ought probleem (Hume): uit hoe de werkelijkheid is, kan je niet afleiden hoe de werkelijkheid zou moeten zijn
 - bv. Mensen zijn egoïsten: zouden mensen dan egoïsten moeten zijn?
 - Kan je uit het feit dat mensen bepaalde zaken wensen, dan ook afleiden dat dat dan wenselijk is?
 - Het is niet zo dat als de meerderheid van het volk iets wenst, dat het ook wenselijk is

Argument tegen utilitarisme: voorbeeld Philippa Foot

- Voorbeeld: Je hebt een Dokter, genaamd Lisa), met vijf patiënten allen geconfronteerd met een andere falend orgaan (lever, nier, hart, long, maag). Je kan al deze patiënten redden door één gezonde patiënt te doden.
 - Klassiek hedonistisch handelingsutilitarisme: toegelaten?
- Structuur van veel argumenten tegen utilitarisme

- Klassieke structuur voor argumenten tegen utilitarisme: situatie waarin het geluk kan gemaximaliseerd worden, door een instinctief moreel verwerpelijke daad te stellen
- Antwoord utilitarist op Foot
 - Regelutilitarisme: de regel “doodt niet” behoort tot de set van optimale regels, die indien nageleefd door iedereen, optimale gevolgen zou hebben. Dus je mag deze persoon niet doden
 - Handelingsutilitarist: het gevolg van het doden van een gezond patiënt veroorzaakt een vertrouwenscrisis in de gezondheidszorg, die meer ongeluk veroorzaakt bij de gehele populatie dan het geluk voor die 5 specifieke patiënten
- Probleem met antwoord utilitarist op Foot
 - Het argument van de handelingsutilitarist kan alleen maar als mensen weten wat er met die gezonde persoon is gebeurd. Wat als je dit met iemand kan doen zonder dat dit geweten wordt? Dan zal het vertrouwen in het zorgstelsel niet dalen. Mag je het dan wel doen, als niemand het weet (geïsoleerde mensen vs. sociaal omkaderde mensen)?

Kritiek op utilitarisme: het laat teveel toe

Argument *tegen*: veel versies van utilitarisme en consequentialisme zijn te veeleisend

- Bv. als we uit alle mogelijke handeling op die moment de handeling moeten stellen met de beste gevolgen, dan zijn we voor het grootste deel van de tijd met de foute dingen bezig. Bv. niet meer scheren, eten, etc. Want je kan levens redden, geld doneren, etc.
- Intuïtief zijn we moreel veel minder veeleisend
- Antwoord utilitarist: jammer voor onze intuïties
- Probleem met antwoord utilitarist: utilitarisme zelf gebaseerd op intuïtie?
 - Alleen pijn en genot moreel relevant? Alleen gevolgen van een daad moreel relevant? Zijn dit iets anders dan intuïtief of premisse?
 - De utilitarist moet dan uitleggen waarom de basisaannames van het utilitarisme zelf niet op intuïties zijn gebaseerd.

4 Hedendaagse utilitarisme en consequentialisme (H6)

1. Consequentialisme en utilitarisme
2. Staat consequentialisme te veel toe?
3. Is consequentialisme te veeleisend?

4.1 Consequentialisme en utilitarisme

- Noot 1: handeling volgens consequentialisme niet moreel juist als goede gevolgen, wel als best mogelijke gevolgen
 - 5 mogelijk oplossingen, allen goed, maar alleen de beste is moreel juist, de rest is moreel fout
- Noot 2: als alleen gevolgen moreel tellen, is intentie/motivatie moreel irrelevant
- Noot 3: als alleen gevolgen tellen, doet het er niet toe of iemand situatie actief heeft veroorzaakt of had kunnen voorkomen
 - Situatie 1: actief veroorzaken: Janneke duwt Mieke onder te trein valt (het actief veroorzaken van een situatie)
 - Situatie 2: Jan let niet op: waardoor Mieke struikelt en onder te trein valt (onoplettendheid als oorzaak / het kunnen voorkomen van een situatie)
 - Uitkomsten zijn hetzelfde: dus is Jan's onoplettendheid even moreel verkeerd als zijn actieve daad
 - = Doing vs. allowing harm
 - Doing harm: actief schade berokkenen
 - Allowing harm: toelaten dat schade berokkent wordt (nalatigheid, onoplettendheid)
 - Motivatie van utilitaristen: uitroep om dingen niet te laten gebeuren die we zouden voorkomen (kinderen sterven van de honger, armoede, etc. – we veroorzaken ze niet actief, maar kunnen ze wel voorkomen)
 - Redelijkheid: we mogen uit redelijkheid verwachten dat mensen dit kunnen voorkomen als dit iets een gevolg is van hun onoplettendheid of nalatigheid

4.2 Staat consequentialisme te veel toe?

Consequentialisme staat te veel toe

- Voorbeeld Foot: intuïtief tegen het opofferen van de gezond patiënt
- MAAR: Intuïtief: belang enkeling soms opgeofferd voor groter goed in bepaalde omstandigheden
- Maar intuïtief ook grenzen aan wat je aan het belang van het individu kunt doen om een groter onheil te voorkomen = deontische restricties (deontisch = plicht) – we hebben de plicht om bepaalde dingen nooit te doen – absolute grenzen van toelaatbaar gedrag (<-> utilitarisme)
- Twee soorten antwoorden:
 1. Objectie gebaseerd op intuïties, en intuïties zijn niet belangrijk
 2. Consequentialisme staat niet zo veel toe (zoals bijvoorbeeld moord)

(1) Objectie gebaseerd op intuïties, en intuïties zijn niet belangrijk

- (1a) Peter Singer: intuïties als product van:

“religieuze systemen die we hebben afgedankt, verwrongen ideeën over seksualiteit [...], gewoontes die nodig waren om onze gemeenschap te laten overleven in primitieve omstandigheden.”

- Dus negeren van intuïties
- Twee problemen met (1a) Singers antwoord
 - Probleem 1: consequentialisme en utilitarisme is zelf gebaseerd op intuïties (alleen allemaal nut (= geluk) is moreel relevant)
 - Probleem 2: geen intuïties, wat wel?
 - Antwoord: geen intuïties, maar argumenten
 - Probleem: argumenten voor consequentialistische/utilitaristische basisstellingen lijken te ontbreken of zijn tamelijk wankel (bewijs van Mill voor utilitarisme) (zie vorig hoofdstuk)?
- (1b) Niet alle intuïties, wel deontische restricties (= subklasse van intuïties) zijn irrelevant, want er is geen goede theoretische verklaring voor
 - Initieel voorbeeld Foot: argumenten waarom je patiënt niet mag opofferen: je mag onschuldigen niet zomaar doden,...
 - Uitbreiding voorbeeld Foot: Ga ik er één doden om er 5 te redden, of laat ik Charlotte er twee doden om er 5 te doden
 - uitbereiding: twee dokters, dokter Charlotte kan 5 personen redden door 2 personen te doden. Dokter Lisa kan 5 personen redden door 1 persoon te doden, en redt dus indirect ook de tweede niet-opgeofferde persoon
 - Welke reden ook gegeven wordt om in oorspronkelijk voorbeeld gezonde persoon niet te doden, dezelfde reden kan worden ingeroepen om in uitgebreid voorbeeld gezonde persoon wel te doden
 - Waarom Lisa laten handelen i.p.v. Charlotte? Omdat je onschuldigen geen schade mag berokkenen, gaan we 1 persoon doden i.p.v. 2
- Al die redenen kunnen aanvaard worden door consequentialist, *zonder* uit te monden in deontische restricties (geen absolute wet)
- Twee problemen met (1b):
- Probleem 1: afwezigheid van een goede theoretische verklaring voor het bestaan van de deontische restricties ≠ definitieve weerlegging → er kan nog een verklaring worden gevonden
- Probleem 2: theoretische verklaring nodig voor intuïties?
 - = aantal van deontische restricties zijn het uitgangspunt van ons moreel redenering dan de conclusie van onze argumentatie. Dit zijn niet de dingen die we moeten verklaren, maar zijn morele zekerheden (= axioma's) waarop we onze morele redeneringen baseren
 - argumenten over abortus of euthanasie: als je overtuigend kan aantonen dat abortus of euthanasie zou neerkomen op moord, heb je ook aangetoond dat ze moreel gesproken ontoelaatbaar zijn. Want moord wordt beschouwd als een morele fout (= axioma). Deze startpunten hoeven niet theoretisch verklaard te worden

(2) Consequentialisme staat niet zo veel toe

- Gebaseerd op regelutilitarisme: als de optimale set van regels met optimale gevolgen indien volledig nageleefd, dan kan je deontische restricties zoals “dood niet” accepteren
- Probleem regelutilitarisme

- Stel: gebruik geen geweld als onderdeel van optimale set regels. Maar wat als je achtervolgt wordt door een vijandige persoon die je geweld wilt aandoen.
- Probleem: regelutilitarisme heeft optimale gevolgen als die optimale set regels zou worden nagevolgd. Helaas accepteert niet iedereen die regels in feite. Waarom zou ik die dan wel volgen?
- Regelutilitarisme en fundamentele consequentialistische gedachte
 - Fundamentele consequentialistische gedachte: er is niets dat in principe dat niet mag, het enige relevante zijn de gevolgen
 - Regelutilitarist: houdt wel rekening met de gevolgen, maar wijkt af van de notie dat niets in principe niet mag
 - soort van halfslachtige utilitaristen? Vermomde Kantianen/deontologen?

4.3 Is consequentialisme te veeleisend?

Consequentialisme is te veeleisend: vraagt het niet te veel van ons?

- alleen die keuze maken die de allerbeste gevolgen hebben, al de andere keuzes zijn moreel verkeerd
- Examen: In welke mate zijn de vier besproken normatieve theorieën veeleisend? En illustreer met voorbeelden
- Examen: Hoe veeleisend is een bepaalde normatieve theorie? Verschillende soorten!
- Examen: Mag je liegen volgens het utilitarisme? Maak onderscheid tussen handel- en regelutilitarist
- Voorbeeld Bernard Williams (criticus van utilitarisme)
 - George is afgestudeerd als chemicus. Vindt moeilijk een job. Mag aan de slag bij een producent van chemische wapens. Maar George is een pacifist. Indien George de job niet aanneemt, zal de job naar zijn studiegenoot gaan, die intelligent is en zonder scrupules. Die studiegenoot zou de meest effectieve bom maken.
 - Moet George de job aannemen daar zijn participatie minder leed zou creëren?
 - Volgens consequentialist wel
- Consequentialist moet bereid zijn handeling met beste uitkomst te verrichten, zelfs als strijdig met gekoesterde overtuigingen of eisen van persoonlijke relatie of project
- Die bereidwilligheid sluit uit dat we echt gecommitteerd zijn: bereidheid om al onze keuzes en engagement op te geven voor iets dat beter is. Dit sluit uit dat we ons echt engageren.
 - Bv. Je vraagt je partner: "ga je bij mij blijven?" Waarop deze antwoord: "Ja tuurlijk, tenzij ik een relatie vind die mij meer genot geeft"
- Kiezen tussen consequentialisme en projecten/relaties/overtuigingen die leven betekenis geven

Effectief altruïsten:

- berekenen welke daden de beste gevolgen zouden hebben
- Bv. berekenen van goede doelen
- Bv. welke job zou het beste effect hebben? Bankier op wallstreet, zoveel mogelijk geld verdienen en dan dit geld aan armen doneren. Moreel gesproken beste keuze. Dus niet vluchtelingen gaan helpen in Syrie. Maar maak je dan niet het kapitalisme sterker dat de oorzaak van het probleem van armoede en oorlog is?
- Voor Williams is slecht, voor utilitaristen niet

Utilitaristische antwoorden op Williams

- Twee soorten antwoorden:
 1. Intuïties niet belangrijk: het belang van relaties is evengoed gebaseerd op intuïties, consequentialisme is veeleisend
 2. Consequentialisme niet zo veeleisend: je moet je persoonlijke projecten en relaties helemaal niet stoppen voor utilitarisme

(2) Consequentialisme niet zo veeleisend

- Regelutilitarisme en probleem
- Regelutilitarist: aannemen van vast engagement (bv. koester je overtuigingen) is niet per se tegen utilitarisme. Maar hebben deze wel een optimaal effect indien nageleefd?
- Satisficing consequentialisme: antwoord op probleem van veeleisendheid

- Satisficing consequentialisme: handeling is moreel juist als en slechts als gevolgen 'goed genoeg' (*satisfactory*) zijn
- Consequentialisme (alleen de gevolgen tellen), maar we moeten niet altijd het best mogelijke doen, zolang de drempelwaarde van hoeveelheid genot/geluk het creëert is bereikt <-> klassiek handelingsutilitarisme wilt maximeren
- **Examen:** werkt het satisficing consequentialisme met een graduele of een binaire notie van goedheid? Waarom?
- Probleem voor satisficing consequentialisme
 - Je moet ervoor zorgen dat de gevolgen van je handelingen goed genoeg zijn. Maar wat als je in een situatie zit waarin iedereen het goed genoeg heeft (bv. iedereen een feestmaal?)
 - Is het dan moreel toegestaan om die mensen hun goed genoeg situatie te verslechteren? Gevolgen van die handeling blijft nog altijd dat mensen er goed genoeg aan toe zijn

5 Klassieke deontologie (H7)

1. Inleiding: wat is deontologie?
2. Universele, bindende moraal
3. Goede wil – plicht – uit plicht
4. De Categorische Imperatief
5. Personen als doelen-op-zichzelf
6. Kants rigorisme en regelfetisjisme
7. Kants formalisme en verzwegen premissen
8. Kants afkeer van verlangens en geluk

5.1 Inleiding: wat is deontologie?

Deontologie: leer (*logos*) van de plicht (*deon*): goed handelen is je plicht doen

- Plichtenleer voor de mens of alle rationele wezens
- Consequentialisme *ontkent* niet dat we plicht moeten doen
 - plicht volgens consequentialisme is dat doen wat de beste gevolgen heeft
 - idee van plicht is niet fundamenteel, maar wordt uitgelegd in termen van “beste gevolgen”
- Verschil?
 - Je moet je plicht doen: idee van plicht is fundamenteel: je moet je plicht doen omdat het je plicht is, ongeacht of dit de beste gevolgen heeft of niet
- Consequentialisme en deugdenethiek zijn teleologisch (= gericht op het doel) (telos = doel)
 - Focus op handelingen: op een bepaalde manier handelen als je een bepaald doel hebt
 - Doel vooropstellen aan het menselijk handelen:
 - consequentialist: beste gevolgen
 - deugdenethiek: een geslaagd leven lijden
 - DUS: we zijn niet aan de plicht gebonden
- Deontologie: bepaalde handeling verstrekken niet om iets te bereiken, maar omdat het je plicht is
- Instrumenteel vs. instinctief:
 - Je plicht doen als instrument: consequentialist & deugdenethiek
 - je plicht doen als instinctief: deontoloog: plicht doen is op zich waardevol

Voordelen van deontologie

1. Strookt met intuïtie dat sommige handelingen principieel/altijd moreel verboden of verplicht zijn, ongeacht de gevolgen
2. Biedt ruimte voor een categorie van toelaatbare handelingen
 - a. <-> klassiek hedonistisch handelingsutilitarist: handeling toegelaten of verboden: zwart/wit
 - b. Deontologie laat ruimte voor handelingen die moreel verboden noch verplicht zijn

Deontologie is verzameling van theorieën

- Belangrijkste vertegenwoordiger: Immanuel Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Fundering van de metafysica van de zeden) (1785)

- Historische achtergrond deontologie: opgang verlichting, neergang ethiek gebaseerd op Goddelijke autoriteit → op rede gebaseerd alternatief
- Kant's deontologie = gebaseerd op Christelijke ethiek (dingen die we moreel gesproken niet mogen denken), Mills utilitarisme = gebaseerd op liberale en socialistische ethiek
- Niet-Kantiaanse deontologie: bv. theorieën die uitgaan van goddelijk gebod. Je moet doen wat God zegt (plicht) omdat God het zegt (omdat het je plicht is). (bv. Goddelijke deontologie)
- Kantiaanse deontologie: plicht wordt niet opgelegd door externe autoriteit, maar door onze rede (dus door onszelf) – je bent je eigen wetgever

5.2 Universele, bindende moraal

Kant wil geen nieuwe moraal/moreel systeem ontwerpen (minder revisionistisch), wel *fundament* bieden voor morele overtuigingen:

- Deontologie is minder revisionistisch dan utilitarisme:
 - revisionisme: de bestaande moraal radicaal omvormen
- Probleem met teleologische theorieën: zeggen wat te doen *om bepaald doel te bereiken*, maar waarom gebonden aan dat doel?
 - Bv. Waarom moet ik geluk nastreven zoals de consequentialist?
 - Als je niet eens bent met het doel, dan valt heel die theorie uit elkaar
 - Dus waarom moet ik mij gebonden voelen aan die theorie?
- Teleologie: Plicht heeft autoriteit voor mij in zoverre ik doel wil bereiken. Door doel af te wijzen, kan ik me aan mijn morele plicht onttrekken
- Kant: Dat is onaanvaardbaar, want *iedereen is overal en altijd en op dezelfde wijze* aan morele plicht onderworpen (FUNDAMENT VAN KANT'S DEONTOLOGIE)
- Morele geboden en verboden zijn *universeel bindend*
- Of iets moreel toegestaan is, mag niet afhangen van toevallige omstandigheden (of hoe iets uitdraait), want die hebben we niet onder controle
 - Onze morele status moeten we onder controle hebben! Dus toevallige omstandigheden spelen geen rol. Intentie en motivatie wel
 - Stel goede intentie, maar toevallige omstandigheden voorkomen dat ik die goede intentie in daden kan omzetten
 - Kant: juiste daad, motivatie is essentieel
 - Utilitarist: foute daad, motivatie doet er niet toe

5.3 Goede wil – plicht – uit plicht

Kant vertrekt van 'goede wil'. Eerste zin hoofdstuk 1 *Grundlegung*:

“Het is geheel en al onmogelijk om in de wereld en zelfs daarbuiten iets te bedenken wat zonder restrictie voor goed gehouden kan worden, behalve dan een goede wil.”

- = Het *motief* van ons handelen is van doorslaggevend belang: wat voor soort wil komt erin tot uitdrukking? Goede vs. slechte wil
- Alle dingen die we 'goed' noemen (moed, geluk) kennen een 'inperkende voorwaarde', namelijk de goede wil. Als die voorwaarde niet wordt vervuld, verliezen deze zaken hun waarde.
 - bv. terrorist heeft moed, maar een slechte wil. Dus is dit lovenswaardig?

- bv. per ongeluk terrorist aanrijden waardoor die geen aanslag kan plegen, maar geen goede wil. Is dit lovenswaardig?
- Anderzijds: als er goede wil is die door omstandigheden tot slechte resultaten leidt, is er wél morele waarde
 - bv. poging tot reanimatie maar breken ribben persoon
- Voorbeeld: stoppen om slachtoffer van ongeval te helpen
 - indruk maken op gezelschap: geen goede wil maar slechte wil → niet moreel lovenswaardig
 - intrinsieke motivatie om persoon te helpen → moreel lovenswaardig

Personen hebben niet van nature goede wil

- Goede wil toont zich in oppositie met tegenwerkende krachten
- Om te handelen in goede wil moeten we bepaalde natuurlijke neigingen overwinnen
- Voorbeeld winkelier: van nature geneigd om oneerlijk te zijn en hogere prijzen te vragen
- Handelen in overeenstemming met de plicht vs. omwille van de plicht
 - Winkelier vraagt wél eerlijke prijzen: handelen in overeenstemming met de plicht
 - MAAR: vanuit eigenbelang (klanten houden) ≠ omwille van de plicht
 - → moreel verkeerde daad (we moeten handelen omwille van de plicht)
- Voorbeeld sympathieke mensenvriend
 - Iemand die andere mensen helpt omdat die daar plezier aan beleeft: is dit moreel lovenswaardig?
 - Zou die persoon ook nog anderen helpen als die hier geen plezier aan zou beleven?
 - JA: hij handelt omwille van de plicht = lovenswaardig
 - NEE: hij handelt niet omwille van de plicht ≠ lovenswaardig
 - Wel toegelaten om er plezier aan te beleven, zolang hij maar handelt omwille van de plicht
- Verschil met consequentialisme

5.4 De Categorische Imperatief

Uit goede wil handelen = uit plicht handelen

- Plicht doen omwille van de plicht is niet dogmatisch
- Want morele plicht leggen we onszelf op en is uitdrukking van redelijkheid
 - Analogie dat $2 + 2 = 4$. Is het dogmatisch om te moeten zeggen dat die 4 is? Nee, want dit wordt ons ingegeven door de rede
- Morele plicht moet universeel zijn: geldt voor iedereen, overal en altijd, op dezelfde wijze
- Morele plichten vloeien voort uit algemeen principe: de Categorische Imperatief (CI)
- CI: 3 formulering die equivalent zijn, 3 manieren om hetzelfde te zeggen (Ken de formuleringen van de CI's precies en betekenis van de woorden)

Eerste formulering Categorische Imperatief:

“Handel alleen volgens het maxime waarvan je tegelijkertijd kunt willen dat het een algemene wet wordt.”

- Een maxime (subjectieve handelingsregel) geeft het motief/de reden/het waarom van de handeling aan.
- Structuur subjectieve handelingsregel: '[In omstandigheden X] doe ik Y omdat Z/uit Z'.
 - Specificiëren omstandigheid X, specificiëren handeling Y, specificiëren motivatie (Z)
- Voorbeeld winkelier
 - *Als ik geld wil verdienen (X), reken ik oneerlijke prijzen aan (Y), uit eigenbelang (Z)*
- Er zijn handelingen waar geen reden of motief voor zijn (bv. reflex) = geen vrijwillige handeling dus telt niet. Dit zijn dus geen maximes.
- Als je handeling een reflectie is van je vrije wil, dan speelt er een maxime (=reden/motief). Vaak denken we pas na een handeling over de maxime.
- Kan je willen dat dit maxime een algemene wet wordt/universalisering? → overstijgen van het individu naar algemene wetten
 - Bv winkelier: kan je redelijkerwijs willen dat iedereen als die geld wil verdienen (X), oneerlijke prijzen aanrekenen (Y), uit eigenbelang (Z)? Nee? Dan mag ik dat ook niet doen. Want eigenbelang wordt alleen gediend als alleen ik oneerlijke prijzen kan vragen. Als anderen ook oneerlijke prijzen vragen, dan is dat tegen mijn eigenbelang. Dus ik kan niet willen dat iedereen oneerlijke prijzen zal vragen uit eigenbelang, omdat dit niet langer mijn eigenbelang zal dienen. Je kan het niet willen dus dit is een contradictie

Waarom is dit een Categorische Imperatief?

- 2 soorten imperatieven: hypothetisch en categorisch
- Hypothetische imperatief: als je een doel wilt bereiken, moet je een noodzakelijke handeling stellen (als-dan imperatieven)
 - Als je een omelet wilt bakken, moet je eieren breken
- Morele wet mag niet afhangen van toevallige verlangens of doelen. Zie kritiek op teleologische theorieën → morele wetten moeten dus categorisch worden ingevuld
- CI drukt absolute wet uit die alle redelijke wezens bindt, onafhankelijk van verlangens of doelen
 - Alle redelijke wezens: dus niet alleen mensen. Ook bv. redelijke buitenaardse wezens. Maar bepaalde mensen die onredelijk zijn, kunnen niet onderhevig zijn aan deze logica (kleine kinderen, dementerenden & zwaar mentaal gehandicapten)
- Inbreuk op CI is inbreuk op eigen redelijkheid

Om na te gaan of handeling voldoet aan de eisen van CI:

STAP 1

- Regel/maxime *formuleren* (stap 1)
- Voorbeeld: als ik geld wil lenen [omstandigheden X], doe ik valse belofte om terug te betalen [handeling Y] omdat dat nuttig is voor mij [motief Z]
- Niet altijd gemakkelijk om de maxime van een handeling te achterhalen.

STAP 2

- Regel/maxime *universaliseren*, kijken wat er zou gebeuren als regel universele wet zou worden (stap 2)

STAP 3

- Kan ik redelijkerwijs willen dat maxime universele wet wordt (stap 3)?

- Kan ik willen dat iedereen die geld wil lenen de valse belofte doet om terug te betalen omdat dat voor hen nuttig is?
- Dan zou ik moeten willen dat mensen die van mij geld willen lenen de valse belofte doen om terug te betalen
- Ik kan niet redelijkerwijs willen dat het maxime een universele wet wordt
- Handel ik volgens het maxime, dan ga ik in tegen CI: handeling is contradictie met CI = fout
- Immoreel en onredelijk
 - In principe kan je zonder idee van de maxime nooit een handeling beoordelen
- Kan Kant nadenken over algemene handelingen zoals liegen, zonder motivatie of context?
 - Ja, want er zijn handelingen die er principieel vanuit gaan dat dit alleen voor jezelf een uitzondering maakt, en deze zijn fout. Want er zijn handelingen waarvan we niet willen dat iedereen ze doet (bv. liegen, valse beloftes doen, etc.)

Contradictie in denken vs. contradictie in willen:

- Contradictie in denken: *onmogelijk* om maxime te denken onder universalisatie
 - Bv. het is denkbaar dat we particulier een valse belofte maken omdat het voor ons nuttig is. Maar wat als iedereen valse beloftes maakt omdat het voor ons nuttig is? Dit is niet universaliseerbaar, want als iedereen valse beloftes maakt, dan vertrouwt niemand elkaar meer, en heeft een valse belofte geen zin meer. Want een valse belofte rust op het feit dat anderen je valse belofte geloven
 - Bv. Liegen: als iedereen altijd liegt, heeft dit liegen geen effect meer, dus dit is ondenkbaar
- Als een universele regel niet *gedacht* kan worden, kan hij ook niet *gewild* worden
- Contradictie in willen (die geen contradicties in het denken zijn): maxime kan gedacht, maar niet redelijkerwijs gewild worden onder universalisatie
 - Bv: anderen in nood niet helpen omdat je er geen zin in hebt
 - = als iemand in nood is (X), dan help ik niet (Y), omdat ik daar geen zin in heb (Z)
 - Redelijkerwijs denkbaar, MAAR we kunnen het niet redelijkerwijs willen
 - Waarom? Als we dat willen, dan zouden we willen, dat niemand ons zou helpen als we in nood zijn (van universele wet naar particuliere situatie = omgekeerde redentatie)
 - Premisse: mensen hebben nood aan hulp, maar wat als volledig autonoom zouden zijn? Mensen als eilanden op zichzelf. Maar mensen zijn behoeftige wezens die soms hulp nodig hebben, dus logica werkt
- Contradicties in denken genereren *strikte / perfecte* plichten
 - Je kan ze op geen enkele manier, in geen enkele situatie doorbreken (lieg niet)
- Contradicties in willen genereren *ruime / imperfecte* plichten
 - Bv. anderen helpen die in nood zijn: maar deze plicht is imperfect en ruim
 - Plicht om anderen in nood te helpen, maar niet de plicht om dit in elke particuliere situatie te doen: dus soort van keuze met beperking
 - Utilitarist: diegene helpen die daar het meeste geluk van krijgt
 - Kantiaan: niet op elk moment er alles aan doen om zoveel mogelijk mensen te helpen
 - Je moet niet de wereld afreizen naar mensen in nood om deze te helpen
- Hiërarchie tussen plichten bij conflict tussen perfecte of imperfecte plichten

- Liegen (in tegen perfecte plicht) om iemand te helpen (imperfecte plicht): perfecte plicht primeert
- Wat als twee perfecte plichten elkaar tegenspreken? Kant geen criteria
- Handelingen volgens maxims die niet leiden tot contradictie in denken of willen, zijn toelaatbaar = niet moreel verplicht noch moreel verboden = tussencategorie
 - bv. keuze tussen koffie of thee
- Altijd de drie stappen overlopen voor ik handel? Absurd!
 - Consequentialist: niet elke keer rekenen voor gevolgen van daad
 - sommige zelfs: niet aan gevolgen denken, want dit heeft slechte gevolgen
 - Kantiaan: niet elke keer CI raadplegen
 - kantiaan: niet altijd denken, maar als je er aan denkt, zal dit tot de goede gevolgen leiden (= betere leidraad voor handelen)
 - Maar: handel uit plicht: we weten vrij goed wat onze plichten zijn
 - Alleen in situaties van conflict of twijfel (tussen bv. perfecte of imperfecte plichten), de CI raadplegen om de moreel juiste handeling te stellen

5.5 Personen als doelen-op-zichzelf

Tweede formulering CI (alle CI's zouden tot dezelfde conclusie moeten leiden):

“Handel zo dat je het mens-zijn, zowel in eigen persoon als in de persoon van ieder ander, altijd tegelijk als doel, nooit louter als middel gebruikt.”

- Louter: Zolang je de ander óók als doel gebruikt, mag je hem wel als middel gebruiken
- Volgens Kant beschrijft deze formulering dezelfde wet vanuit een ander perspectief
- Als ik handel op basis van een maxime waarvan ik niet kan willen dat het een algemene wet wordt, dan instrumentaliseer ik andere personen.
 - Voorbeeld valse belofte
 - als ik een valse belofte maak om aan geld te komen, dan instrumentaliseer/manipuleer ik de andere. Ik instrumentaliseer de ander, ik gebruik hem niet als doel, maar louter als middel (doel: aan geld geraken)
 - Je respecteert de ander niet als autonoom en waardig individu. Want als je de ander de waarheid vertelde, zal deze je het geld niet hebben gegeven. Je manipuleert de ander, waardoor de ander niet vrijwillig geld aan jou leent
 - Voorbeeld moord:
 - Iemand wil professor worden, mag die de ander vermoorden?
 - Je vermoordt de ander, puur om je eigen doel te realiseren (professor worden)
 - Voorbeeld verkrachting
 - Je gebruikt de ander louter als middel, om je eigen doel (=behoeftebevrediging) te realiseren. Je respecteert de ander niet als doel op zichzelf
- *Louter* als middel
 - Voorbeeld uitnodiging: mensen uitnodigen omdat je dit leuk vindt. Doel is je eigen plezier?
 - Als middel gebruiken mag, zolang je die mensen als doelen op zichzelf respecteert = respecteren van anderen als autonome, vrije en waardige individuen: de individuen hebben zelf ook plezier
- Tweede formulering CI wijst op belang van autonomie en menselijke waardigheid.
 - Respect = waardigheid = autonomie van de mens als doel op zichzelf

- Tweede formulering komt terug bij hedendaagse deontologie

Derde formulering CI:

“Handel volgens maximes van een lid dat algemene wetten maakt voor een slechts mogelijk rijk der doelen.”

- Het ‘rijk der doelen’ is een soort geïdealiseerde (vandaar ‘slechts mogelijk’) samenleving die gereguleerd wordt door de morele wet
- Je moet handelen volgens de regels, die iemand die de wetten maakt van een ideale samenleving, zou volgen
- In het rijk der doelen (1) houdt iedereen zich aan de morele wet en (2) stemt iedereen de eigen toelaatbare handelingen af op die van anderen.
 - Grote klasse van toelaatbare handelingen (keuze koffie of thee)
 - Bv. koppel: Mieke wil naar bioscoop, huis moet nog huis gepoetst worden. Jan poetst alleen? Nee. Eerst poetsen en dan bioscoop of andere dag poetsen. Grenzen aan vrijheid van toelaatbare handelingen, soms moeten er keuzes worden gemaakt
- Morele wet is algemene wet, geen uitzonderingen
- Ex: Vergelijk de derde wet van de CI met het regelutilitarisme: belangrijke gelijkens & verschil
 - Gelijkens: utilitarist: optimale set regels die beste uitkomsten zouden hebben zou iedereen die volgen (= idealisatie)
 - Verschil:
 - Utilitarist: welke regels je volgt, hangt af van de gevolgen
 - Deontoloog: welke regels je volgt, hangt af of deze niet in tegenspraak is met de CI

5.6 Kants rigorisme en regelfetisjisme

Kritiek van Franse schrijver Benjamin Constant:

“Deze Duitse filosoof (Kant) gaat zelfs zo ver dat hij beaamt dat het een misdaad zou zijn om een leugen te vertellen aan een moordenaar die ons zou vragen waar onze vriend is, waarbij deze laatste door deze moordenaar achtervolgd werd en een toevlucht had genomen in ons huis.”

Antwoord Kant: Centraal onderscheid: (1) waar je controle over hebt (eigen wil, motief handeling) en (2) omstandigheden waarin handeling plaatsvindt en onzekere gevolgen ervan. Fundamenteel onderscheid: morele status van een handeling mogen niet afhangen van het toevallige gevolg

- De gevolgen van liegen kunnen goed of slecht zijn, afhankelijk van toevallige factoren
- Of je moreel juist handelt is alleen afhankelijk van de vraag of je je aan de morele wet houdt, en dat heb je volledig onder controle
- Vergissing van mensen: Als je waarheid vertelt, berokken je schade aan je vriend
- NEEN: als je waarheid vertelt, berokken je *geen* schade aan je vriend. Schade aan je vriend hangt af van het toevallige verloop van de situatie. Moordenaar richt schade aan, dus moordenaar is moreel verantwoordelijk!
- Kants deontologie strookt niet altijd met intuïties (bv. liegen)

- Laat je liegen in bepaalde gevallen toe, dan geldt de morele wet niet altijd voor iedereen op dezelfde wijze en hangt ze af van toevalligheden
- Bv. Kinderen van de collaboratie: verzetsleden doodt collaborateur. Nazi's sturen als wraak hoop mensen naar de kampen. Wie is verantwoordelijk?
 - Volgens velen: verzetsleden, want zonder hun daad zou dit niet zijn gebeurd
 - Utilitarist: vanuit gevolgen is er een zekere verantwoordelijkheid bij de verzetslui
 - Kantiaan: verzetslui geen verantwoordelijkheid voor de handeling van de nazi's en gedane leed, want ze konden dit niet voorspellen (zelfs al was dit in bepaalde mate voorspelbaar)

5.7 Kants formalisme en verzwegen premissen

Tweede kritiek: CI is een formeel principe, vertelt ons niets over concrete dingen die we moeten doen of laten

- Kant beweert dat een aantal geboden/verboden uit de CI *volgen*, maar dat is in een aantal gevallen onduidelijk
- Voorbeeld zelfmoord: volgens Kant verboden
 - CI2: je mag jezelf nooit louter als middel gebruiken. Bij zelfdoding gebruik je jezelf louter als middel. Dit is verkeerd.
- Probleem met Kantiaans antwoord
 - Controversieel dat je bij zelfdoding jezelf louter als middel gebruikt (toenmalige tijdsgeest)
 - Heden: als zelfmoord gepleegd wordt om een einde te maken aan een uitzichtloos leven, is dit dan niet eerder een manifestatie van autonomie? Je gebruikt jezelf als doel, i.v.m. autonomie en waardigheid. Waarom is zelfdoding in bepaalde gevallen niet moreel acceptabel?
 - Kant's antwoord komt niet zo netjes uit zijn CI's
- Antwoord Kantiaan: misschien zijn we gewoon meer flexibel?
- Probleem Antwoord Kantiaan: bepaalde opvattingen over het statuut van zelfmoord, gaan het verdikt over de morele acceptabiliteit van zelfmoord beïnvloeden → Kantiaans verdikt zal dan afhangen van historisch-culturele premisses → is dit dan nog wel *altijd* en *overal* geldend?
 - CI is niet altijd ondubbelzinnig te gebruiken
 - Bijna elke regel kan met de juiste maxime wel gerechtvaardigd worden
 - Formulering van de CI is definiërend voor de conclusie: problematisch!

Kritiek van Duitse dichter en filosoof Friedrich Schiller in spottend gedicht:

“Gaarne help ik mijn vrienden, helaas doe ik het met plezier. Daarom vrees ik vaak dat ik niet deugdzaam ben.”

- Zie voorbeeld sympathieke mensenvriend: zegt Kant dat je beter met tegenzin iemand helpt dan met plezier?
- Kants punt is niet dat je met tegenzin moet helpen om echt deugdzaam te zijn, maar dat morele waarde zich het best toont wanneer we handeling niet aan verlangens kunnen toeschrijven

6 Hedendaagse deontologie

1. De aard van handelingen
2. Hedendaagse kantiaanse deontologie

6.1 De aard van handelingen

Consequentialisme doet te weinig recht aan *intrinsieke waarde van de menselijke persoon*. Die legitimeert deontische restricties.

- Intrinsiek (deontologische idee dat sommige idee nooit mogen vanuit hun intrinsieke waarde (bv. moord van mens)) <-> instrumenteel (utilitaristische idee dat er niets is dat in principe niet mag)
- Zijn alleen personen intrinsiek waardevol? Misschien ook dieren, ecosystemen, bepaalde voorwerpen van hoge culturele waarde, etc.
- Consequentialistische (benadrukt gemeenschappelijkheid) vs. deontologische dierenethiek (benadrukt fundamentele asymmetrie): twee vragen
 - Kunnen dieren moreel handelen?
 - Deontoloog: nee, dieren zijn geen redelijke wezens
 - Consequentialist: als gevolgen tellen voor morele waarde handeling, kunnen ook dieren ook handelen, en dus ook moreel handelen → waarom houden we ze niet verantwoordelijk?
 - Zijn dieren moreel belangrijk?
 - Consequentialist (voordeel): Ja, want ze kunnen pijn en genot ervaren (Kl.Hed.Han.Uti)
 - Deontoloog: intrinsieke waarde zonder de redelijkheid van mensen? Intuïtief nadeel

Aard van de handeling:

- Doing vs. allowing harm
 - Deontologen: doing harm > allowing harm: erger
 - Utilitaristen: doing harm = allowing harm
- Zie Foots voorbeeld: dr. Lisa7
 - Deontologen: gebrek aan respect voor de persoon
- Abortus- en euthanasiedebat: verschil tussen doden (en laten sterven
 - Deontoloog: laten sterven is van een andere aard dan actief doden
- Ook binnen deontologie plicht om bepaalde zaken niet te laten gebeuren
 - Het laten verdrinken is van een andere orde voor de deontoloog dan het kind in het water duwen en laten verdrinken. Volgens deontoloog ook plicht om kind te redden
- Gevolgen kunnen dezelfde zijn, terwijl aard van handeling (doing vs. allowing harm) verschilt

6.2 Hedendaagse Kantiaanse deontologie

(1) Autonomie (autos & nomos: zichzelf de wet stellen), vrijheid, zelfbeschikking (goed)

- Vs. slaaf zijn van gevoelens, verlangens, sociale druk (slecht)
- Kant over Verlichting: uittreden van de mens uit de onmondigheid waaraan hij zelf schuld heeft. Onmondigheid als onvermogen verstand te gebruiken zonder leiding van een ander.
- Zelfbeschikking en toelaatbare handelingen

- utilitarisme binaire distinctie toelaatbare en ontoelaatbare handelingen
- deontologie: drie categorieën: toelaatbare handeling waar je zelf keuze hebt
- **Examen**: vergelijk de deontologische/kantiaanse positie met het ethisch intellectualisme

Vrijheid, autonomie en zelfbeschikking in consequentialisme vs. deontologie

- Deontologie: als ik niet vrij handel, kan ik niet moreel handelen
- Consequentialisme: onvrijheid alleen probleem als het tot slechte gevolgen leidt
- Deontologie: Vrijheid om verkeerde keuzes te maken (niet-paternalistisch)
- Consequentialisme: onvrijheid om keuzes te maken met slechte gevolgen (paternalisme)
- Vrijheid als voorwaarde voor betekenisvolle morele handelingen
 - Bv. ziektebezoek van zieke vriend
 - Consequentialist: is vriend blij?
 - Deontoloog: motief (eigenbelang of intrinsiek) & vrije wil (of sociale druk?)
- **Examen**: vergelijk de rol van vrijheid in de verschillende normatieve theorieën

(2) Wat betekent het om mens-zijn als doel-op-zichzelf te beschouwen?

- Drie hedendaagse visies: Christine Korsgaard, Onora O’Neill, Thomas Hill
- Zie tweede formulering van CI: we moeten het mens-zijn (of de menselijkheid), in eigen persoon zowel als in de persoon van ieder ander, als doel op zichzelf (nooit louter als middel) beschouwen (2a, 2b en 2c = moderne interpretaties van dat “mens-zijn als doel op zichzelf”)

(2a) Korsgaard: belang van projecten, doelen, relaties

- Projecten, doelen en relaties en de waarden die je daarmee tot uitdrukking brengt zijn constitutief voor je identiteit. Je bent waar je om geeft. (deontologische versie van B. Williams)
- Maar het slagen ervan hebben we niet volledig in de hand. We zijn feilbaar, kwetsbaar, vaak aangewezen op anderen. We willen dat onze doelen, relaties en projecten door anderen erkend worden.

Mens-zijn als doel-op-zichzelf beschouwen = zelfgekozen levensprojecten, doelen en relaties van anderen respecteren, rekening houdend met persoonspecifieke eigenschappen (sterktes en zwaktes, dingen die iemand kwetsbaar en feilbaar maken) (= CI3: het rijk der doelen: ons aan anderen aanpassen)

- Verschil met Kant: Korsgaards nadruk op *concrete* personen, ook voor afstemmen handelingen
- Verschil met consequentialisme: wat moet iemand doen?
 - Consequentialist: eigenschappen van persoon afleiden van gevolgen van handeling Bv. Elzer als slechte bommenmaker, maar afhankelijk van gevolg
 - Korsgaards: rekening houden met eigenschappen van persoon = mens als doel op zich = fundamenteel

Wat met respect voor doelen, relaties, projecten die immoreel zijn?

1. CI stelt grenzen aan doelen/projecten/relaties die toelaatbaar zijn
 - a. volg CI’s en maak oordeel
2. Respect impliceert geen verbod op redelijke kritiek, in tegendeel, is een teken van respect

- Respect vereist wél openheid t.a.v. mogelijke tegenargumenten. De ander wordt als redelijke gesprekspartner beschouwd.

(2b) O'Neill en ethiek van toestemming

- Zie voorbeeld valse belofte
 - Bv. Jan stemt in om Mieke geld te lenen, in de veronderstelling dat Mieke dat geld zal terug betalen → instemming is gebaseerd op een leugen, dus is niet volledig autonoom
 - Bv. Jan vraagt om Mieke's auto maar verzwijgt dat hij er met gaat racen
- De betekenis van toestemming kan ondermijnd worden: toestemming heeft geen betekenis, omdat de ander niet als doel op zichzelf gerespecteerd wordt: hij wordt gemanipuleerd om tot een doel te bekomen
- Soms realiseren we ons niet dat toestemming onvolwaardig is
 - Bv. Jan vraagt om Mieke's auto, en verteld dat hij gaat racen. Mieke stemt toe, want Mieke heeft grote schuld bij Jan, en vreest dat hij het geld anders gaat op eisen. Jan is dit niet van plan. Jan denkt dat Mieke volwaardige toestemming geeft. Maar dit is niet waar, want Mieke haar toestemming is gebaseerd op de schrik dat Jan zijn geld zal terug eisen
- Ander als doel-op-zichzelf beschouwen vereist dat ander zich met gang van zaken kan verenigen
- Toestemming is pas volwaardig als ander echt mogelijkheid heeft om voorstel of verzoek af te wijzen
- 1. Volwaardige alternatieven, zonder dwang
- 2. Besef van wat besluitvorming zou kunnen beïnvloeden
- Gevolgen voor beroepsethiek: altijd in machtsrelatie
 - controleren of handeling van persoon niet wordt beïnvloed door machtsverhouding of gebrek aan alternatieven
- #MeToo: toestemming is niet genoeg: volwaardige toestemming is nodig waarbij de ander de mogelijkheid geniet om het aanbod af te wijzen

(2c) Thomas Hill legt nadruk op mens-zijn in eigen persoon (stukje in C12)

- Jezelf ook als doel beschouwen! Deontische restricties gelden ook t.a.v. jezelf
- Personen zijn moreel gelijkwaardig
- Moreel handelen vereist niet alleen respect voor anderen, maar ook zelfrespect
- Zelfrespect onverenigbaar met zelfmiskening of -opoffering
- Bij hulp nooit eigenwaarde of eigen projecten verloochenen. Jezelf nooit ondergeschikt maken
- <-> utilitarist: zelfopoffering is vereist: als je door je eigen pijn meer geluk kan creëren, is dat je morele plicht

Personen zijn gelijkwaardig

- Gelijkwaardigheid ligt in vrijheid die iedereen als rationeel wezen heeft om voor het goede of kwade te kiezen
- Gelijkwaardigheid ≠ dat iedereen dezelfde morele staat van dienst heeft
- We mogen erkennen dat we betere morele staat van dienst hebben dan crimineel, we mogen hem/haar ook misdaden kwalijk nemen
- Verantwoordelijk houden als teken van respect: Anders Breivik eiste toerekeningsvatbaarheid

- Onvrije personen = ontoerekeningsvatbaar, niet moreel verantwoordelijk: vallen buiten het domein van de morele actoren

7 Deugdenethiek, oud en nieuw (H11)

1. Inleiding
2. Klassieke deugdenethiek: Aristoteles
3. Moderne deugdenethiek: Hume, Nietzsche
4. Bezwaren en weerleggingen

7.1 Inleiding

- Deugdenethiek: oude en nieuwe normatieve theorie
- Elizabeth Anscombe, 'Modern Moral Philosophy' (1958): deontologie en consequentialisme uit 18^e eeuw kloppen niet met morele ervaring → rehabilitatie van deugdenethiek
- Waarom is liegen moreel verkeerd?
 - consequentialist: levert geen geluk op
 - deontoloog: omdat het tegen onze plicht ingaat
 - Anscombe: liegen is verkeerd want het is geen deugd. Deugden zijn fundamenteel
- Deugdenethiek is verzameling van theorieën (ontstaan in Oudheid)
 - Ontstaan in Oudheid
 - Eind 19^e eeuw tot half 20ste eeuw van de radar
 - Revival tweede helft 20ste eeuw
- Verdeling: 25% utilitarist, 25% deontoloog, <20% deugdenethiek, rest
- Deugd is fundamenteel
 - Deugdelijk persoon: utilitarist: handelen voor goede gevolgen, deontoloog: plicht doen → deugd is secundair
 - Deugdenethiek: deugd is fundamenteel

7.2 Klassieke deugdenethiek: Aristoteles

Aristoteles (384-322 v.c.): oorsprong ethiek in de natuur

- Normatieve theorie moet gebaseerd zijn op hoe de natuur functioneert, moreel handelen als in overeenstemming met de natuur <-> Kant: plicht doen kan tegen de eigen natuur ingaan zijn
Principes werking natuur
- Natuur altijd in beweging, die beweging is niet lukraak
- Alles heeft eigen functie (algemene beschrijving): verwerkelijken waarvoor het is bedoeld
- Alles heeft doel (*telos*), moet essentie realiseren (essentialisme)
 - bv. doel/essentie van kastanje: moet goede kastanje-boom worden
 - bv. zaag: goed zagen
 - bv. vlieg: goede vlieg zijn
- Ook mensen moeten streven naar realisering van essentie
- Essentie definiëren als de eigenschap dat iets onderscheid van alle anderen
- Moeten waarvoor ze bedoeld zijn zo goed mogelijk ontwikkelen
- Wat mensen onderscheidt is *logos*: vermogen om te spreken en te denken, om betekenis te geven en te vatten
- Niet alleen wereld begrijpen en betekenis geven, mens kan ook *zichzelf begrijpen*
- *Zelfbegrip* als natuurlijk einddoel voor de mens
- Rede als eigenschap van de mens: intellectualistische traditie binnen moraalfilosofie (ook Kant)

Mens als maatschappelijk wezen (niet als individu), politiek dier (zoön politikon)

- Utilitarisme & deontologie beschuldigd van individualisme
- Ethiek sterk verbonden met zoektocht naar goede samenleving
- Menselijk leven slechts voltooid in politieke gemeenschap
- Mens kan alleen betekenis geven in gesprek met anderen
- In politieke gemeenschap wordt betekenis van het leven gemeenschappelijk gemaakt
- Menselijk wezen kan niet bestaan zonder samenleving, maatschappij zit in de essentie van de mens
- Ieder vrij mens moet in sociale interactie naar betekenis zoeken (niet per se in het parlement gaan zitten)

Ethisch grondwerk van Deugdenethiek: Ethica Nicomachea

- Geen gids of leerboek, wil bestaande moraal begrijpelijk maken (waarom hij is zoals hij is, overeenkomst met Kant)
- Veronderstelt morele consensus, wil moraal niet fundamenteel herzien (niet-revisionistisch)
 - Vrouwen, boeren en slaven geen volwaardige burgers, geen fundamenteel probleem voor Aristoteles
- **Examen**: bespreek revisionisme in relatie met de verschillende normatieve theorieën
- Het goede leven als activiteit (zie: natuur is volledig in beweging, richting het completeren van onze essentie)
- Twee soorten activiteiten: praxis (handelen) vs. poiësis (maken)
 - Poiësis: doel van het maken ligt buiten de activiteit zelf: zagen en boren om stoel te maken
 - Praxis: doel ligt in de handeling zelf. Bv. Het goede leven, door goede leven te lijden bereik je geen doel buiten het goede leven. Het goede leven is het doel zélf
 - Onderscheid komt overeen met onderscheid intrinsieke en instrumentele waarde
 - **Examen**: Samenhang tussen Poiësis en Praxis enerzijds, en instrumentele en intrinsieke waarde anderzijds uitleggen
- *Praxis* en *poiësis* verweven
 - Bv. zelfde activiteit kan zowel intrinsieke waarde hebben en een object realiseren met als doel buiten de handelen (*poiësis*)
- Voorbeeld: naar college fietsen, les bijwonen
 - naar college fietsen kan zowel uit zichzelf waarde hebben (*praxis*), maar ook waarde halen uit het doel dat dit realiseert buiten de activiteit zelf (naar de les gaan – *poiësis*), dat uiteindelijk een diploma kan realiseren, goed werk vinden, huis kopen, etc. Eind doel is altijd Praxis
- Uiteindelijk is er een doel dat geen doel buiten zichzelf meer heeft, dat louter omwille van zichzelf wordt nagestreefd
- Dat doel is goed/geslaagd leven leiden, gelukkig zijn
- Einddoel is excelleren in uitoefenen van functie als mens

7.2.1 Eudaimonia

- Euda-monia = goede demonen

- = Einddoel, ultiem goed
- Vertaling: Welzijn, goed leven, geluk, ...
- Zelfbegrip? Wie zichzelf begrijpt, leidt goed leven en omgekeerd (goed leven → zelfbegrip)
- Essentie realiseren, vervolmaken, gelukkig zijn, floreren in politieke gemeenschap, zelfbegrip en begrip van wereld, ... gaan samen
 - Probleem: bv. conflict tussen persoonlijk geluk en floreren in gemeenschap. Wat als je als professor toch ongelukkig bent?
 - Aristoteles: dan zal je in de maatschappij toch niet zo goed floreren als je zelf zou denken

Het goede leven (*eudaimonia*) is niet alleen gelukkig leven, maar ook geslaagd leven

- Niet zozeer of ik mij gelukkig voel (\neq fundamenteel), maar of ik geslaagd ben als mens (= fundamenteel)
- Telos (menselijke leven realiseren) geen persoonlijk doel, maar algemeen menselijk doel
- Moreel handelen: in overeenstemming met menselijke natuur \leftrightarrow Kant: moreel handelen vergt menselijke natuur onderdrukken
- Deugdenethiek is *teleologisch*
- Als ik moreel juist handel, en een geslaagd leven leidt, zal ik me automatisch gelukkig *voelen*, maar gevoel is bijproduct van wat telt: functie vervullen/essentie realiseren \leftrightarrow Kant: gaat er niet van uit dat als je moreel handelt je automatisch goed zal voelen
- **Examen**: bespreek de relatie tussen moreel handelen en geluk voelen bij de grote normatieve theorieën
- Maar: als je je subjectief gelukkig voelt, ben je dat niet automatisch: gevoel kan misleiden
- Gelukkig zijn geen subjectief gevoel, maar objectief gegeven, bepaald door mate waarin je menselijk doel realiseert
- Om te kunnen floreren, moet je geluk *hebben*
 - Lot en toeval is zeer belangrijk, pech kan een mensleven verwoesten
 - Bv. Wat als je zeer dapper bent maar nooit de mogelijkheid krijgt om je dapperheid tentoon te spreiden en te floreren?
 - Bv. Wat als je een oud vrouwtje wil vermoorden maar elke keer faalt, door ongeluk wordt je geen moraal monster
- Talenten en omstandigheden
 - Omstandigheden: Geluk hebben dat gelegenheid omstaat om uw deugd te etaleren
 - Talenten: Geluk hebben met intelligentie, geluk ,etc.
- Verschil met consequentialisme en deontologie
 - Talenten & omstandigheden spelen geen rol: omstandigheden zéker niet bij Kant (toevalligheden liggen buiten ons morele controle)
 - Consequentialisme:
 - omstandigheden: geluk met omstandigheden om goede daadwerkelijke gevolgen te realiseren
 - Talent: mensen zonder talent kunnen met geluk goede gevolgen creëren, maar kunnen ze ook hoger genot nastreven (Mill) zonder voldoende talent
- **Examen**: evalueer vanuit consequentialisme, deontologie en deugden-ethiek dat je geluk moet hebben om moreel goed te zijn?

Wat goed leven concreet inhoudt, is tot op zekere hoogte onvast, onbepaald, en verschilt van geval tot geval (onderscheidt deugdenethiek tegenover consequentialisme en deontologie)

- Goed handelen is zoals goede grappen maken: goede mensen, net zoals een goede grappenmaker, kan in bepaalde situaties spontaan handelen naar omstandigheden die uniek zijn
- Stappenplan of handleiding voor goed handelen onmogelijk vanwege uniciteit van omstandigheden
 - <-> Kant: streeft naar universaliteit met een stappenplan
 - Sommige consequentialisten: stappenplan is zeer moeilijk: op voorhand gevolgen inschatten
- Evaluatie die voor iedereen op dezelfde manier toegepast kan worden ook onmogelijk <-> Kant & consequentialist (beide universele evaluatie)

Herhaling vorige les: korte samenvatting Aristotelische deugdenethiek

- Uitwerken van normatieve theorie rekening houden met hoe natuur werkt
- Hoe moeten we zijn/wat moeten we doen? Menselijke essentie realiseren → Logos ontwikkelen!
- Mens = maatschappelijk/sociale wezens: goede leven = activiteit (Praxis) ten dienste van einddoel = Eudaimonia = leiden geslaagd leven
- Geluk (talenten & omstandigheden) voor leiden geslaagd leven
- Wat zo'n goed leven inhoud is onvast & onbepaald – contextgevoeligheid
- MAAR: eudaimonia nastreven door deugden ontwikkelen en beoefenen

7.2.2 Deugd

- Het goede leven is niet volledig onbepaald: eudaimonia nastreven
- Enige manier: door *deugden* te ontwikkelen en te beoefenen
- Een deugd (*aretè*) is een karaktertrek die ons in staat stelt en ertoe aanzet om onze functie op een goede wijze te vervullen en daarmee bijdraagt aan *eudaimonia*

Twee typen deugden:

1. Intellectuele deugden: wijsheid, verstandigheid, ...
 2. Karakterdeugden: dapperheid, vrijgevigheid, ...
- Deugdzaam al doende (niet deugdzaam geboren), van nabootsing tot oefening op eigen kracht (zoals trainen spieren)
 - Elke oefening laat soort spoor achter dat door herhaling en gewoontevorming steeds dieper karakter kenmerkt
 - Spoor vormt patronen met andere sporen
 - Samen vormen die sporen deugdzaam karakter

Voor wie deugdzaam is, kost deugd geen moeite of pijn

- Als deugdzaamheid moeite kost, ben je niet volledig deugdzaam, als je volledig deugdzaam bent haal je hier plezier uit <-> Kant's sympathieke mensenvriend: plezier geen indicatie of iets deugdzaam is

- Deugden sturen niet alleen handelen, maar ook waarneming (niet in deontologie & consequentialisme)
 - Deugdzaam mensen zien situaties anders, en voelen zich gedwongen tot handelen waar de onrechtvaardige mens zich niet gedwongen voelt
 - Deugdzaam mensen zullen in bepaalde situaties zien dát er gehandeld moet worden
- Deugd beoefenen als juiste midden vinden tussen twee extremen: gematigheid
 - Bv. dapperheid tussen lafheid en overmoed
 - Bv. vrijgevigheid tussen spijzucht en gierigheid

Mesotès-leer, leer van het midden

- Júíste midden vinden ≠ middelmatig zijn
- Wat juiste midden is, hangt af van persoon en omstandigheden <-> Kant's universalisme
 - Bv: dapperheid vergt iets anders bij een soldaat dan een ouder
- Probleem: niet voor elke deugd uitersten voorhanden
 - Bv. trouw (teveel of te weinig?)

Deugd is (1) karaktertrek die (2) waarneming beïnvloedt, (3) handelen stuurt en (4) op midden gericht is. Deugd (5) stelt ons in staat en (6) zet ons ertoe aan (7) om functie op goede wijze te vervullen en (8) draagt zo bij aan eudaimonia.

- Deugdelijk handelen: handelen als iemand met praktische wijsheid (phronèsis)
 - Praktische wijsheid: spontaniteit
 - Feeling voor goede handelen verwerven door in relatie te treden met de omgeving
- Bv. als veilig haven binnenloodsen van schip in moeilijke omstandigheden: oefening!

7.3 Moderne deugdenethiek

Fundamentele vraag:

- 'Hoe moet ik zijn?' vs. 'Hoe moet ik handelen?'
 - Fundamentele vraag deugdenethiek: (modern & klassiek): Hoe moet ik zijn?
 - zijn als prioriteit, het handelen afgeleid uit het goede zijn
 - Deontologie & consequentialisme: hoe moet ik handelen?
 - handelen als prioriteit, het zijn afgeleid uit het goede handelen
- 'Hoe moet ik zijn?' = 'Welk karakter moet ik hebben?'
- Goed karakter = deugdelijk karakter
- Onderscheid Deugdzaam zijn vs. deugdzaam handelen
 - Bv. student die op een examen niet fraudeert om hij eerlijk is vs. student die op een examen niet fraudeert omdat hij niet gestraft wil worden
 - Consequentialist: motivatie doet er niet toe: niet frauderen heeft beste gevolgen
 - Deontoloog: motief zegt alles: niet frauderen vanwege straf: slechte motief = slechte daad!
 - Deugdenethiek: dubbelzinnige houding: student handelt deugdzaam, maar ís niet deugdzaam. Iemand die deugdzaam is handelt omwille van de deugd.
- Belang van motief én resultaat in deugdenethiek

- Pas als je het juiste resultaat hebt en je handelt vanuit het juiste motief, ben je deugzaam (is een deugzaam mens)
- Maar deugzaam handelen niet vanuit het juiste motief kan in zekere zin gewaardeerd worden (handelt als een deugzaam mens)
- Kritiek op rationalisme van deontologie en consequentialisme
 - Rationalisme: alles overheersende rol van de rede
 - Rationalisme ook matig aanwezig in Aristoteles (redelijke vermogens van mens), maar ook niet rationalistische aspecten zoals karakter van mens, geluk, omstandigheden
- Voorbeeld Stocker: belang van handelen uit gevoel
 - bekritiseert consequentialisme en deontologie want kunnen belang van gevoel te weinig denken
 - Bv. je bent lange tijd in het ziekenhuis. Vriend bezoekt je. Je zegt dat je heel blij bent dat je vriend is gekomen. Vriend antwoord "ik doe gewoon mijn plicht" of "ik doe gewoon wat de beste gevolgen heeft". Gewenst antwoord? Neen, geeft bezoek een beredeneerd en koud karakter. Handeling verliest iets van zijn waarde. Je wilt dat je vriend je bezoekt omwille van vriendschap. Handelen vanuit vriendschap is handelen vanuit een spontaan gevoel, niet ratio.
 - Spontaniteit is essentieel, en volgens Aristoteles gerelateerd aan handelen uit rede
 - Moderne vormen: meer focus op handelen uit gevoel dan handelen uit praktische wijsheid

7.3.1 [1] David Hume

- Enquiry Concerning the Principles of Morals (1751)
- Moreel handelen gedreven door passies (sentimenten)
- Belang menselijke natuur: focus passies, niet eisen van mens op tegen zijn natuur te leven
 - Rede helpt ons in het leven naar onze passies
- Rol van rede louter instrumenteel
- Passies (=non-cognitieve houding)
 1. bepalen wat we belangrijke doelen vinden
 2. motiveren tot handelen

Passie ≠ emotie, eerder geheel van emoties, attitudes, verlangens

- Consequentialisten en deontologen ontkennen niet dat handelen wordt gedreven door passies maar gecorrigeerd door de rede. Handelingen misschien de facto gedreven door emoties maar zouden beter gedreven worden door de rede (Bv. valse prijzen)
- Voor Hume onvermijdelijk dat handelen door passies gedreven wordt
- Rede helpt om doelen te realiseren die door passies worden ingegeven
 - omkering van logica tussen rede en passie
- Deugdenethiek en rol van menselijke natuur

Morele sentimenten zijn volgens Hume de bijzondere genoegens/ongenoegens die mensen scheppen in iemands aangename/onaangename en nuttige/onnuttige karaktertrekken en in handelingen die er uitdrukking van zijn

- Nuttige en aangename karaktertrekken of onnuttige en onaangename karaktertrekken die mensen tonen in hun handelingen. Tonen ze nuttige en aangename karaktertrekken, hebben we een moreel gevoel. Een gevoel van goedkeuring = moreel sentiment
- Deugd: aangename en nuttige karaktertrek
 - Voorbeeld hulpvaardigheid, rol van sympathie: Als ik zie dat iemand zwakkere helpt, dan vind ik dat aangenaam (genoegen). Ik voel dit dankzij sympathie. Vermogen om mij in te leven in de rol van de zwakkere, waaruit een moreel sentiment volgt
- Rol van sympathie
- Deugden of karaktertrekken niet alleen voor mij aangenaam, maar voor iedereen aangenaam (aangenaam vanuit gemeenschappelijk & sociaal standpunt)
 - Bv. ik vind het aangenaam om geslagen te worden. Impliceert niet dat anderen slagen een deugd is
 - Belang sociaal standpunt: term sociaal verbind Hume met Aristoteles

Twee soorten deugden:

- Hume onderscheidt artificiële van natuurlijke deugden
- Artificiële deugden hangen samen met afspraken en conventies die mensen onderling in het leven hebben geroepen.
- Voorbeelden: kuisheid, goede manieren, loyaliteit aan bepaalde wetten
- Natuurlijke deugden zijn constanten doorheen alle tijden en culturen
- Voorbeelden: medelijden, vrijgevigheid, dankbaarheid, vriendschappelijkheid, trouw, mildheid en ijver

7.3.2 [2] Friedrich Nietzsche (= filosoof met de hamer)

- Jenseits von Gut und Böse (1886) (voorbij goed en kwaad)
- Zur Genealogie der Moral (1887) (over de genealogie van de moraal)
- Zijn Hume en Nietzsche deugdenethici? Controversieel
 - Hangt af van welke zaken je als fundamenteel voor de deugdenethiek beschouwd
 - Rede als fundament? Dan niet
 - Nadruk op karakter op persoon i.p.v. handelingen? Dan wel

Kritiek op Joods-Christelijke moraal:

- Joods-christelijke moraal is huichelachtig, bedacht door de van nature zwakkeren om de macht naar zich toe te trekken
- Natuur: groep sterken die groep zwakkeren domineren → Constructie van zwakkeren die er niet tegen kunnen dat anderen sterker zijn
- Westerse moraal drijft op wrok van groep gefrustreerden
- Bewezen door Joods-christelijke moraal: medelijden, zelfverloochening, deemoed (onderworpenheid)
- Zwakke staat centraal en wordt verheerlijkt
- Zie helden van het evangelie: de arme, de blinde, de lamme,...
- Verwijten: Onnatuurlijk, vervreemdend (vervreemd de mens van zijn natuur), levensontkennend (leven op aarde is kort en nietig (voortleven hemel), dus alles wat levensbevestigend is wordt door de Joods-Christelijke moraal ontkent)

Natuur van de mens

- Centraal in Nietzsches deugdenethiek staat individu <-> socialiteit van Aristoteles
- Individu gekenmerkt door wil tot macht
- Het goede leven laat toe om wil tot macht uit te oefenen
- Joods-Christelijke moraal vraagt om machtswellust te limiteren → slechte moraal
- Goeie leven is afhankelijk van context: mensen verschillen in talenten, kracht, interesses en levensomstandigheden

Deugden

- Nietzsches deugden zijn 'gezonde', levensbevestigende deugden als creativiteit, zelfbewustheid en spontaneïteit om wil tot macht te maximaliseren (primaire klasse van deugden voor Nietzsche)
- =/= iedereen doet zijn wil, cultiveren van creativiteit, etc. is zeer veeleisend
- 'Mijn moraal is strenger dan die van wie dan ook'
- Ideaal niet voor iedereen: sommigen getalenteerder dan anderen
- Nadruk natuurlijke ongelijkheid: sommigen zijn sterk en nobel van nature, zij moeten zichzelf kunnen bevestigen en vervolmaken, zodat ze Übermensen kunnen worden (sterken centraal) <-> Kant: iedereen heeft vermogen tot redelijk handelen

Übermensch

- Übermensch straalt kracht en energie uit, wil tot macht uitoefent
- Stelt die capaciteiten ten dienste van zelfoverstijgende scheppingen (bv. kunst) (geen egoïst)
- Moraal moet ontwikkeling soevereine geesten mogelijk maken, niet zwakke beschermen
- Dat zwakkeren daarbij soms benadeeld worden, is onvermijdelijk
- Analogie roofvogel en lam
 - De een wordt geboren als roofvogel, de ander als lam. Dat de roofvogel de lam op eet is natuurlijk en goed

Nazi's en de Übermensch

- superieure Duitsers en inferieure andere rassen
- Nietzsche beschouwde de meeste nazi's wellicht als zwakkeling
- I.p.v. hun individuele deugden te ontwikkelen, volgden ze slaafs de bevelen van de leider
- Nietzsche = zeer individualistisch, nazi's = zeer collectivistisch

Gelijkenis met Aristoteles

- Ethiek van excellentie: karaktervorming, zelfvervulling en voortreffelijkheid zijn
- Verschil 1. Aristoteles' ethiek is sterk teleologisch
- Nietzsche denkt minder vanuit een algemeen menselijk doel, weg belangrijker dan einddoel: de weg waarin je je wil tot macht kunt uitoefenen
- Wie levensbevestigend leeft, leeft goed
- Verschil 2. Rol van samenleving

- Übermensch onderwerpt zich niet aan de ander/gemeenschap
- Kijkt neer op (zwakke) gevoelens van compassie en altruïsme
- Sterke mens heeft geen nood aan medelijden aan anderen
- Deugdzame mens kan helpen, maar niet uit medelijden, wel om vitaliteit te demonstreren
- **Examen:** Vergelijk Nietzsche's positie met ethisch egoïsme (niet-utilitaristisch consequentalistisch: gevolgen van handelingen voor mij)
 - voor Nietzsche gaat het niet over de gevolgen (pijn & genot), wel dat ik mijn machtswil kan uitoefenen. Als ik hiervoor moet lijden is het zo
 - Doel ligt in de handeling van machtswil zelf
 - Nietzsche als deugdeneticus meer met karakter, hoe we moeten zijn, i.p.v. hoe we moeten handelen zoals in het ethisch egoïsme

Exploitatie en zelfopoffering

- **Examen:** is zelfopoffering moreel toelaatbaar, moreel verboden, of moreel vereist?
 - beantwoord die vraag vanuit het consequentalisme, deugdenethiek en deontologie
 - indien vanuit deugdenethiek: relevante onderscheiden maken tussen Nietzsche en anderen
- Superieure mensen mogen anderen gebruiken voor eigen doelen
- Exploitatie en onderdrukking niet noodzakelijk probleem
 - Zolang het de van nature zwakkeren zijn die door de van nature sterkeren onderdrukt worden
 - Joods-christelijke moraal: zwakkeren onderdrukken de sterkeren = problematisch!
- Offers brengen voor ander, zelfs anderen als gelijkwaardig beschouwen, is teken van zwakte
- Zelfopoffering ook voor Aristoteles ontoelaatbaar: als het doel van de ethiek erin bestaat om de eigen essentie te realiseren (deugden cultiveren), kunnen we moeilijk de eigen essentie realiseren door onszelf op te offeren
- Vergelijk consequentalisme en deontologie
 - consequentalisme: indien tot meer genot leidt (vaak vereist)
 - deontologie: zelfopoffering is fout: CI2: ander en jezelf als doel op zichzelf

Is Nietzsche's deugdenethiek wel effectief een ethiek?

- Bv. bescherming van de zwakkeren als noodzakelijk voor een ethiek?
- voor velen geeft hij een anti-ethiek
- Ja: zegt hoe mensen moeten zijn en hoe ze moeten leven
- Nee: accepteert bepaalde uitgangspunten zoals "breng onschuldigen geen schade toe" niet

7.4 Bezwaren en weerleggingen

Probleem 1. Kan deugdenethiek verklaren waarom bepaalde handelingen moreel verkeerd zijn?

- Voorbeeld verkrachting
 - Utilitarist (pijn) & deontoloog (ander louter als middel) geven uitleg waarom dit verkeerd is
- Wat zegt deugdeneticus?
 - Deugdzame geven geen verkrachting, maar waarom?

- Geen bruikbaar criterium voor (on)juist handelen

Repliek

- Deugden genereren verplichtingen
 - als dapperheid, vriendelijkheid en respect deugden zijn, moet je dapper, vriendelijk en respectvol zijn
- Ondeugden genereren verboden
 - als lafheid en wreedheid ondeugden zijn, moet je niet laf en niet wreed zijn
- Verkrachting: je mag niet wreed en onrespectvol zijn

Probleem 2. Conflicterende deugden

- Voorbeeld: waarheid vs. medelijden
- Vriendin is bedrogen door partner: waarheid vergt vertellen en dus pijn, medelijden vergt zwijgen en voorkomt pijn
- Verschillende deugden kunnen conflicteren i.p.v. louter genot/pijn of plicht

Repliek

- Niet per se noodzakelijk om gids te creëren en op alles een antwoord te hebben
- Doel van Aristoteles' morele theorie
 - Geen gids maar morele basis voor huidige opvattingen. Maar mensen doen begrijpen wat er gebeurt in bepaalde situaties. Dus perfecte theorie om uit te leggen waarom we twijfelen
- Verschillende oplossingen moreel juist? Ja, context en persoon in rekening brengen
- Ethische vragen niet in abstracto beoordelen

Probleem 3. Kan deugdzame persoon ondeugdelijk handelen?

- Leidt tot dilemma
- Stel deugdzame persoon, die snel naar huis moet om paper te schrijven, maar voorbij een persoon loopt die hulp nodig heeft, en doorloopt

Jan, contradictie:

- Moreel juist handelen = handelen zoals deugdzame persoon zou doen
- Als deugdzame persoon ondeugdelijk kan handelen, is moreel juist handelen in bepaalde gevallen gelijk aan ondeugdelijk handelen

Neen, deugdzame persoon handelt altijd deugdzam:

- Niemand echt deugdzam
- Geen voorbeelden van deugdzame personen
- Hoe weten we dan hoe deugdzame persoon zou handelen?
- Probleem voor aristotelische theorie: deugd ontwikkelt door nabootsen van handelingen van deugdzame personen

8 Zorgethiek (H12)

1. Ontstaansgeschiedenis
2. Zorgethiek als ethische theorie
3. Kritiek op de zorgethiek
4. Zorgethiek en andere theorieën

8.1 Ontstaansgeschiedenis

Carol Gilligan, *In a Different Voice* (1982), kritiek op Kohlberg

Lawrence Kohlberg, *The Philosophy of Moral Development* (1981)

- 6 fases in morele ontwikkeling
- 1^e fase: straffen als ontwikkeling moreel bewustzijn
- 6^e fase: systeem met algemene morele wetten
- gebaseerd op empirisch onderzoek (dilemma's voorleggen en mensen hun antwoorden bestuderen)
- Heinz-dilemma
 - vrouw van Heinz heeft zeldzame kanker
 - Apotheek vraagt 10x de kostprijs voor het medicijn, wat Heinz niet kan betalen
 - Mag Heinz dit medicijn stelen?
 - **Examen**: hoe benaderen deugdenethici, zorgethici, deontologen en consequentialisten het Heinz-dilemma? Nuance: geen enkelvoudige antwoorden, want verschillende onderstromen
- Kohlberg: Ja: Recht op leven > recht op eigendom
 - Jongens: Ja want, recht op leven > recht op eigendom: meer vanuit algemene principes
 - Meisjes: Ja want, suggestie: ze zouden nog eens goed moeten spreken: minder vanuit algemene principes
 - Jongens accepteerden makkelijker dilemma, meisjes minder makkelijk
- Kohlberg: meisjes scoren gemiddeld lager op morele ontwikkeling dan jongens

Kritiek van Gilligan: geen lagere morele ontwikkeling, wel andere waardenschaal (bias)

- Algemene regels en beginselen als 'mannelijke' waarde
- Communicatie, responsiviteit (adequaat en spontaan reageren op specifieke situaties) en relaties als 'vrouwelijk'
- Zorgethiek (vrouwelijk) vs. rechtvaardigheidsethiek (mannelijk)
- Kohlberg waardeert rechtvaardigheidsethiek > zorgethiek: geeft vertekening
- De 'andere stem': zorgethiek

Vier belangrijke kenmerken zorgethiek:

1. Focus op ethische problemen in *praktijk* en hoe ze in praktijk worden opgelost, in bijzonder de *communicatie* tussen de partijen. Problemen met gebruik van kunstmatige voorbeelden en argumentatie o.b.v. abstracte principes (zoals bv. Heinz-dilemma, Dr. Lisa, etc.)
 - zorg-ethisch antwoord op dilemma Dr. Lisa: ze gaan praten voor een oplossing (sluit voor de hand liggende oplossing uit)
2. Geen *algemene regels* voor zorg; alles komt neer op *oordeelsvorming in het concrete geval*

- <-> deontologie & consequentialisme: wél regels
- beetje zoals deugdenethiek, maar deugdenethiek wel meer regels
- Is zorg-ethiek dan geen anti-theorie?
- 3. Zorg op gespannen voet met notie van plicht (Zie voorbeeld Stocker: 'Ik kom je bezoeken omdat het mijn plicht is of grootste geluk opbrengt.')
- Beter: bezoek omdat je wil bezoeken
- Zorg-ethiek: verwijst naar de vriend (nadruk relaties): omdat ik jouw graag zie, niet vanwege eigen morele status
- 4. Zorgethiek gaat niet over handelen tussen ongebonden rationele subjecten (<-> Kant), maar draait om het behouden en ontwikkelen van *relaties* tussen *concrete mensen* en het handelen binnen die relaties
- nadruk specifieke relaties tussen concrete personen, en hoe je binnen deze specifieke relatie met deze concrete persoon moet handelen
- Typevoorbeeld zorgrelatie: moeder-kind
 - Moeder zorgt voor kind vanuit een behoefte die ze aanvoelt bij het kind, niet vanuit algemene principes
 - Spontane waarneming vanuit interactie, communicatie en relaties
 - Zorg voor kind komt vanuit liefde, niet vanuit plicht of regels
 - Elk kind heeft een specifieke zorg nodig, dus is niet te veralgemenen
- Zorgethiek als vrouwenethiek?
 - Feministische ethiek? Volgens Gilligan wel
 - Maar niet per se: acceptatie dat genderidentiteit niet fundamenteel is voor morele waarneming. Wel algemene tendensen – zorgethiek niet uitsluitend voor vrouwen en rechtvaardigheidsethiek niet uitsluitend voor mannen
- Dus: Ouder-kindrelatie als model voor andere relaties (verpleger-patiënt, leraar-leerling)
- Zorg staat centraal in relatie tussen mensen!
- Zorg vereist geen voorafgaande relatie, in zorg ontstaat een relatie

8.2 Zorgethiek als ethische theorie

(1) Praktijk & communicatie: ethische problemen in de praktijk, opgelost door communicatie

- Zorgethiek gaat uit van mens als relationeel, afhankelijk wezen
 - <-> Kant: nadruk autonomie, Nietzsche: nadruk onafhankelijkheid
 - Meer zoals Hume & Aristoteles
 - Mensen zijn de facto heel hun leven afhankelijk van anderen
- Nadruk praktijk i.p.v. theorie: zorg is praktijk die relatie veronderstelt tss zorgontvanger en zorgverlener
- Goede zorg: verlener reageert spontaan en adequaat op ontvanger, verlener waarnemen wat nodig is en handelt spontaan
 - Nadruk waarnemen en handelen ook deugdenethiek
- Zorg niet alleen gericht op materiële behoeften (voeding), maar ook op emotionele (lachen, luisteren) en op versterking relatie zelf
- Communicatie: Zorg vereist juiste *empathische reactie*

- Verlener moet juiste *houding* aannemen en goed luisteren, kan niet eenzijdig bepalen waarin goede zorg bestaat, moet met ontvanger in gesprek gaan
- Gaat niet om wat mensen *in het algemeen* nodig hebben of verlangen, maar om wat *deze concrete mens* nodig heeft of wenst
- In confrontatie met dilemma (bv. Heinz) is ideaal om gezamenlijk tot oplossing te komen, i.p.v. eenzijdig belangen en principes af te wegen
 - In dilemma, veel vaker derde oplossing naast de twee naar voor geschoven slechte oplossingen → probeer situatie met precies 2 opties, om te buigen naar meer opties

(2) Regels

- Model voor oplossen ethische vragen niet rechter die unilateraal knoop doorhakt, maar partijen die gezamenlijk naar oplossing zoeken
- Sceptisch t.o.v. universeel geldige regels <-> CI van Kant, Greatest Happiness for Greatest Number-principe van utilitaristen
- Wel plaats voor regels, máár regels nooit absoluut: afwijken van regel mogelijk als nodig voor zorg – absolute regels zijn onhoudbaar in concrete zorg-relaties

(3) Plicht

- Zorgethici vermijden liever woord ‘plicht’
 - plicht heeft negatieve connotatie: iets dat ons wordt opgelegd
 - moreel handelen vanuit onszelf, uit emotie
- Algemene norm: doe wat zorg in gegeven omstandigheden vergt, handel zoals goed zorgverlener zou doen
- Probleem: Te vaag?
 - Vaagheid geldt ook voor utilitaristische norm (welke handeling nu echt grootste genot?)
 - Vaagheid voor CI: hoe in praktijk altijd toepassen (bv. zelfmoord)
- Antwoord: ja, het is vaag, maar geen probleem want ze willen geen specifieke richtlijnen. Vaagheid is problematisch voor strikte theorieën zoals deontologie en consequentialisme
- Mag men dan doen wat men wil of wat verwacht wordt? Goede zorgverlener doet soms meer dan wat strikt genomen vereist is → soms supererogatoir handelen (super – boven, erogatoir – handelen = handelen boven wat de plicht vereist)
- Veeleisend? Soms supererogatoir handelen vereist, geen maximalisatie
 - zorg van goede zorgverlener dient niet gemaximaliseerd te worden
 - Geen mathematisch model <-> utilitaristen
 - Louter plicht doen is niet voldoende <-> deontologen
- **Examen**: Wat is supererogatoir handelen? Hoe staan utilitaristen, deontologen, deugdethici, en zorgethici tegenover supererogatoir handelen?
 - Ook in consequentisme streven naar supererogatoir antwoorden? Nee, plicht doen is het best mogelijk doen: conceptueel onmogelijk om meer te doen wat de plicht van je vraagt, want je doet reeds het maximale
 - Deontoloog? Ja, ruimte voor toelaatbare handelen. Supererogatoir handelen = toelaatbaar handelen. Bestaat dus, maar meer dan je plicht doen is niet vereist
- **Examen**: Veeleisendheid: Hoe veeleisend zijn consequentialisme, deontologie, deugdethiek en zorgethiek? Onderscheid maken tussen onderstromen

- Bv. maximizing & satisfying consequentialisme

(4) Relaties tussen concrete mensen

- Wat je moet doen, wordt niet louter bepaald door geïsoleerde situatie
- Belang relatie en geschiedenis daarvan
- Bv. student vergeet antwoord: hoe handelen? Deze informatie is niet voldoende
 - Stel al zoveelste keer, met veel waarschuwingen → anders handelen
- Bv. Lisa

8.3 Kritiek op zorgethiek

Drie bezwaren:

1. Alleen geschikt binnen relaties, niet voor handelen t.o.v. vreemden, niet voor instituties – we kunnen niet in relatie treden met de subjecten van onze handeling (bv. ontwikkelingshulp)
2. Niet onpartijdig en universeel – kritiek van deontologen & consequentialisten
 - (a) Mill: moraal moet onpartijdig zijn
 - (b) Kant: moraal moet universeel zijn
3. Autonomie en gelijkheid van zorgverlener en zorgontvanger?
 - (a) Hiërarchische relatie waarbij één boven de ander maakt? Zorgverlener maakt zich ondergeschikt voor de zorgontvanger? Wat als zorgverlener alles beslist voor zorgontvanger, wat dan met paternalisme?
 - (b) Kant: belang autonomie

(1) Niet toepasbaar op vreemden, niet geschikt voor instituties

- Repliek 1: reikwijdte van relaties
 - a) Meeste ethische problemen in relaties, desondanks niet alle relaties
 - b) 'Relatie' hoeft niet eng te worden opgevat, bv. contact tussen winkelier en klant – niet per se dichte relaties
 - c) In zorg komt relatie tot stand – helpen van vreemden creëert relatie
- Probleem: soms geen persoonlijke relaties. Zelfs indien brede definitie van relaties: plicht t.o.v. vreemden (ontwikkelingshulp)?
- Peter Singer: verplichting om onbekenden van honger te redden is even sterk als verplichting om bekende drenkeling te redden
- Repliek 2: zorg als basisbeginsel, ook als er geen concrete relaties zijn
- Hoe moeten ontwikkelingshulp, arbeidswetgeving, sociale regelgeving eruitzien, gegeven dat mensen zorg nodig hebben?
 - Premisse: mensen hebben hulp nodig, dus hoe moeten we dan handelen?
 - paternalistisch? Hebben mensen die niet om hulp vragen, hulp nodig?

(2) Niet onpartijdig en universeel (zorg afhankelijk van de specifieke relatie en concrete persoon)

- Repliek 1. Moet ethiek onpartijdig en universeel zijn?
 - bv. Ouder redt eigen kind in plas i.p.v. ander kind
- Onpartijdigheid en principes toch soms vereist?

- bv. rechters, maatschappelijke functies, werkgevers, etc.
- Replik 2. Uitgaan van relaties, aanpassen waar ze ontbreken
 - zorgrelaties zijn moreel fundamenteel, maar soms uitzondering maken op wat fundamenteel is, ten voordele van algemene principes
 - bv. normaal om te handelen in voordeel van ons kind, maar niet als leerkracht die eigen kind moet beoordelen
 - <-> deontoloog & consequentialist: algemene principes zijn fundamenteel, maar soms uitzondering voor sommige zorgrelaties (bv. kind dat verdrinkt)
 - bv. deontologie: uitzondering om eigen kind te redden. Waarom dan niet uitzondering voor liegen om vriend te redden?
- Onpartijdigheid kan botsen met zorg
 - Mag ouder door zijn kind gedaan misdrijf verzwijgen? rechtvaardigheid vs. zorg
- Replik 3. Eisen van onpartijdigheid als eisen om rekening te houden rechtvaardigheid voor vreemden, ook rekening houdt met concrete vreemden, onpartijdigheid als vorm van zorg
 - Zowel relatie tot zoon, als relatie tot medemens
 - Ruimte tot overleg
- Belang relatie en impact beslissing op relatie
 - stel dat moeder zoon aangeeft, vanwege terroristische plannen. Dubbel gevoel: tast moeder-zoon relatie aan, dus belangrijk voor afweging
 - <-> deontologie & consequentialisme: geen dubbel gevoel of moreel conflict
 - deugdenethiek en zorgethiek meer oog voor conflicterende deugden, want niet één determinerende factor dat doorweegt, dus niet één juist antwoord

(3) Autonomie

- (a) Autonomie zorgverlener?
 - zorgverlener maakt zich volledig ondergeschikt aan verlangen van zorgontvanger
- Replik. Goede zorgrelatie ≠ wegcijferen zorgverlener
 - Als zorgverlener autonomie niet beschermd, zal die ook geen zorg meer kunnen geven
 - Als zorgverlener ook rekening houden met eigen noden. Ook zorg dragen voor jezelf = Kant: jezelf ook als doel beschouwen
- (b) Autonomie zorgontvanger? Gevaar paternalisme?
 - zorgverlener legt op wat zorgontvanger nodig heeft
- Replik. Goede zorgverlener projecteert eigen interpretaties en verlangens niet op zorgontvanger
 - bv. Goede ouder reflecteert eigen gefaalde aspiraties niet op kind
- Zorgrelatie gericht op *bevorderen* autonomie
 - autonomie is niet tegengesteld aan zorg of afhankelijk, maar wordt net bestendig dóór zorg en afhankelijk
- Autonomie *mogelijk* dankzij zorg/afhankelijkheid, en zorg/afhankelijkheid is *nooit totaal*
- Autonomie/vrijheid worden gelimiteerd door de zorgnoden van anderen, je eigen autonomie en vrijheid niet prioritair stellen
- Examen: bespreek paternalisme bij de 4 normatieve theorieën

8.4 Zorgethiek en andere theorieën

Consequentialisme

- (a) Gelijkenissen
 - Belang van resultaten: teleologisch
 - niet alleen juiste intentie (zoals deontologie), ook resultaat krijgen
 - Verschillen
- (b) Intrinsiek belang van juiste houding, empathie en behoud relatie (motief is wel belangrijk)
- Consequentialisme: relaties van instrumenteel belang, want dienen voor geluk
- Niet altijd onpartijdig: consequentialisme: wel onpartijdig
- Geen verplichting tot maximalisatie: soms supererogatoir handelen, maar geen verplichten tot maximaliseren

Deontologie (grootste verschil met zorg-ethici)

- (a) Gelijkenissen
 - Hedendaagse deontologie wel aandacht voor concrete personen (Korsgaard)
- (b) Verschillen
 - Plicht is niet fundamenteel, maar staat ten dienste van zorg
 - Uitzonderingen op algemene regels als zorg dat vraagt
 - Soms supererogatoir handelen nodig, niet nodig voor deontoloog (binnen toelaatbare handelingen)
 - Plicht kan niet o.b.v. algemeen principe (CI) worden vastgesteld

Deugdenethiek: (meeste gelijkenissen)

- Zorgethiek als vorm van deugdenethiek?
 - hangt af van aspecten je als fundamenteel beschouwd voor deugdenethiek
- (a) Gelijkenissen
 - Belang van emotie (Hume)
 - Belang van specifieke context (Aristoteles)
 - Belang van spontaniteit, niet abstracte principes (je voelt wat de ander nodig heeft en je handelt spontaan)
- (b) Verschillen
 - Niet primair gericht op zelfvervolmaking of einddoel van geslaagd leven
 - Fundamenteel gericht op de ander zonder dat eigenbelang wordt verloochend
 - Belang ander ook belangrijk voor deugdenethiek: Hume & Aristoteles nadruk mensen als sociale wezens
 - Maar voor Aristoteles: geen conflict eigen belang en belang ander. Jezelf realiseren doe ook als sociaal wezen je maximaal te ontwikkelen (te optimistisch?)
 - Zorgethiek sluit conflict tussen eigenbelang en belang ander niet uit. Oplossing vanuit dialoog (niet theoretisch o.b.v. algemene principes)
 - Voorbeeld Stocker: ziekenhuisbezoek – zorgethici beste antwoord
 - Deugdenethici fout antwoord, bezoeken voor eigen essentie te realiseren: nadruk teveel op de eigen morele status

DEEL 2: Meta-ethiek

Chronologische opbouw colleges

1. 2 colleges meta-ethiek
2. 7 colleges teksten (verdiepend)
3. 2 colleges meta-ethiek

Praktisch

- Teksten grondig voorbereiden
- Opbouw seminars
- Vragen examen
- Niet alle vragen in seminarie besproken
- Antwoord altijd ondersteunen met verwijzingen naar tekst
- Voorbereiding examen
 - Teksten krijg je op het examen
 - Kunnen verwijzen naar de delen in de tekst waar je je antwoord hebt gevonden

8.5 Inleiding

1. Wat is meta-ethiek?
2. Structuur van de cursus

Binnen ethiek:

1. descriptieve ethiek
2. normatieve ethiek
3. meta-ethiek

O.a.:

(3a) Morele semantiek

- Betekenis van morele uitspraken en begrippen

(3b) Morele psychologie

- Motieven, gedachten en emoties verbonden met morele handelingen en opvattingen
- Gevolgen van psychologische constitutie voor reflectie over moraal

(3c) Morele ontologie

- Vragen over wat is en wat bestaat: morele werkelijkheid, feiten

Verder ook morele epistemologie, morele methodologie, ...

Centrale debatten (3a)/(3b)/(3c)

(3a) Morele semantiek: cognitivisme vs. non-cognitivism

- Vraag: wat doen we als we een moreel oordeel uitspreken? (bv. liegen is fout)

- Cognitivism: morele oordelen drukken overtuigingen (beliefs) uit
 - Overtuigingen gerelateerd aan waarheid(swaarde: waar en onwaar) en kennis (als ze waar zijn kunnen we ze kennen)
 - Bv. liegen is fout = het gras is groen: ik zeg hoe ik denk dat de wereld is
 - De idee overtuiging is verbonden met de idee waarheid: overtuigingen kunnen waar of onwaar zijn (waarheidswaarde)
 - Uitspraken zonder waarheidswaarde: bv. "open de deur" <-> bv. "de deur is open"
 - Kennis: bv. "het gras is groen": ik kan alleen kennis hebben van zaken die waar zijn. Iets dat niet waar is, kan ik niet weten. Bv. "als het gras bruin is kan ik niet weten dat het gras groen is"
- Non-cognitivism: morele oordelen drukken geen overtuigingen uit, maar:
 1. Emoties
 - a. Niet bv. "het gras is groen", maar bv. "Boe, liegen!"
 - b. Uitdrukking heeft geen waarheidswaarde, dus morele kennis is onmogelijk
 2. Voorschriften
 - a. bv. liegen is moreel verkeerd → "Lieg niet!": geen waarheidswaarde, dus leveren geen morele kennis op

(3b) Morele psychologie: internalisme vs. externalisme (verband morele opvatting en motivatie)

- Internalisme over morele motivatie: morele oordelen noodzakelijk motiveren om in overeenstemming met dat oordeel te handelen
 - Bv. ik ben van oordeel dat liegen moreel verkeerd is, dan zal ik noodzakelijk gemotiveerd zijn om niet te liegen (aka. Socrates' Deugd = Inzicht)
- Externalisme over morele motivatie: morele oordelen motiveren niet noodzakelijk om in overeenstemming met het oordeel te handelen
 - Bv. ik ben van oordeel dat liegen moreel verkeerd is, dan ben ik niet noodzakelijk gemotiveerd om niet te liegen
 - Bv. oordeel: vlees eten is verkeerd, maar zwakke wil die verlangens net goed kan beheersen. Dus oordeel heeft geen noodzakelijke motiverende kracht
- Externalisme: motivatie vereist oordeel + verlangen
 - Bv. het gras is groen (geen moreel oordeel) want motiveert je niet om te handelen
 - Alleen verlangen zal je motiveren op een bepaalde manier te handelen
- **Examen**: belang woord noodzakelijkheid!

(3c) Morele ontologie: realisme vs. anti-realisme

- Anti-realisme: morele eigenschappen en feiten bestaan niet. Aan morele begrippen en uitspraken beantwoordt geen werkelijkheid.
 - Morele eigenschappen bestaan niet: goed, slecht, juist, verkeerd, rechtvaardig,...
 - Welke eigenschappen bestaan wel: blauw, rond,...
 - Morele feiten bestaan niet, bv. "liegen is fout"
 - Welke feiten bestaan wel, bv. "het gras is groen"
- Realisme: er bestaan morele eigenschappen en/of morele feiten. Aan morele begrippen en uitspraken kan een werkelijkheid beantwoorden.
 - Maar het is niet omdat ik zeg dat iets verkeerd is, dat het ook feitelijk verkeerd is

- Het is mogelijk dat er aan die begrippen een morele werkelijkheid beantwoord, maar er is ook de mogelijkheid dat je foute relaties maakt
- Morele ontologie heeft geen betrekking op wat we moeten doen

Twee vormen van realisme: wat voor soort werkelijkheid?

- a) Morele werkelijkheid onafhankelijk van hoe wij denken.
 - a. Er zijn morele feiten, door ons te ontdekken, maar zijn geen resultaat van hoe wij denken (feiten bestaan onafhankelijk van onszelf)
 - b. morele werkelijkheid onafhankelijk van onszelf, creëert de mogelijkheid dat wij ons massaal vergissen in onze morele oordelen
 - c. Bv. Stel dat wij allemaal overtuigd zijn dat liegen moreel juist is, kan het nog altijd fout blijven
- b) Morele werkelijkheid afhankelijk van hoe (groepen van) mensen denken.
 - a. Relativistische positie
 - b. Als in bepaalde groep wordt gedacht dat liegen moreel verkeerd is, is dat liegen moreel verkeerd is ook een moreel feit in die groep
 - c. Morele feiten worden geconstrueerd door ons denken, dus is het onmogelijk dat wij ons massaal vergissen
 - d. Bv. Stel dat wij allemaal overtuigd zijn dat liegen moreel juist is, wordt liegen moreel juist
 - e. Analogie smaakoordelen: aardbeienijs: feiten over smaak worden geconstrueerd hoe wij/een individu over iets denkt in optie
 - f. Maar ook iets wat niemand lekker vind, kan in principe lekker zijn in optie A

Kan iedereen zich moreel vergissen?

a) Morele werkelijkheid onafhankelijk van hoe wij denken

(a1) Naturalisme

- De enige dingen, feiten en eigenschappen die bestaan zijn dingen, feiten en eigenschappen die door de wetenschap kunnen worden ontdekt en die een rol spelen in de wetenschappelijke beschrijving van de wereld
- Zaken die in principe succesvol bestudeerd kunnen worden in de empirische wetenschappen
- Als er feiten zijn, moeten die feiten door de wetenschap waarneembaar zijn in de werkelijkheid (exacte & sociale wetenschappen)

(a2) Non-naturalisme

- En wat met morele feiten? Morele feiten kan je alleen verhelderen als je een non-naturalist bent
- Morele feiten zijn wel feiten, maar die ga je niet vinden in een wetenschappelijke beschrijving van de wereld
- Waar zijn die feiten dan?
- Analogie: Als je in God gelooft, dan ben je overtuigd dat God bestaat: God = feit. Maar niet alle gelovigen geloven dat we meer inzicht in God zullen krijgen door hem wetenschappelijk te bestuderen. Dus God is geen natuurlijk feit, maar wel een feit
- Mogelijkheid van feiten die geen natuurlijke feiten zijn

Debatten binnen semantiek, psychologie en ontologie vaak gerelateerd

- Kan een non-cognitivist ook realist zijn? (Realisten vaak cognitivist, maar realisten ook non-cognitivisten?)
- Kan iemand, die denkt dat morele oordelen geen waarheidswaarde hebben, denken dat er zoiets bestaat als een morele werkelijkheid?
- Verklarend voorbeeld: Je hebt uitspraken/oordelen zoals “Liegen is moreel verkeerd” en je hebt een werkelijkheid. 2 manieren om over de eerste uitspraak na te denken
 - Cognitivist & realistisch: uitspraken drukken een overtuiging uit, die een waarheidswaarde heeft: waar of onwaar: waar als correspondentie met morele werkelijkheid, onwaar als geen correspondentie met morele werkelijkheid
 - Non-cognitivist: eerste uitspraken hebben geen waarheidswaarde, want ze corresponderen niet met een werkelijkheid
- In theorie kan het, maar in praktijk zal het amper voorkomen. Realisten zullen vaak cognitivisten zijn
- Mensen die denken dat er een werkelijkheid bestaat, zullen doorgaans denken dat we doormiddel van onze morele uitspraken iets waars over die werkelijkheid proberen te zeggen

Normatieve ethiek of meta-ethiek? Soms door elkaar binnen één theorie

- Termen normatieve ethiek en meta-ethiek van latere datum dan Socrates, Kant, Hume,...
- Ethisch intellectualisme Socrates
 - Slogan: “Deugd is inzicht, en inzicht is deugd”
 - Slogan: inzicht/kennis/rede is datgene wat je moreel gesproken zoveel mogelijk moet nastreven
 - Het morele leven staat in dienst van het verwerven van inzicht (het leven van de filosoof)
 - Normatieve vraag uit slogan: Wat moeten we doen? Zoveel mogelijk kennis nastreven
 - Meta-ethisch element: als je kennis/inzicht hebt, je dan automatisch gemotiveerd zal zijn om in overeenstemming met die kennis te handelen.
 - Niet kennis + motivatie = deugd, maar kennis = deugd. Want kennis = motivatie = deugd
 - Meta-ethische theorie: internalisme
- G.E. Moore, Principia Ethica (1903), start meta-ethiek als eigen discipline (begonnen binnen analytische traditie)

8.6 Structuur van de cursus Meta-ethiek

Vier hoofdstukken:

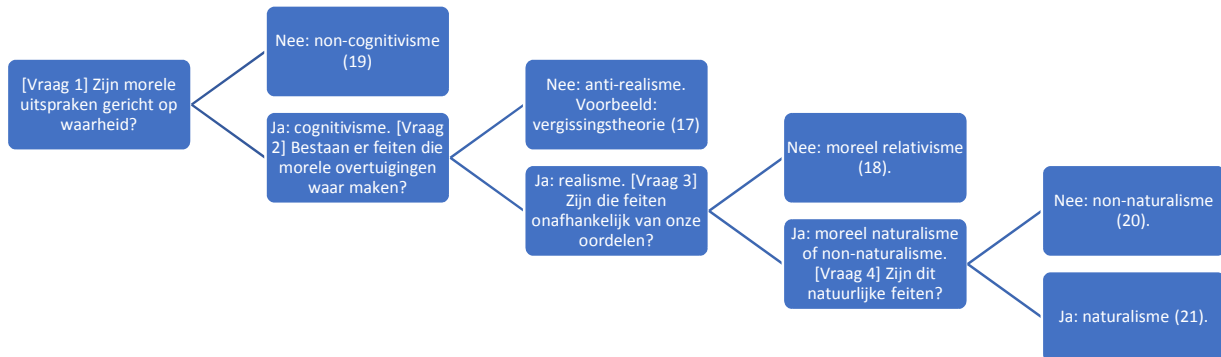
(17) De vergissingstheorie

(18) Moreel relativisme

(19) Non-cognitivism

(20) Non-naturalisme

(21) Naturalisme

8.6.1 Een stroming die niet in het schema past: constructivisten

Veel kantianen (Korsgaard) zijn constructivisten

- Constructivisme: morele waarheden zijn overtuigingen waar rationele personen mee zouden instemmen onder ideale omstandigheden
 - Stel er bestaan perfect rationele mensen, en we brengen deze in ideale omstandigheden samen (vrij van dwang, etc.), hun overeenkomsten zijn dan morele waarheden
- Cognitivistische positie: accepteren morele waarheden

Is constructivisme realisme of anti-realisme? 2 mogelijkheden:

1) Eerder anti-realisme: waarheden niet ontdekt, maar door rationele personen geconstrueerd

- Geen morele feiten, alleen morele beslissingen van die perfect rationele mensen in ideale omstandigheden
- Examen: Verschil met vergissingstheorie?

2) Realisme: aan waarheden beantwoorden feiten, afhankelijk van oordelen

- Zowel feiten als waarheden, waarbij de feiten afhankelijk zijn van de oordelen van die groep mensen
- Verschil met relativisme?
 - Relativisme: realistische positie die stelt dat er morele feiten zijn, en die morele feiten worden geconstrueerd door wat mensen binnen bepaalde groep denken
 - Relativisme = Reële omstandigheden en actuele groepen vs. constructivisten = ideale omstandigheden en ideële groepen
 - Relativisme = mogelijkheid van meerdere en contrasterende morele feiten en waarheden vs. constructivisten = perfect rationele mensen kunnen niet tot verschillende morele waarheden komen, ze komen overeen wat een morele waarheid is
 - Relativisme = ontkenning van universele en objectieve morele waarheid vs. constructivisme = nastreven universele en objectieve morele waarheid

- Premisse voor constructivisten: De wetten van de rede zijn dezelfde voor iedereen, in ideale omstandigheden zouden rationele personen op dezelfde wijze oordelen.

9 De vergissingstheorie (H17)

1. Inleiding
2. Argumenten voor cognitivisme
3. Argumenten voor anti-realisme
4. Problemen

9.1 Inleiding

Vergissingstheorie (error theory) is combinatie van:

(1) Cognitivisme: morele oordelen drukken overtuigingen uit (Liegen is moreel verkeerd = het gras is groen)

- = Een overtuiging uitdrukken is eigenschappen toeschrijven aan handelingen, personen of toestanden (de handeling is moedig, de persoon is vriendelijk)
- Dus als ik zeg “liegen is moreel verkeerd”, schrijf ik de eigenschap “moreel verkeerd” toe aan “liegen”

(2) Anti-realisme: morele eigenschappen/feiten bestaan niet:

- Morele oordelen schrijven eigenschappen toe die niet bestaan: ik mag dan wel een eigenschap toeschrijven, maar de eigenschap die ik toeschrijf bestaat op geen enkele manier
- Analogie: “Sabine is een heks” = bewerende uitspraak (waarheidswaarde & overtuiging)
 - “Sabine is een heks” is noodzakelijk een foute uitspraak, want heksen bestaan niet in de werkelijkheid
 - Vergelijk ‘is moreel fout’ en ‘is een heks’
- Morele eigenschappen bestaan niet, dus elke keer we morele eigenschappen toeschrijven aan een fenomeen of entiteit, maken we een fout, en vergissen we ons
- Morele eigenschappen: moreel juist/fout, moreel goed/slecht, moreel vereist/toegestaan, deugzaam, etc. bestaan niet (beantwoord geen werkelijkheid aan)
- Stelen heeft niet eigenschap ‘moreel fout’, maar ook niet ‘moreel toegestaan’ of ‘moreel vereist’

Betekent dit dan dat zomaar alles mag? Onderscheid meta-ethische vs. normatieve theorie!

- Meta-ethische theorie doet geen uitspraak over hoe wij moeten handelen

- Stel “stelen is moreel fout” bestaat niet, toch perfect verdedigbaar dat stelen onwenselijk is o.b.v. argumenten dat stelen mensen verdrietig maakt, het de maatschappij uit elkaar laat zakken, de economie schaadt,...

9.2 Argumenten voor cognitivisme

Eerste argument: non-cognitivism heeft geen oplossing voor Frege-Geach probleem (zie hoofdstuk non-cognitivism)

Tweede argument: als non-cognitivism juist is, zijn er geen echte/ernstige morele meningsverschillen

- Voorbeeld euthanasie:
 - Fred is voor euthanasie, en Suzan is tegen euthanasie
 - Interpretatie voor het cognitivisme: Fred zegt dat euthanasie moreel toegestaan of juist is, Suzan zegt dat euthanasie moreel verboden of fout is
 - Interpretatie voor non-cognitivism: Fred heeft een positief gevoel/attitude bij euthanasie, en Suzan heeft een negatief gevoel/attitude bij euthanasie
 - Volgens interpretatie non-cognitivism: gevoelens hebben geen echte morele waarde dus kan er ook geen waarheid aan verbonden worden: er is geen groot meningsverschil
- Cognitivism
Toeschrijven van onverenigbare eigenschappen: iets kan niet zowel moreel juist als fout zijn
Zeggen iets over, onverenigbare beschrijvingen
Discussie over wie (on)gelijk heeft, wat waar of correct is
- Non-cognitivism
Uitdrukken van houding (pro-attitude, contra-attitude): twee personen kunnen zowel pro als contra zijn
Positioneren tegenover, tegenstrijdige houdingen
Onenigheid over wat te doen, niet over wat correct is

9.3 Argumenten voor anti-realisme

- Cognitivism: morele oordelen schrijven morele eigenschappen toe
- Morele oordelen zijn waar als ze een morele eigenschap toeschrijven aan iets wat die morele eigenschap heeft
- Realisme: morele eigenschappen bestaan, dus kunnen morele oordelen waar zijn
- Twee argumenten tegen realisme
- J. L. Mackie. (1977) Ethics. Inventing Right and Wrong

A. ‘Vreemdheidsargument’ (argument from queerness)

- Als er morele eigenschappen bestaan, dan zijn ze normatief: bepalen wat we moeten doen (vs. hoe iets is)
- Maar geen enkele andere eigenschap in de wereld is normatief
- Vergelijk: empirische en wiskundige eigenschappen – de meeste accepteren dat ze bestaan
- Dat maakt morele eigenschappen vreemd, d.w.z. anders dan alle andere eigenschappen waarvan we aannemen dat ze bestaan, dus morele eigenschappen bestaan niet

Tot hier geen nota's van dit hoofdstuk (tweede les Meta-Ethiek)

B. 'Relativiteitsargument' (argument from relativity)

- Wat verklaart verschillen in morele oordelen?
- (1) Sommigen kennen objectieve morele werkelijkheid, anderen niet
- (2) Geen objectieve morele werkelijkheid. Mensen zijn verschillend opgevoed, maken deel uit van sociale omgevingen met verschillende gewoontes, enz.
- Mackie: (2) veel aannemelijker dan (1)
- Morele werkelijkheid, morele eigenschappen spelen daarin geen rol. Dus waarom aannemen dat ze bestaan?

Problemen met Mackies argumenten

- Vreemdheidsargument: doordat eigenschappen anders zijn, nemen we aan dat ze niet bestaan
- MAAR: Vreemdheid is geen bewijs voor niet-bestaan
- Voorbeeld wiskundige eigenschappen: deelbaar door 3, wat voor eigenschap is dit? Vreemde eigenschap, bestaat ze dan niet?
- Verdediging Mackie: beschouwt dit niet als een sluitend argument: het is vreemd, dus het is waarschijnlijk dat ze niet bestaan (vertrekt vanuit een neutrale positie)

- Relativiteitsargument:
Zie hoofdstuk 18 Moreel relativisme

9.4 Problemen

Alle argumenten voor non-cognitivismen en realisme zijn argumenten tegen vergissingstheorie

Argument tegen vergissingstheorie, deel 1.

1. Als vergissingstheorie waar is, zijn alle morele oordelen onwaar.
2. Dan is oordeel dat moord moreel verkeerd is onwaar.
3. Dan is moord niet moreel verkeerd.
4. Als iets niet moreel verkeerd is, is het moreel toegestaan.
5. Dus als de vergissingstheorie waar is, is moord moreel toegestaan.

Argument tegen vergissingstheorie, deel 2.

1. Argument tegen de vergissingstheorie, deel 2.
 2. Als vergissingstheorie waar is, zijn alle morele oordelen onwaar.
 3. Dan is het oordeel dat moord moreel toegestaan is onwaar.
 4. Dan is moord niet moreel toegestaan.
 5. Als iets niet moreel toegestaan is, is het moreel verkeerd.
 6. Dus als vergissingstheorie waar is, is moord moreel verkeerd.
- Combineer besluit deel 1 en deel 2: als vergissingstheorie waar is, is moord moreel verkeerd en moreel toegestaan
 - Contradictie, dus is vergissingstheorie onwaar?
 - Aanhangers vergissingstheorie verwerpen vierde premisse:
 - eigenschappen "moreel toegestaan" en "moreel verkeerd" bestaan niet!

10 Moreel relativisme (H18)

1. Inleiding
2. Moreel relativisme en cultureel relativisme
3. Descriptief relativisme
4. Contextualisme en waarheidsrelativisme
5. Normatieve consequenties
6. Moreel relativisme en contextgevoeligheid

10.1 Inleiding

Moreel relativisme is meta-ethische positie: dus zegt niet wat je moet doen

Combinatie van drie meta-ethische stellingen:

1. [Morele semantiek] - cognitivisme Morele uitspraken kunnen (on)waar zijn. Ze drukken overtuigingen (*beliefs*) uit, geen voorschriften of emoties.
2. [Morele ontologie] – realisme: Er bestaan morele feiten
3. [Morele ontologie] Die feiten zijn afhankelijk van (individuele of groeps-) oordelen, waarden, normen
 - Voorbeeld: voor groepen waarin geoordeeld wordt dat liegen verkeerd is, is het een feit dat liegen verkeerd is; voor groepen waarin geoordeeld wordt dat het juist is, is het een feit dat het juist is
 - Er is geen uniek-correcte moraal, geen moraal die voor iedereen, overal en altijd geldig is (die iedereen overal en altijd moet volgen)

10.2 Moreel relativisme en cultureel relativisme

Moreel relativisme (MR) \neq cultureel relativisme (CR), CR is een term die rol speelt in o.a. antropologie

Eerste betekenis CR: *normatieve* stelling dat alle culturen als gelijkwaardig *moeten* worden beschouwd, omdat er geen voor objectieve, voor iedereen aanvaardbare maatstaven zijn die mogelijk maken om culturen objectieven te vergelijken

- CR in eerste betekenis verschilt in twee opzichten van MR
 1. MR gaat alleen over moraal, niet over andere aspecten cultuur. CR gaat ook over bv. kunst: alle culturen hun kunst is esthetisch evenwaardig
 2. MR is *meta-ethische* positie over betekenis morele uitspraken en de morele realiteit (ontologie) MR is niet normatief, zegt niets over wat we moeten doen
CR is normatief: we *moeten* culturen als gelijkwaardig beschouwen

Tweede betekenis CR: *methodologisch principe* dat je in antropologisch veldonderzoek de eigen cultuur moet negeren. Je moet je inleven in gewoonten van anderen zonder waardeoordelen te vellen. Alleen zo kan je de andere cultuur beter begrijpen.

- CR in tweede betekenis verschilt in twee opzichten van MR
 1. MR gaat alleen over moraal, niet over andere aspecten cultuur
 2. MR is niet normatief maar meta-ethisch, zegt niets over wat we moeten doen, terwijl dit CR ook iets zegt over wat je moet doen

10.3 Descriptief relativisme

Descriptief relativisme (DR) vaak met MR geassocieerd

- DR: morele normen/waarden die mensen accepteren variëren sterk naargelang de groep waartoe ze behoren en/of de tijden waarin ze leven: bv. slavernij, incest, kindermoord,...
- DR is *descriptieve* stelling die neutraal staat t.o.v. vraag of er uniek-correcte normen zijn – DR stelt gewoon vast
- DR kan samengaan met ontkenning van MR
- MR kan samengaan met ontkenning van DR

Discussie over DR. Zijn er echt grote verschillen in morele normen?

- Twee redenen om te twifelen:
 1. Morele praktijken vaak gebaseerd op niet-morele opvattingen
 - Azteken: brengen van mensenoffers is geaccepteerd → groot verschil? Ze dagen mensenoffers als het voorkomen van het einde van de wereld (niet moreel oordeel) → utilitaristen zouden dit ook kunnen beargumenteren
 - Abortus: voor- en tegenstanders kunnen akkoord zijn met de morele norm dat je geen onschuldige mensen mag doden, maar de vraag is dan “is de foetus een persoon?”
 2. Rol van omstandigheden verklaart praktijken soms beter dan verschil in normen
 - Inuit lieten soms kinderen en ouderen achter op het ijs → moreel fout volgens hedendaagse normen, maar ze deden dit in tijden van grote hongersnoden om het voortbestaan van de groep te kunnen garanderen. Echt fout?

Hoewel moreel relativisten DR niet moeten aanvaarden, doen ze dat meestal wel: diversiteit vaak aangehaald in argumentatie voor stelling dat er niet één uniek-correcte moraal is

- Relativiteitsargument John Mackie (was zelf geen moreel relativistisch maar een vergissingstheoreticus) tegen bestaan van uniek-correcte moraal
- Mackie vroeg zich af hoe je grote variatie in morele oordelen (DR) zou kunnen verklaren: twee mogelijkheden
 1. Er is uniek-correcte moraal die sommigen kennen en anderen niet
 2. Geen uniek-correcte moraal. Mensen verschillend opgevoed, sociale omgevingen met verschillende gewoontes, enz.
- Mackie: (2) veel aannemelijker dan (1)
 - Als uniek-correcte moraal bestaat, meer overeenstemming te verwachten
 - Die overeenstemming is er niet [DR, zie mogelijke kritieken]
 - Dus aannemelijker dat er geen uniek correcte moraal is

Is gebrek aan overeenstemming altijd indicatie van afwezigheid uniek-correcte waarheid?

- Voorbeeld onenigheid over ontstaan universum. Is dit indicatie voor de afwezigheid van het ontstaan van het universum?
- Mackie: meningsverschillen over objectieve feiten verklaard door onvoldoende bewijs
- Meningsverschillen in ethiek zijn anders, er is een probleem met de bewijsvoering: wat zou bewijs van toelaatbaarheid euthanasie kunnen zijn?
- Hier is verklaring variatie niet gebrek aan bewijs, maar afwezigheid van uniek-correcte waarheid

Repliek: Andere mogelijkheden om variatie te verklaren?

- David Enoch (moreel realist) verklaart morele variatie vanuit verschillende belangen
 - Slavenhouders rechtvaardigen slavernij, rijken rechtvaardigen taxcuts, etc. Mensen denken vaak aan hun eigen belangen
- Enochs verklaring is verenigbaar met bestaan van uniek-correcte moraal. Uniek-correcte waarheden kunnen samengaan met variatie verklaard door tegenstrijdige belangen, zowel in wetenschap als ethiek
 - wetenschappers: belang van het “bewijzen” van de eigen theorie → variatie ontstaan heelal
- Je verklaart onenigheid door verschillende belangen, maar dit neemt niet weg dat er een uniek-correcte waarheid is

10.4 Contextualisme en waarheidsrelativisme (vormen van moreel relativisme)

MR: waarheid van morele uitspraken afh. van normen/waarden van groepen of individuen

- Relativisten verschillen van mening over *manier* waarop waarheid van morele uitspraak afhangt van normen van groepen of individuen.
- Twee hoofdstromingen: contextualisme en waarheidsrelativisme

10.4.1 Contextualisme

Contextualisme: afhankelijk van wie uitspraak doet, kan betekenis van morele uitspraken verschillen

- Eenvoudigste variant: *simpel subjectivisme*
- ‘X is moreel verkeerd’ = ‘Ik [de spreker] keur X af’
- Betekenis van de uitspraak wordt bepaald door wie de uitspraak doet
 - Als Jan (voor euthanasie) zegt: Euthanasie is moreel juist → dit is waar
 - Als Mieke (tegen euthanasie) zegt: Euthanasie is moreel juist → dit is onwaar, want Mieke keurt euthanasie af
 - Congruentie tussen wat het subject gelooft en welke uitspraak deze doet
- Betekenis en waarheid
- Plausibeler variant: ‘X is moreel verkeerd’ = ‘X is moreel verkeerd gegeven de gangbare moraal in mijn samenleving/cultuur’
 - Stel Mieke en Jan beide beweren dat Euthanasie verkeerd is en dit is gangbaar binnen de samenleving A, dan is dit juist. Stel dat Pjotr tegen euthanasie is, maar leeft ook in samenleving A, dan is dit fout.
- **Examenvraag**: Leg het verschil uit tussen het emotivisme en het simpel subjectivisme

Argument voor contextualisme

- Betekenis van woorden als ‘goed’ en ‘verkeerd’ varieert in niet-morele contexten
- Voorbeelden:
 - ‘het weer is goed’: vakantieganger: zon, boer: regen → waarheidswaarde verschilt
 - ‘dit is een goed mes’: hangt af voor wat het mes gebruikt moet worden (kok vs. soldaat)

- Volgens contextualisten gebeurt hetzelfde in morele contexten: betekenis van een morele uitspraak hangt af welke normen gehanteerd worden door een bepaalde groep of individu in een bepaalde samenleving

Problemen voor contextualisme

(1) Probleem van meningsverschillen

- Pjotr: 'Euthanasie is moreel verkeerd.' Mieke: 'Euthanasie is niet moreel verkeerd.'
- Contextualisme:
 - Pjotr (cultuur A): 'Euthanasie is verkeerd volgens systeem/samenleving A.'
 - Mieke (cultuur B): 'Euthanasie is niet verkeerd volgens systeem/samenleving B.'
- In contextualistische parafrase verdwijnt tegenspraak: het is verkeerd volgens systeem A maar niet volgens systeem B → gaan Pjotr en Mieke nu zeggen dat de andere ook gelijk heeft volgens het eigen systeem? Nee, er is nog altijd een meningsverschil

(2) Probleem van normativiteit

- Morele uitspraak: 'Euthanasie is moreel verkeerd' is normatieve uitspraak: wat er gedaan moet worden
- Volgens contextualisme: 'Euthanasie is moreel verkeerd gegeven systeem A' lijkt geen normatieve, maar descriptieve uitspraak
- Contextualistische maakt een reconstructie van normatieve uitspraken descriptieve uitspraken

Repliek contextualist: Is er een belangrijk verschil tussen descriptieve en normatieve uitspraken?

- Waarin ligt het verschil volgens critici:
 1. Aanbevelende of *gebiedende kracht* van normatieve uitspraken, terwijl descriptieve uitspraken geen gebiedende kracht heeft
 2. Normatieve uitspraak relateert met *motivatie* om in overeenstemming met normatieve uitspraak te handelen, descriptieve uitspraken geven geen motivatie
- Is het duidelijk dat morele uitspraken gebiedende, aanbevelende of motiverende kracht hebben?
 - Kunnen mensen morele descriptieve uitspraken doen zonder motivatie om congruent te handelen? Dan geen probleem om morele uitspraken descriptief te reconstrueren
- **Examen:** 1. Leg het probleem van normativiteit voor het contextualisme uit en hoe de contextualist hierop kan antwoorden 2. Leg het verband uit tussen de contextualistische repliek op het probleem van normativiteit kritiek enerzijds, en externalistische posities in de morele psychologie anderzijds (tweede vraag enkel voor meta-ethiek)

10.4.2 Waarheidsrelativisme

[2] Waarheidsrelativisme

- Geen verschil in *betekenis* in morele uitspraken
- Waarheid hangt niet af van normen van wie uitspraak *doet* als individu of tot welke samenleving deze behoort (zoals bij contextualisme), maar van normen van wie de uitspraak *beoordeelt* en tot welk systeem behoort deze persoon die beoordeelt
- Of 'Euthanasie is verkeerd' waar is, hangt af van wie uitspraak beoordeelt en binnen welke moraal dat gebeurt

- Als iemand tegen *mij* zegt dat euthanasie verkeerd is, moet ik mijn normen/die van mijn moraal consulteren om waarheid van die uitspraak vast te stellen. Ik moet niet kijken naar de normen van wie de uitspraak doet, maar ik moet kijken naar de normen van wie over de uitspraak moet oordelen

In praktijk: Pjotr: 'Euthanasie is verkeerd.' Mieke: 'Euthanasie is niet verkeerd.'

- Contextualisme:
 - Kijk naar normen van de spreker: euthanasie is (niet) verkeerd in systeem A/B
 - Uitspraken kunnen allebei tegelijk waar zijn
 - Probleem meningsverschillen: in oorspronkelijke uitspraken heb je een duidelijke tegenspraak, maar in de contextualistische vertaling heb je geen tegenspraak meer
- Waarheidsrelativisme:
 - Kijk naar normen beoordelaar: bv. jij bent de beoordelaar, dan is die uitspraak die overeenkomt met jou normen de ware
 - Uitspraken kunnen niet allebei tegelijk waar zijn
 - Geen probleem meningsverschillen?

Problemen voor waarheidsrelativisme

- Probleem meningsverschillen op niveau beoordelaar:
 - Stel dat zowel Mieke en Pjotr zijn beoordelaars van de uitspraak van Jan: "euthanasie is moreel verkeerd"
 - Mieke vindt euthanasie niet verkeerd: gaat niet akkoord
 - Pjotr vindt euthanasie verkeerd: gaat akkoord
 - Maar als beoordelaars gaan ze niet per se niet-akkoord: want "volgens de normen van Mieke is euthanasie niet verkeerd, en volgens de normen van Pjotr is euthanasie verkeerd"
- Normativiteitsprobleem op niveau beoordelaar
 - Pjotr moet de uitspraak beoordelen, en hij zegt dat die waar is, dan zegt hij "de uitspraak is waar gegeven mijn normen of de normen van mijn cultuur", is terug eerder een descriptieve dan normatieve uitspraak

10.5 Normatieve consequenties van moreel relativisme

Geloof in moreel relativisme impliceert niet de *normatieve* stelling dat we morele praktijken en opvattingen van anderen moeten tolereren

- Het is niet omdat er verschillende correcte systemen kunnen zijn, dat we die ook moeten tolereren
- Voorbeeld: analogie van een partner: ik kan geloven dat er een andere partner ook een goede partner zou zijn geweest, maar dat betekent niet dat ik deze andere partner in mijn huis moet tolereren → het is niet omdat je moreel relativist bent dat je daarom ook andere morele praktijken die ook correct kunnen zijn moet tolereren
- Omgekeerd: geloof in uniek-correcte moraal kan samengaan met tolereren andere systemen

10.6 Moreel relativisme en contextgevoeligheid

Belang van contextgevoeligheid in deugdenethiek en zorgethiek

- Hoe verschilt dit van moreel relativisme?
- Deugdenethiek en zorgethiek: er kan perfect uniek-correct, objectief antwoord bestaan op de vraag wat een gegeven persoon in een gegeven context moet doen – contextgevoeligheid, maar houdt geen rekening met wat moreel gangbaar is in een bepaalde groep of cultuur

11 Non-Cognitivism

11.1 Inleiding

1. Inleiding
2. Emotivisme
3. Voordelen van het emotivisme
4. Non-cognitivism in de ethiek
5. Het Frege-Geach-probleem

Non-cognitivism is familie van theorieën

- Eenvoudigste variant: emotivisme
- A.J. Ayer. (1936) *Language, Truth and Logic*
- C.L. Stevenson. (1944) *Ethics and Language*

11.2 Emotivisme

Vergelijk:

1. Het gras is groen. (eigenschap die bestaat)
2. Eline is een heks. (eigenschap die niet bestaat)
3. Euthanasie is moreel verkeerd. (morele eigenschap die al dan niet bestaat)

Vergissingstheorie: (3) is een uitspraak zoals (2)

Realisme: (3) is een uitspraak zoals (1)

- Non-cognitivism: (3) is geen bewering, drukt geen overtuiging uit, schrijft geen eigenschap toe
- Een uitspraak kan een bewerende vorm hebben en toch geen bewerende uitspraak zijn.
- Met uitspraken die een bewerende vorm hebben kan je niet-bewerende dingen doen, zoals bevelen, toejuichen, etc.
- Bv. "Er ligt nog veel rommel": stand van zaken weergeven, louter bewarend? → nee, is een bevel: "ruim die rommel op", of, "ik ben die rommel kotsbeu"
- Bv. Als iedereen praat in aula en prof zegt "Iedereen is nu stil!", is dat geen bewering van de werkelijkheid, maar een bevel
- Bv. "Anders is de beste ploeg van het land" door een supporter vs. een journalist
- Volgens emotivisten drukken morele uitspraken emoties van goed- of afkeuring uit. (Boe-hoeratheorie)

Emotivisme en simpel subjectivisme (hoofdstuk 18)

- Simpel subjectivisme: relativistische positie die stelt dat 'Euthanasie is moreel verkeerd' gelijk is aan 'Ik keur euthanasie af' – bewering over een eigen emotie
- 'Ik keur euthanasie af' is een bewering die waar of onwaar kan zijn (als ik het al dan niet afkeur)
- 'Euthanasie! Boe!' is geen bewering, kan niet waar of onwaar zijn – uitdrukking van een eigen emotie
- Vergelijk: 'Ik heb pijn' en 'Auw!'

Emotivisme hoeft zich niet te beperken tot morele uitspraken

- Volgens A.J. Ayer moet al ons evaluatief (evalueren) taalgebruik emotivistisch begrepen worden.
- Voorbeeld: esthetische evaluatie
- 'De Nachtwacht is een mooi schilderij' = 'De Nachtwacht - hoera!', het is geen bewerende uitspraak waarbij we een eigenschap toeschrijven, maar is eerder een uiting van een emotie of een attitude

11.3 Voordelen van het emotivisme

Voordeel 1: kan morele onenigheid beter uitleggen dan andere posities (denken ze allemaal)

- Beter dan simpel subjectivisme (vorm van relativisme): 'Euthanasie is moreel verkeerd' = 'Jan keurt euthanasie af' of 'Euthanasie is moreel goed' = 'Mieke keurt euthanasie niet af'
- Morele onenigheid volgens simpel subjectivisme: geen echt meningsverschil, je kan perfect zeggen "Jan keurt euthanasie af, Mieke keurt euthanasie niet af" → geen contradictorische zin, dus simpel subjectivisme heeft een probleem in hertaling
- Voordeel van hertaling door Emotivisme: onenigheid schuilt in botsende houdingen (euthanasie boe! vs. euthanasie hoera!)

- Eerder werd morele onenigheid als probleem voor non-cognitivisme gezien
- Verklaring onenigheid is voordeel ten opzichte van bepaalde vormen van relativisme, niet ten opzichte van alle vormen van cognitivisme
- Niet-relativistisch cognitivisme: meningsverschil als botsing tussen onverenigbare beweringen

- Als veel vormen van cognitivisme onenigheid kunnen uitleggen, waarin ligt dan het voordeel van emotivisme?
- Zij beweren beter te kunnen uitleggen waarom morele discussies vaak moeizaam verlopen en onoplosbaar lijken
 - weinig fundamenteel ethische vragen waar we een algemene oplossing voor hebben gevonden
- Cognitivist: we gaan uit van een waarheid die achterhaald kan worden – zorgt voor conflict
- Non-cognitivist: als er morele waarheden zijn, is morele onenigheid oplosbaar. Maar waarom worden ze dan niet opgelost? Omdat ze geen waarheidsgehalte hebben!
- **Examen:** Vergelijk argument van de non-cognitivist met het relativiteitsargument Mackie (= als er morele feiten zijn, dan zouden we verwachten dat mensen overeenkomen in hun morele oordelen. Maar mensen komen niet overeen, dus is het aannemelijker dat er geen morele feiten zijn.) – gelijkenissen en verschillen?
 - Debat tussen cognitivisme vs. non-cognitivisme gaat over waarheid, terwijl Mackie's argument vooral tegen realisme is, dus over feiten en werkelijkheid
 - Debat tussen cognitivisme vs. non-cognitivisme gaat over wie het best onenigheid kunnen oplossen, terwijl het voor Mackie vooral over variatie ging (waarom oordelen sommigen anders dan anderen?), er kan variatie zijn zonder dat er onenigheid is

Voordeel 2: kan beter variatie in morele oordelen uitleggen dan anderen

- Emotivisme kan grote variatie in morele oordelen tussen mensen en culturen verklaren. Zie ook vergissingstheorie en relativisme
- Vergissingstheorie: morele eigenschappen bestaan niet, er is geen morele realiteit (relativiteitsargument), dus geen overeenstemming te verwachten
- Realisten hebben moeite om variatie uit te leggen
- Non-cognitivisme: morele oordelen schrijven geen eigenschappen toe, dus geen overeenstemming te verwachten, want ze drukken emoties/houdingen uit en die kunnen nu eenmaal verschillend zijn (kan ook gemakkelijk variatie verklaren)

Voordeel 3: morele motivatie (belangrijkste voordeel, geldt voor non-cognitivisme in het algemeen)

- Nauwe band tussen morele oordelen en motivatie: als we een overtuiging hebben, dan ook handelen navenant
- Internalisme volgens velen plausibeler dan externalisme
- Gevoelens van goed- of afkeuring (= kern emotivisme) hebben duidelijke relatie met motivatie
- Cognitivisme: band tussen morele oordelen en motivatie moeilijker uit te leggen: morele beweerende uitspraken zijn moeilijker te linken aan morele motivatie
- Interactie morele semantiek en morele psychologie: internalisme neigt naar non-cognitivisme, externalisme neigt naar externalisme
- Non-cognitivisten zullen nooit realisten zijn, realisten zijn altijd cognitivisten

11.4 Non-cognitivisme in de ethiek

Emotivisme is niet de enige vorm van non-cognitivisme, bv. ook prescriptivisme

- Prescriptivisme: morele oordelen drukken voorschriften uit die met een claim op universaliteit gepaard gaan
- R.M. Hare. (1952) *The Language of Morals*
- Wat doen we als we een moreel oordeel uitspreken? Geen bewering, maar ook geen waarheidswaarde. Het is een imperatief/voorschrift. Maar, morele oordelen zijn niet zomaar voorschriften, het is een speciale soort van imperatief omdat ze voor iedereen altijd zouden moeten gelden
- Bv. niet: “doe de deur open”, wel: “pleeg geen euthanasie”

11.5 Het Frege-Geach-probleem

- Frege, 2e helft van de 19^e eeuw, grondlegger analytische filosofie
- Geach, Britse filosoof in 20^e eeuw

Probleem voor non-cognitivisme, uitgelegd a.d.h.v. emotivisme

- Emotivisme: ‘Moord is moreel verkeerd’ = ‘Moord – boe!’
- Morele begrippen worden niet alleen in eenvoudige uitspraken gebruikt, maar ook in meer complexe uitspraken
- ‘Als moord moreel verkeerd is, dan is euthanasie moreel verkeerd.’
- Startpunt van het F-G-probleem: Hoe moet je deze uitspraak analyseren volgens het emotivisme?

- 'Moord is moreel verkeerd' drukt afkeur voor moord uit (boe-moord)
 - 'Als moord moreel verkeerd is, dan is euthanasie moreel verkeerd' niet. Er zit geen boe- of hoera-uitspraak in. (als... dan.... hier zit geen morele uitspraak in)
 - Probleem voor morele redeneringen voor de emotivist
 - Neem de volgende geldige redenering: (modes ponens)
1. Moord is moreel verkeerd.	p
2. Als moord moreel verkeerd is, dan is euthanasie moreel verkeerd.	p -> q
3. Euthanasie is moreel verkeerd.	q

Redenering wordt als logisch geldig beschouwd, maar emotivist kan dit niet als een geldige redenering zien

- Waarom volgt (3) uit (1) en (2)? Omdat wat in (1) staat ('Moord is moreel verkeerd'), hetzelfde is als wat in het eerste deel van (2) staat ('Als moord moreel verkeerd is ...').
- Als emotivisme waar is, moet (1) gelezen worden als 'Moord – boe!' (drukt afkeuring uit), terwijl het eerste deel van (2) ('Als moord moreel verkeerd is ...') helemaal geen afkeuring uitdrukt.
- Als het emotivisme waar is, is wat in (1) staat niet hetzelfde als wat in eerste deel (2) staat, en dan kan de redenering niet geldig zijn.
- Kern van het argument: wat in de eerste premisse staat, kan niet in het eerste deel van de tweede premisse staan – onmogelijk dat "moord is moreel verkeerd" in de eerste premisse een afkeer uitlegt, terwijl het in de tweede premisse dit niet doet
- Kern van het probleem: als het emotivisme waar is, dan kan (3) niet uit (2) volgen. Want dan zeggen ze dat het een kwestie ambiguïteit is
- Waarom niet vertalen in termen van afkeur voor de emotivist? dit is een invulling voor simpel subjectivisme

12 Moreel non-naturalisme (

12.1 Inleiding

1. Inleiding
2. Ontologie: non-naturalistisch realisme
3. Funderingsdenken

Moreel non-naturalisme is familie van theorieën

- Moreel intuïtionisme: morele kennis te verwerven o.b.v. intuïties
- Thomas Reid (18e eeuw), Henry Sidgwick (19e eeuw - utilitarist), G.E. Moore (begin 20e eeuw – grondlegger moderne meta-ethiek)

Intuïtionisme is combinatie van:

- morele kennis is te verwerven o.b.v. intuïties
1. Non-naturalistisch realisme:
 - a. er zijn morele eigenschappen en morele feiten
 - b. deze morele eigenschappen en morele feiten zijn onafhankelijk van onze oordelen
 - c. morele eigenschappen of feiten zijn geen natuurlijke eigenschappen of feiten (empirisch waarneembaar), en kunnen hier niet toe herleid worden
 - d. morele eigenschap: goed, rechtvaardig,... moreel feit: moord is moreel fout,...
 2. Funderingsdenken: er zijn fundamentele/basale morele overtuigingen die niet kunnen afgeleid worden uit andere overtuigingen, fundamentele klasse van morele overtuigingen

12.2 Ontologie: non-naturalistisch realisme

Verzet zich tegen:

- non-cognitivism
- anti-realisme en relativisme
- Want, als er geen morele feiten zouden zijn, dan kan er geen objectieve maatstaf zijn voor morele feiten of als feiten afhankelijk van oordelen

Waarom een non-naturalist en geen naturalist?: Open Question Argument van G.E. Moore (*naturalistic fallacy*)

- G.E. Moore over definitie van 'goed':
Als men mij vraagt 'Wat is goed?', dan is mijn antwoord dat goed goed is, en dat is het einde van de zaak. Of als men mij vraagt: 'Hoe dient goed te worden gedefinieerd?', dan is mijn antwoord dat het niet kan worden gedefinieerd, en dat is alles wat ik hierover te zeggen heb.
- 'Goed' is niet te definiëren of te analyseren
- Sommigen definiëren 'goed' in termen van geluk of genot (bv. utilitaristen)
- Moore noemt dit de 'naturalistische misvatting' (*naturalistic fallacy*)
 - als je 'goed' kan definiëren in termen van geluk of genot, en je kan geluk of genot empirisch vaststellen, dan kan je 'goed' empirisch vaststellen, en dit is een naturalistische misvatting
- Naturalisme impliceert volgens Moore dat ethiek vervangen wordt door empirische wetenschap.

Waarom is het een misvatting om goed te definiëren in natuurlijke termen zoals geluk of genot?: Open Question Argument

- Het 'openvraagargument' (*Open Question Argument*)
Goed betekent per definitie niet iets wat natuurlijk is, en het is dan ook altijd een open vraag of iets wat natuurlijk is goed is.
- Open vs. gesloten vragen
 - Gesloten vraag: Ik vraag "de vrouw van Jef is gestorven, is hij nu weduwnaar?" Antwoord: Ja, je moet alleen de vraag begrijpen, je kan het antwoord afleiden o.b.v. de termen in de vraag
 - Open vragen: kunnen we niet beantwoorden o.b.v. de termen in de vraag
- De volgende vraag kan over elke natuurlijke eigenschap X worden gesteld: 'Het is X (bv. geluksverhogend), maar is het goed?'
- Dat die vraag zinvol is, geeft aan dat 'goed' en 'X' niet samenvallen
- Als 'goed' gedefinieerd wordt als 'wat het geluk maximaliseert', zou 'Het maximaliseert het geluk, maar is het goed?' een zinloze/gesloten vraag zijn
- 'Het maximaliseert het geluk, maar is het goed?' lijkt niet zinloos
- Zelfs utilitaristen die positief antwoorden, vinden de *vraag an sich* doorgaans niet zinloos, als de vraag zinloos zou zijn, dan zou men deze niet beantwoorden
 - als iedereen "geluk-verhogend" gelijk trekt met "goed" als hetzelfde beschouwd, dan zou iedereen deze vraag zinloos vinden
- Als de vraag 'Het is X, maar is het goed?' nooit zinloos is, betekent dat volgens Moore dat morele eig. niet samenvallen met natuurlijke eig.

Drie problemen met OQA en 'naturalistische misvatting'

- Probleem 1. OQA treft alle definities van 'goed'
 - Moore beweert dat "goed" niet gedefinieerd kan worden: niet in natuurlijke termen maar ook niet in niet-natuurlijke termen
 - Stel: "goed" = "in overeenstemming met de wil van God", dit is geen natuurlijke term (empirisch vast te stellen),
 - Dus: OQA treft zowel naturalistisch als non-naturalistisch realisme want beide hun invulling van morele eigenschappen kunnen niet gedefinieerd worden in relatie tot "goed"
 - = te sterk argument
- Probleem 2. OQA toont niet aan dat vraag open is, maar gaat daarvan uit
 - Moore lijkt te veronderstellen dat alle mogelijke X'en een open vraag zouden opleveren. Maar is dat zo? Misschien is er een equivalent van X, dan zou dit geen open vraag zijn. Bv. iemand die overtuigd is dat "goed" effectief equivalent is aan "maximaliseert het geluk" of "het is volgens de wil van God" dan is dit een gesloten vraag
- Mogelijk antwoord op probleem 2
 - Velen zijn het er niet met eens dat "goed" = "maximaliseert geluk". Als dit een gesloten vraag zou zijn, dan zou iedereen deze definitie van "goed" toch moeten definiëren? Geen discussie over de gesloten vraag van de weduwnaar
- Probleem met antwoord

- Dit gaat er van uit dat een goede definitie van “goed” door iedereen geaccepteerd zou worden. Kan weerlegd worden dat een goede definitie van “goed” niet door iedereen geaccepteerd hoeft te worden
- Probleem 3. OQA veronderstelt dat morele eig. natuurlijke eig. zijn enkel en alleen als morele uitdrukkingen synoniem zijn met natuurlijke uitdrukkingen
 - Moore zegt dat je geen enkele uitdrukking kan vinden in natuurlijke termen die synoniem is met “goed”, dus morele eigenschappen kunnen geen natuurlijke eigenschappen zijn
 - Moore vertrekt vanuit een semantische stelling: ‘goed’ betekent niet ‘geluksverhogend’ of gelijk enkele andere natuurlijke stelling “X”
 - Maar hieruit impliceert hij een ontologische stelling: eigenschap “goed zijn” is niet dezelfde als eig. “geluksverhogend zijn”. Hij concludeert over de realiteit van de werkelijkheid vertrekkend vanuit een semantische argument
 - Volgt ontologische conclusie uit semantisch argument?
 - Probleem: voorbeeld van de avond- en morgenster: woorden betekenen niet hetzelfde (je kan ze niet met elkaar vervangen)
 - Avondster: planeet venus die na zonsopgang zichtbaar is
 - Morgenster: planeet venus die voor zonsopgang zichtbaar is
 - Kan je hier een ontologische conclusie uit trekken? Beide termen verwijzen naar hetzelfde object in de wereld (semantisch verschil, maar zelfde ontologische realiteit)
 - Geldt dit ook voor geluk en geluksverhogend? Misschien betekent “geluk” semantisch niet hetzelfde als “geluksverhogend”, maar hebben ze wel dezelfde ontologische betekenis
 - Voorbeeld2: “de president van Amerika” en “de eigenaar van de Trump-Tower” zijn semantisch verschillend (je kan ze niet in elke context gelijk gebruiken), maar ze verwijzen wel naar dezelfde ontologische realiteit

Kunnen non-naturalisten (Moore, Sidgwick) ook consequentialisten zijn?

- Begrijp het verschil tussen de meta-ethische theorie en de normatieve theorie!
- 1. Semantische stelling aanvaarden, ontologische verwerpen
 - a. normatieve theorie: doe wat de beste gevolgen heeft
 - b. meta-ethisch: maar betekent niet dat consequentialisten geloven dat “goed” semantisch hetzelfde betekent als “geluk maximaliseren”, maar ze geloven wel dat geluk maximaliseren het goede doen is
- 2. Meer radicaal: Semantische én ontologische stelling aanvaarden
 - a. *Goed* en *geluksverhogend* verschillende eigenschappen zijn
 - b. Alle handelingen die de eigenschap “goed” hebben, kunnen ook de eigenschap “Geluksverhogend” hebben, zonder dat die eigenschappen hetzelfde zijn
 - c. Geluksverhogen dus als een (testbaar) criterium voor goed
- Consequentialisme als normatieve theorie is compatibel met verschillende meta-ethische theorieën
- **Examenvraag**: leg het OQA uit en waarom dat deze niet per se in strijd is met het consequentialisme

Non-naturalisme: morele eig. bestaan onafhankelijk van onze oordelen, maar zijn geen natuurlijke eig.

- Waarom het eerste deel afwijzen? Sommigen wijzen bestaan van morele eigenschappen af
- Reden 1: vreemdheidargument: morele eig. zijn vreemd (zie Mackie)
- Reden 2: relativiteitsargument: als morele eig. zouden bestaan, zou er minder variatie in morele oordelen zijn (zie Mackie)
- Reden 3: morele eig. zijn niet waarneembaar, natuurlijke eigenschappen zijn dat wel
 - Respons1: Morele eigenschappen zijn wel waarneembaar: bv. het in brand steken van een kat is zichtbaar moreel fout
 - Respons2: het is niet omdat iets niet waarneembaar is, dat ze dan niet bestaan: deelbaarheid door 3
- Reden 4: alleen wat empirisch meetbaar is, of wiskundig/logisch waar is, bestaat (logisch positivisme) (2 categorieën van zijnden: empirische waarheden en logische waarheden)
 - Deze logisch positivistische stelling is self-defeating, want deze stelling is niet waarneembaar of logisch waar, dus deze stelling is dus niet waar volgens zijn eigen betekenis
- Volgens intuïtionist is wat bestaat veel ruimer dan naturalisten en logisch-positivisten denken en dan ze zelf kunnen volhouden

12.3 Funderingsdenken

Intuïtionisme is vorm van funderingsdenken in combinatie met non-naturalistisch realisme: er zijn basale/fundamentele morele overtuigingen die niet-inferentieel gerechtvaardigd zijn

- Niet-inferentieel = niet afgeleid van andere overtuigingen
- We vormen die overtuigingen op een directe, intuïtieve manier
- Voorbeelden: “we moeten andere mensen met respect behandelen”, “we mogen andere geen schade berokkenen”, “we moeten onze beloftes houden”;... Deze zijn niet uit andere overtuigingen afgeleid → fundamentele of premisses
- M.b.t. basale morele overtuigingen heeft ‘Waarom?’-vraag naar rechtvaardiging weinig zin
- Betekent niet dat we geen enkele morele overtuiging kunnen rechtvaardigen

Als we morele overtuiging willen rechtvaardigen, moeten we uiteindelijk verwijzen naar eerste principes / basale overtuigingen

- Basale overtuigingen als uitgangspunt (vs. uitkomst) van redenering (normatieve premissen van ons denken)
- Voorbeeld abortus: is dit moreel toegestaan of verkeerd?
 - Bv. “Abortus is fout (= niet-basale overtuiging) want je mag geen onschuldige mensen doden (=basale overtuiging)”, verdere rechtvaardiging van “waarom mag je geen mensen doden?” lijken zinloos
- 1. Wanneer is basale overtuiging gerechtvaardigd?
 - Als ze zelf-evident zijn. bv. $2+2=4$, kortste afstand tussen twee punten is een rechte
 - Als ze directe zintuiglijke ervaring weergeven (voorbeeld brandende kat)
- ‘Waarom?’ of ‘Hoe weet je dat?’ lijken hier zinloze vragen

Gerechtvaardigde niet-basale overtuiging is gebaseerd op gerechtvaardigde basale overtuiging

- Voorbeeld rode bal

- Mieke zegt dat er een bal in de tuin ligt (gerechtvaardigde niet-basale overtuiging)
- Jan vraagt hoe ze dat weet
- Mieke antwoordt dat Stef dit gezien heeft (Stef=gerechtvaardigde basale overtuiging)
- Basale overtuigingen voorkomen oneindige regressie (regressus ad infinitum), fungeren als *regressiestoppers*: ze voorkomen een oneindige keten van waarom-vragen
- Zonder basale overtuigingen zouden we oneindig alle overtuigingen moeten blijven rechtvaardigen, zonder bevredigend antwoord
- Wat als iemand basale overtuiging niet accepteert? bv. $2+2=4$, “je mag niet zomaar andere schaden berokkenen”
- Funderingsdenkers: je kan deze mensen niet overtuigen via redeneringen
 - Reed: je kan wel proberen om aan deze mensen te illustreren waarom de overtuiging basaal is (eerder bekering dan rationele overreding)
- Vormen van zelfevidente overtuigingen kan enige tijd duren (we zijn er niet met geboren, maar ontwikkelt via ontwikkeling, opvoeding en opleiding)

Reid benadrukt rol van rede in vormen van overtuigingen

- Intuïtie \neq buikgevoel of irrationeel, intuïties kunnen ook via de rede
- Twee capaciteiten van de rede:
 - Met de intuïtieve capaciteit van de rede, vormen we zelfevidente overtuigingen en waarnemingsoordelen
 - Met het redeneervermogen als capaciteit van de rede, leiden we uit basale overtuigingen andere overtuigingen af

(Dis)Analogie Reid en hedendaagse Dual Process Theory (DPT)

- DPT: Daniel Kahneman, Joshua Greene, Jonathan Haidt
- DPT: Ook intuïtieve en redenerende capaciteit
- DPT: Maar intuïtie als irrationeel en inferieur voor verkrijgen betrouwbare kennis, dus we moeten het wantrouwen i.p.v. vertrouwen, en meer focussen op onze redenerende capaciteit
- Reid beschouwt veel intuïties als betrouwbaar, Kahneman et al. niet

Sommige intuitionisten: ook intuïtief inzicht in niet-basale morele overtuigingen mogelijk

- Twee manieren om tot niet-basale morele overtuigingen te komen: (1) afleiden uit basale of (2) intuïtief inzien
Indien de regels van de deugd alleen door [...] redeneren zouden kunnen worden ontdekt [...] dan zou de toestand van het overgrote deel van de mensheid heel treurig zijn, aangezien ze niet over de middelen beschikken om de kracht van het redeneren te cultiveren. (Reid)
- Niet alleen mensen die goed redeneren hebben veel ware morele overtuigingen, ook mensen die niet goed redeneren hebben veel goede basale morele overtuigingen
- Reid: we kunnen waarnemen dat bepaalde handelingen goed/verkeerd zijn, hoeven niet altijd te redeneren (bv. brandende kat)
- Morele waarneming is intuïtief, voor Reid is intuïtie capaciteit van rede
- Morele waarneming vereist ontwikkeling en opvoeding door deugdzame mensen

- Voorbeelden van deugzaamheid belangrijker dan het ontwikkelen van redeneervermogen

Kritiek op funderingsdenken: naïef en dogmatisch, gaat uit van onfeilbare intuïties

- Mogelijkheid dat we ons vergissen in onze intuïties? Wat ik evident vind, is dat misschien niet
- Respons: onderscheidt infallibilisme en fallibilisme opvattingen van funderingsdenken
- Infallibilisme: basale overtuigingen zijn onfeilbaar
- Fallibilist: basale overtuigingen kunnen verkeerd zijn. Intuïties zijn feilbaar, net als redeneringen
- Basisidee: Er moet klasse van basale overtuigingen zijn (die werken als regressiestoppers), maar we kunnen ons vergissen over welke overtuigingen daartoe behoren (volgens fallibilistische versies van funderingsdenken)
 - intuïties zijn feilbaar net zoals onze redeneringen en waarnemingen dat zijn

13 Moreel Naturalisme (H21)

13.1 Inleiding

1. Inleiding
2. Reductionistisch moreel natralisme
3. Niet-reductionistisch moreel naturalisme
4. Realisme en morele onenigheid (zowel naturalistisch als non-naturalistisch realisme)
5. Hoe je meta-ethische positie bepalen?

Moreel naturalisme:

1. Morele uitspraken gericht op waarheid (vs. non-cognitivism)
2. Feiten die morele uitspraken waar maken (vs. anti-realisme)
3. Feiten onafhankelijk van oordelen (vs. relativisme)
4. Morele feiten zijn natuurlijke feiten (vs. non-naturalisme)
 - Natuurlijke feiten: kunnen empirisch onderzocht w door natuurwetenschappen of sociale wetenschappen ((morele) feiten \neq (morele) overtuigingen)

Alle meta-ethische posities: morele overtuigingen kunnen empirisch onderzocht worden

- maar morele overtuigingen \neq morele feiten
- Morele overtuigingen empirisch onderzoeken via enquêtes, scans van brein-activiteit als iemand een morele overtuiging vormt
- Focus meta-ethiek: wat zijn de morele FEITEN?

Naturalisme:

- Morele *eigenschappen* zijn natuurlijke eigenschappen die met empirische methodes onderzocht kunnen worden
- Morele *feiten* zijn natuurlijke feiten die met empirische methodes onderzocht kunnen worden
- Naturalisme = ontologische positie: zegt welke eigenschappen en feiten bestaan
- Uitgangspunt: wat niet natuurlijk is en dus niet empirisch bestudeerd kan worden, bestaat niet
- Ook vergissingstheorie gaat ervan uit dat wat niet empirisch niet bestudeerd wordt, bestaat niet
- Verschil:
 - vergissingstheorie: wat niet empirisch bestudeerd kan worden bestaat niet, morele eigenschappen kunnen niet bestudeerd worden dus morele eigenschappen bestaan niet
 - Moreel naturalisme: wat niet empirisch bestudeerd kan worden bestaat niet, morele eigenschappen bestaan, dus morele eigenschappen kunnen bestudeerd worden

Twee vormen van moreel naturalisme (familie van theorieën):

1. Reductionistisch moreel naturalisme (Railton)
2. Niet-reductionistisch moreel naturalisme (Cornell realisme als specifieke variant)

13.2 Reductionistisch moreel naturalisme

Reductionistisch moreel naturalisme: morele eig. kunnen gereduceerd worden tot natuurlijke eig.

- Tot welke natuurlijke eig. kunnen morele eig. gereduceerd worden?

- Peter Railton doet dit door een definitie van het moreel goede:
- Begint vanaf definitie van het *niet-moreel* goede als wat goed is voor iemand: wat iemand voor zichzelf zou willen als iemand instrumenteel rationeel en volledig geïnformeerd zou zijn
 - instrumenteel rationeel: wat rationeel gezien goed is om een bepaald doel te bereiken
 - Iemand zijn verlangen geldt als indicatie voor wat goed is voor een persoon als die gebaseerd is op volledige informatie of instrumenteel rationeel
- Voorbeeld piloot: iemand wilt piloot worden, is dat goed voor die persoon?
 - Het is goed voor mij als ik nog altijd piloot wil worden als ik volledig geïnformeerd zou zijn, en als ik weet wat ervoor nodig is om piloot te worden en als ik weet wat piloot worden en zijn inhoudt

Railton reduceert goedheid tot natuurlijke eigenschap: hij definieert het goede in eigenschappen die empirisch bestudeert kunnen worden

- Of iets goed is voor iemand hangt af van
 1. welke informatie die persoon heeft (informatie)
 2. wat die persoon wil bereiken (verlangen)
 3. of ze de juiste middelen heeft gekozen om doel te bereiken (strategie)
- Die zaken zijn empirisch toetsbaar
- Let op: Railtons definitie betreft het niet-moreel goede, maar hoe definiëren we dan het moreel goede?
- Voorbeeld zelfmoordterrorist
 - Ja, als die het verlangen heeft, weet dat die zal sterven, en ook doet wat die moet
 - Maar, Railton: het is niet omdat het goed is voor jou om zelfmoordterrorist te worden, dat het ook moreel goed is

Vervolgens definieert Railton het moreel goede

- Reductie zoals bij niet-moreel goede + eis van sociale rationaliteit (sociaal standpunt)
- Handeling is moreel goed als en slechts als ze gewild word door volledig instrumenteel rationele en volledig geïnformeerde persoon die *het sociale standpunt (the social point of view)* inneemt, d.w.z. rekening houdt met alle belangen van alle betrokkenen
- Voorbeeld zelfmoordterrorist
 - Neen, deze persoon houdt geen rekening met het belang van alle andere betrokkenen

Hoe ontwijkt Railton Moores OQA? (je kan “moreel goed” niet in natuurlijke termen definiëren)

- OQA over betekenis van termen in alledaagse omgangstaal: ‘moreel goed’ en ‘X’ (natuurlijke eig.) geen synoniemen
- Railton: ok ze zijn geen synoniemen in de alledaagse omgangstaal, maar mijn definitie vat de echte betekenis van ‘moreel goed’
- Vergelijk: ‘bier’ en ‘scheikundige samenstelling XYZ’: het tweede is de echte betekenis van de term ‘bier’, maar we gebruiken deze niet in de omgangstaal
- Railton zegt dus niet alleen dat ‘moreel goed’ en ‘gewild door ...’ naar zelfde eigenschap verwijzen (wat manier is om aan OQA te ontkomen), maar ook dat ze eigenlijk hetzelfde betekenen hoewel we ons daar in de alledaagse omgangstaal niet van bewust zijn (zowel semantisch als ontologisch)

- Het is niet omdat ze niet in de alledaagse omgangstaal zo wordt geformuleerd, dat ze niet zo zijn (verschil tussen semantische en ontologische stelling)

Probleem voor Railton: verschil met anti-realisme?

- Als je morele eig. reduceert tot iets anders (natuurlijke eig.), blijven er dan nog morele eig. over? Moet je dan niet zeggen “morele eigenschappen bestaan niet”
- Railton: geeft toe dat er een dunne lijn is tussen het reviseren en elimineren van een concept, maar zijn naturalisme is een revisie, geen eliminatie → proberen de echte betekenis van het “morele goede” beschouwen → dus een revisionistische theorie (revisie van wat mensen denken over morele eigenschappen), maar geen eliministische theorie (we moeten het niet verwerpen)
- Morele eig. bestaan, maar zijn anders dan gedacht worden
- Voorbeeld: reductie van bliksem tot elektrische ontlading:
 - Grieken: het bliksemet door Zeus
 - Wij: bliksem is elektrische ontlading
 - → revisie van het concept bliksem, maar geen eliminatie, in tegendeel, het feit dat we bliksem kunnen reduceren tot een natuurlijke eigenschap, versterkt het bewijs voor zijn bewijs
 - Analogie: morele eigenschappen: de mogelijkheid van het reduceren van morele eigenschappen tot natuurlijke eigenschappen moet het bewijs voor hun bestaan net versterken (niet eliminativistisch maar revisionistisch)

13.3 Niet-reductionistisch moreel naturalisme

Railtons versie van moreel naturalisme (reductionistisch moreel naturalisme):

1. Echte *betekenis* van morele termen kunnen we volledig in empirische termen vatten (semantische claim)
 2. Morele *feiten/eig.* zijn te reduceren tot natuurlijke feiten/eig. die door natuur- of sociale wetenschappen bestudeerd kunnen worden (reductionistische claim)
- (1) en (2) worden door niet-reductionistisch moreel naturalisten verworpen: geen semantische ambities, geen reductionisme → ze willen alleen een ontologische claim maken

Vorm van niet-reductionistisch moreel naturalisme: Cornell realisme

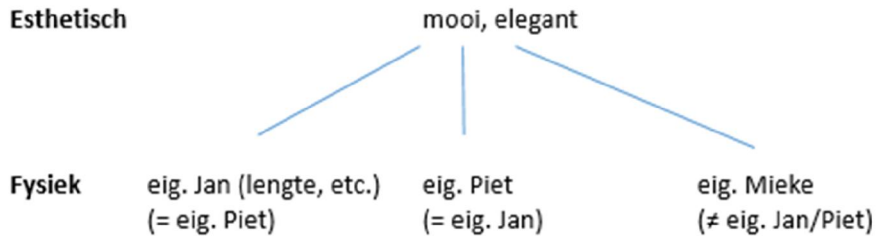
- Cornell realisme: morele eigenschappen zijn natuurlijke eigenschappen die superveniëren op andere natuurlijke eigenschappen
- Superveniëntie: duidt een soort relatie tussen twee soorten eigenschappen

Betekenis superveniëntie:

Hoger niveau van eigenschappen supervenieert op lager niveau van eig. als

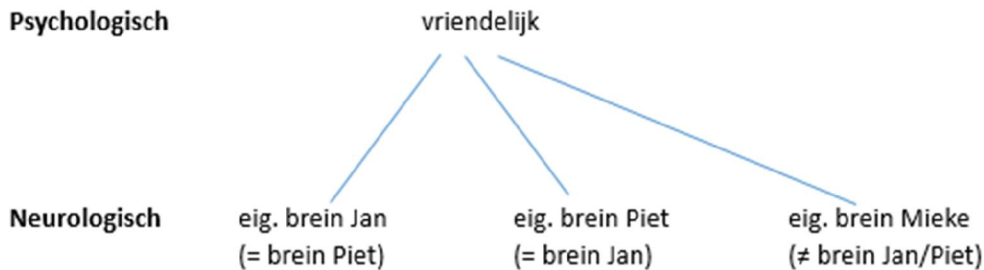
1. twee dingen die op lager niveau identiek zijn, dit noodz. ook op hoger niveau zijn
 - a. als de fysieke eigenschappen van Jan = de eigenschappen van Piet, en Jan is mooi, dan moet Piet ook mooi zijn
2. twee dingen die op hoger niveau identiek zijn dit niet noodz. op lager niveau zijn
 - a. als de fysieke eigenschappen van Jan en Piet \neq de eigenschappen van Mieke, Mieke kan ook mooi zijn

3. De esthetische eigenschap schoonheid hoeft niet dezelfde eigenschappen te hebben op het fysieke niveau – esthetische eigenschappen superveniëren op fysieke eigenschappen

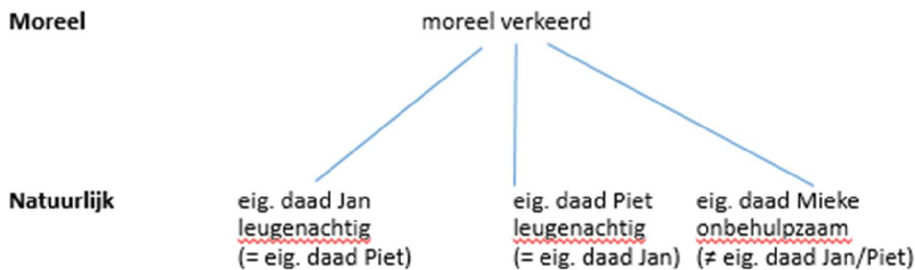

Esthetische eig. lijken afhankelijk van fysieke eig.

- Maar relatie is geen reductie: 'schoonheid' kan niet gereduceerd w tot bepaalde combinatie van fysieke eig.
- Esthetische eigenschappen superviseren op fysieke eigenschappen, omdat twee dingen die op een lager niveau identiek zijn, ook op een hoger niveau identiek zijn. Maar twee dingen die op een hoger niveau identiek zijn, niet op een lager niveau identiek dienen te zijn.
- In dit voorbeeld: relatie tussen esthetische en fysieke eigenschappen is een superveniëntie-relatie
- Gelijkaardig: relatie tss psychologische en neurologische eig.
 - als de neurologische eigenschappen van Jan identiek zijn aan die van Piet, dan zijn de psychologische eigenschappen van beide identiek. Maar dit betekent niet dat omdat dit op een hoger niveau is, dat dit ook op een lager niveau hoeft te zijn.

Gelijkaardig (volgens Cornell realisme): morele eig. superveniëren op natuurlijke eig.

Cornell realisme: morele eig. zijn ook natuurlijke eig. die superveniëren op *andere* natuurlijke eig.

- Vergelijk:
 - psychologische eig. superveniëren op neurologische, maar beide sets zijn natuurlijke eig.
 - Morele eig. supervenieren op natuurlijke eig., maar beide sets zijn natuurlijk eig.
- Waarom zijn morele eig. natuurlijke eig.?
 1. Ze hebben oorzakelijke verklaringswaarde
 2. Ze hebben waarneembaarheid

(1) Oorzakelijke verklaringswaarde

- Neem uitspraken als:
 - Het wetsvoorstel werd niet goedgekeurd, want het is onrechtvaardig.
 - Hitler roeide mensen uit omdat hij een moreel monster was.
- Structuur (termen: want & omdat) lijkt er een van oorzaak en gevolg
 - onrechtvaardigheid = oorzaak, afkeuring = gevolg
 - Hitler als moreel monster = oorzaak, roeide mensen uit = gevolg
- Cornell realisme: morele eig. hebben oorzakelijke verklaringswaarde
- Oorzakelijke verklaringswaarde wordt beschouwd als indicatie voor het bestaan van natuurlijke eig. (geen voldoende voorwaarde, wel een indicatie) – als X helpt om Y te verklaren, dan is dat een argument dat X kan bestaan
- Bv. stel dat een natuurkundige door het toeschrijven van de eigenschap “magnetisch geladen”, oorzakelijk kan verklaren waarom een molecule zich op een bepaalde manier gedraagt, is dat een reden om te geloven in het bestaan van zoiets als magnetische lading

Probleem: hebben morele eig. oorzakelijk verklaringswaarde?

- Gebruik van ‘want’ of ‘omdat’ duidt niet noodzakelijk op oorzakelijke verklaringswaarde.
- Voorbeeld: ‘Ze is klein omdat ze een baby is.’ = fout!

(2) Waarneembaarheid

- Af te leiden uit uitspraak als: ‘Ik zag meteen dat het verkeerd was.’
- Waarneembaarheid is een indicatie van natuurlijke eigenschap. Als morele eigenschappen waarneembaar zijn, dan indiceert dit dat het natuurlijke eigenschappen zijn (inductief analogieën: van waarnemingen naar principes)
- Bv. Eendentest: als het zwemt als een eend, vliegt als een eend, kwakt als een eend, dan is het waarschijnlijk een eend
- Cornell realisme: we kunnen morele eig. waarnemen
- Waarneembaarheid als indicatie bestaan natuurlijke eig

Probleem 1: zijn morele eig. waarneembaar zoals natuurlijke eig.?

- Voorbeeld zwerfkat die jongeren in brand zijn
- Gilbert Harman: als we zeggen dat we ‘zien’ dat iets moreel verwerpelijk is (semantische uitspraak) ≠ empirisch waarnemen van natuurlijke eigenschap = uitspraak over onszelf (‘Ik/Wij keur(en) X af’)

Probleem 2: ook intuïtionisten (moreel non-naturalisten) benadrukken dat we morele eig. kunnen waarnemen, maar leiden niet af dat het natuurlijke eig. zijn: het is niet omdat iets waarneembaar is, dat het een natuurlijke eigenschap is

- **Examen:** welke meta-ethische posities benadrukken dat we morele feiten en eigenschappen kunnen waarnemen, en welke meta-ethische posities benadrukken dat niet. Hoe verschilt die nadruk op waarneming, waarom vinden die posities waarneming belangrijk?

13.4 Realisme en morele onenigheid

Realisten beweren morele onenigheid goed te verklaren (alle meta-ethische posities beweren dit behalve relativisten)

- Vs. non-cognitivism: Realisten: morele enigheden ≠ clash van houdingen, maar van overtuigingen
- Vs. vergissingstheorie: Realisten: we kunnen dichter bij morele waarheid komen
- Vs. relativisme: Realisten: morele waarheid is objectief – niet subjectief of sociaal gebonden

Twee problemen:

(1) We blijven het moreel oneens

- Non-cognitivism: het is en blijft een clash van houdingen – we blijven het oneens
- Vergissingstheorie en relativisme: geen objectieve feiten – we blijven het oneens
- Realisme: kan realisme morele onenigheid oplossen?
 - Mackies relativiteitsargument: nee
 - Antwoord Enoch: blijvende onenigheid kan perfect samengaan met perfect objectieve feiten. Wetenschappers zijn het oneens over hoe het heelal is ontstaan, maar er zijn wel effectief objectieve feiten over hoe dit is ontstaan. Verschil is het resultaat van de verschillende belangen van mensen

(2) Morele discussies gaan over hoe gehandeld moet worden

- Realisme (zijn ook cognitivisten): discussies gaan over welke eig. bepaalde handelingen hebben
- Kritiek non-cogn.: discussies gaan niet over eigenschappen, maar over wat gedaan moet worden
- Antwoord relativisme en realisme: morele oordelen schrijven niet zomaar eender welke eig. toe, maar normatieve eigenschappen (het gaat niet enkel over descriptieve eigenschappen toeschrijven zoals “het gras is groen”, maar morele eigenschappen toeschrijven, omvat óók wat er gedaan moet worden)
- Normatieve eig. toeschrijven is zeggen wat gedaan moet worden
- Kritiek vergissingstheorie: vreemdheidsargument normatieve eig. zijn vreemd, en anders dan alle andere bestaande eigenschappen. Dus beter aannemen dat ze niet bestaan

13.5 Hoe je meta-ethische positie bepalen?

Positie in meta-ethiek heeft te maken met prioriteiten: wat moet meta-ethische theorie vatten?

- Minstens drie basale keuzes
- 1. Wat is essentieel kenmerk van moreel oordeel? Wat moet mijn theorie zeker kunnen vatten?
 - a. Moreel oordeel kan waar of onwaar zijn (cognitivism), probeert weergave van werkelijkheid te zijn: vergissingstheorie, relativisme, realisme

- b. Motiveert tot handelen: non-cognitivism: focus attitudes, emoties en voorschriften
→ Meeste theorieën proberen beide te verklaren, maar hebben een andere prioriteit
- 2. Tot op welke hoogte en in welke aspecten noodzakelijk trouw te blijven aan common sense?
 - a. Common sense (wat de meesten denken): cognitivism en internalisme
 - b. Moeilijk te verzoenen posities: internalisme vaak non-cognitivisten, cognitivisten vaak externalisten
 - c. Veel aanhangers van de vergissingstheorie doen dit o.b.v. theoretische gronden en niet op *common sense* gronden
 - d. Onenigheid over het belang van common sense voor (meta-)ethische theorieën
- 3. Zijn alle eig./feiten die bestaan natuurlijke eig./feiten?
 - a. Ja: vergissingstheorie, non-cognitivism, naturalisme
 - b. Nee: non-naturalisme

Deel 3: Morele psychologie

14 Morele verantwoordelijkheid (H14)

1. Inleiding
2. Determinisme
3. Incompatibilisme
4. Compatibilisme
5. Empirisch onderzoek naar vrije wil
6. Vrije wil en morele verantwoordelijkheid
7. Voor- en nadelen van verschillende posities

14.1 Inleiding

- Verantwoordelijk houden van mensen hun gedrag → potentieel straffen indien geen geldig excuus
 - bv. per ongeluk op iemands teen trappen en dit vrijwillig doen
- Natuurverschijnselen en dieren niet verantwoordelijk
- Belang van vrije wil voor verantwoordelijkheid vrije wil als typisch menselijk
- Morele psychologie: hebben wij vrije wil, en kunnen wij o.b.v. dit verantwoordelijk worden gehouden?

14.2 Determinisme

Determinisme: alles in natuur volledig bepaald door (a) voorafgaande gebeurtenissen in combinatie met (b) natuurwetten

- Omdat verleden vastligt en natuurwetten ook, ligt toekomst vast, want zij is combinatie van verleden en natuurwetten: verleden + natuurwetten = toekomst
- Als toekomst vastligt, hoe kunnen we dan vrije wil hebben en moreel verantwoordelijk zijn?

Twee belangrijke aspecten:

1. Respect voor wetenschap ≠ aanvaarden determinisme
 - Misschien kan niet de *volledige* werkelijkheid worden beschrijven in natuurwetenschappelijke termen
 - Bv. U brein is momenteel in toestand X, later op de avond is dit Y, dan kiest u wat u gaat eten. Is er een causaal verband tussen X en Y voor het verklaren van voorkeur voor wat u eet?
 - Misschien spreekt natuurwetenschap (quantummechanica) determinisme zelfs *tegen*
 - klassieke natuurkunde: beschrijft zekerheidsrelaties
 - Bv. ik ken de positie van een elektron, en ik ken de natuurwetten waar die aan onderhevig is, dan weet ik waar die zich later zal bevinden
 - Quantummechanica: werkt met waarschijnlijkheid:
 - Bv. de natuurwetten verklaren met een hoge graad van waarschijnlijkheid waar het elektron zich zal bevinden – er is ruimte voor willekeur
 - Dus, niet alles is gedetermineerd in de natuur, quantummechanica spreekt dit tegen
2. Determinisme niet *enige* bedreiging voor vrije wil

- Goddelijke almacht: als God bestaat, is hij Goed en Almachtig. Maar als hij Almachtig is, bepaalt hij wat gebeurt. Als hij bepaalt wat gebeurt, heb ik dan nog een vrije wil? (Predestinatieleer binnen Calvinistische en Protestantse Christelijke stromingen)
- Het is niet omdat er willekeur is in de natuur, en je determinisme ontkent, betekent dit niet dat er vrije wil is – de natuur kan volstrekt willekeurig zijn
 - a. determinisme: dan geen vrije wil
 - b. maar stel volledige willekeur: dan ook geen vrije wil

14.3 Incompatibilisme

Zijn determinisme en vrije wil verenigbaar (compatibel)? Overeenkomsten:

1. We handelen niet altijd en overal uit vrije wil, bv. handelen onder externe druk
2. Niet iedereen beschikt over vrije wil, bv. kleine kinderen, mentaal beperkten, OCD,...

Vraag: als determinisme waar is, is het dan mogelijk voor bepaalde mensen (bv. volwassen mensen zonder mentale beperkingen) om in bepaalde omstandigheden vrij te handelen?

Incompatibilisme: *als* determinisme waar is, kunnen we geen vrije wil hebben. Twee mogelijkheden:

1. Vrije wil-scepticisme of hard determinisme. Combinatie van:
 - a. Incompatibilisme: *als* determinisme waar is, kunnen we geen vrije wil hebben
 - b. Stelling *dat* determinisme waar is
 - c. Stelling dat we geen vrije wil hebben
- Merk op dat (c) volgt uit (a) en (b)
2. Libertarisme. Combinatie van:
 - a. Incompatibilisme: *als* determinisme waar is, kunnen we geen vrije wil hebben
 - b. Stelling dat determinisme *onwaar* is
 - c. Stelling dat we vrije wil hebben
- Merk op dat (c) NIET volgt uit (a) en (b). → moet aantonen dat determinisme onwaar is, en dat we een vrije wil hebben. Vergelijk:

a. Als ik in Parijs ben, drink ik geen bier	$p \rightarrow q$
b. Ik ben niet in Parijs	$\sim p$
c. Ik drink bier	$\sim q$

14.4 Compatibilisme

Compatibilisme: *als* determinisme waar is, kunnen we vrije wil hebben

- Uit compatibilisme volgt niet per se *dat* determinisme waar is, maar *als* het waar is
- Uit compatibilisme volgt strikt genomen ook niet dat we vrije wil hebben: misschien sluit *determinisme* vrije wil niet uit, maar iets anders wel (bv. Almacht van God)
- Meeste compatibilisten geloven echter wel dat we vrije wil hebben, ongeacht of determinisme waar is of niet

Hoe is vrije wil mogelijk als determinisme waar is?

- Wat betekent het om vrije wil te hebben, om vrij te handelen?
- 1. Vrij handelen = niet onvrij handelen. (we weten beter wat onvrij i.p.v. vrij handelen is)

- Onvrij handelen: gedwongen of gehinderd of bedreigd, ernstige mentale beperking, compulsief handelen, hypnose, enz.
 - Determinisme generaliseert die factoren niet
 - Natuurwetten bepalen misschien wat we doen, maar het dwingt ons niet om iets te doen
 - Vrij handelen als default positie: als iemand niet onvrij handelt, dan handelt deze vrij – focus op handeling onder categorieën van onvrijheid
2. Vrij handelen = handelen o.b.v. redenen gegrond in eigen waarden of voorkeuren
- Waarom zijn dieren of kleine kinderen niet vrij?
 - Omdat ze niet op basis van redenen kunnen handelen, ze kunnen niet redeneren
 - Stel dat we bedreigd worden om iets te doen, dan handelen we niet volgens onze eigen voorkeuren
 - Waarom onder bedreiging niet vrij?
 - Voorbeeld bioscoop: ik breek mijn belofte om iemand te helpen, omdat ik naar de film wil gaan
 - determinist: het is zo omdat het noodzakelijk voortkomt uit voorafgaande gebeurtenissen en natuurwetten
 - vrije handelen: het zegt iets over de voorkeur over deze persoon
 - Voorbeeld epilepsie: iemand met epilepsie die in een aanval iemand beschadigd, heeft hier geen vrije wil over – zegt niets over de redenen gegrond in de waarden of voorkeuren van die patiënt
 - Verenigbaar met determinisme: al onze handelingen en redeneringen kunnen gedetermineerd zijn door voorgaande gebeurtenissen (processen in het brein, etc.) en dat wij ons niet aan die processen kunnen onttrekken. Maar sommige van die handelingen kunnen vrij zijn, als die gebaseerd zijn op redenen gegrond in eigen waarden of voorkeuren en anderen niet
 - Vgl. strafrecht: onweerstaanbare drang vs. voorbedachten rade
 - onweerstaanbare drang = verzachtende omstandigheid. Want persoon heeft niet volledig vrij gehandeld, want deze handeling zegt niets over de voorkeur van die persoon
 - voorbedachte rade = verzwarende omstandigheid. Het gaat om redenen die zijn gebaseerd op de eigen waarden en voorkeuren

14.5 Empirisch onderzoek naar vrije wil

Kunnen neurowetenschappers aantonen dat vrije wil al dan niet bestaat?

- Experimenten Benjamin Libet in de jaren '80
- Hersenactiviteit registreren voorafgaand aan een vrijwillige handeling en moet op een knop duwen als die een besluit heeft genomen. Maar ze konden al zien dat die persoon een besluit hadden genomen voor die op de knop drukte
- Als we kunnen zien dat iemand besluit heeft genomen voordat persoon dat zelf weet, was er geen vrije wil (het lag al vast)
- Of wel?
- <https://www.youtube.com/watch?v=OjCt-L0Ph5o>

14.6 Vrije wil en morele verantwoordelijkheid

Belang van discussie

- We kunnen alleen verantwoordelijk worden gehouden voor daden die we uit vrije wil hebben gesteld
- Dus als we geen vrije wil hebben, lijkt te volgen dat we niet verantwoordelijk kunnen zijn voor onze daden
- Gevolgen voor rechtssysteem? Distinctie juridische en morele verantwoordelijkheid
 - Je kan moreel verantwoordelijk worden gehouden voor niet-illegale daden, maar je kan ook juridisch verantwoordelijk worden gehouden voor de strafbare daden van anderen (bv. huisdieren) zonder dat je moreel verantwoordelijk bent
- Voorbeeld bioscoop: mogen we verantwoordigd zijn over de vriend zijn keuze om niet te helpen?
- Iedereen onschuldig als alles het gevolg is van gedetermineerde processen? Probleem voor vrije wil-scepticisme

Als geen vrije wil, dan ook geen morele verantwoordelijkheid? Twee antwoorden

1. Vrije wil is niet noodzakelijk voor morele verantwoordelijkheid
 - Stel je richt schade aan, ben je nog altijd verantwoordelijk. Wat met epilepsiepatiënt?
2. Er is geen morele verantwoordelijkheid (To bite the bullet-argument), want er is geen vrije wil
 - Gerechtvaardigd om mensen op te sluiten? Ja:
 - Niet omdat mensen het verdienen, maar om de maatschappij te beschermen (geen onderscheidt tussen schuldige crimineel en patiënt).
 - Problemen:
 1. Niet opsluiten als geen gevaar voor de maatschappij:
 - bv. Pedofiel die willens-wetens tientallen kinderen heeft misbruikt, en die ondergaat chemische castratie
 - Bv. Pedofiele dokter die 1000 levens kan redden. Dan niet straffen?
 2. Preventief opsluiten: mensen die statistisch gezien zeer hoge kans hebben om een misdaad te begaan

14.7 Voor- en nadelen van posities

Problemen met antwoord vrije wil-scepticus?

1. Vrije-wil scepticus: intuïties niet ernstig nemen. Niemand kan ooit straf verdienen want ze hebben het niet uit vrije wil gedaan
 - Vertrekt vanuit de sterke intuïtie dat *als* determinisme waar is, *dan* is er geen vrije wil
 - Maar verwerpt wel andere intuïties over rechtvaardigheid omwille van voorgaande intuïtie
- Vrije-wil scepticus moet aantonen dat determinisme waar is
- Idem libertarisme: moet aantonen dat determinisme onwaar is
- Welk experiment kan je uitvoeren om te tonen dat determinisme al dan niet waar is?
- Vgl.: compatibilist moet *niet* aantonen dat determinisme waar of onwaar is → we hebben vrije wil ongeacht of determinisme bestaat of niet
- Probleem compatibilist: moet aantonen dat we vrije wil hebben
- Ander probleem voor libertarisme: moet aantonen dat we vrije wil hebben

	Incompatibilisme	Incompatibilisme	Compatibilisme
	Vrije wil-scepticisme	Libertarisme	Compatibilisme
Voordelen	<ul style="list-style-type: none"> • Respekteert intuïtie dat vrije wil en determinisme incompatibel zijn. • Vraag naar morele verantwoordelijkheid voor handelingen verdwijnt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Respekteert intuïtie dat vrije wil en determinisme incompatibel zijn. • Respekteert intuïtie dat we vrije wil hebben en moreel verantwoordelijk zijn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Respekteert intuïtie dat we vrije wil hebben en moreel verantwoordelijk zijn. • Geen probleem met bewijs dat determinisme (on)waar is.
Nadelen	<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met intuïtie dat we vrije wil hebben en moreel verantwoordelijk zijn. • Moeite met bewijs dat determinisme waar is. 	<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met bewijs dat determinisme onwaar is. • Moet uitleggen hoe we vrije wil kunnen hebben als determinisme onwaar is. 	<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met intuïtie dat vrije wil en determinisme incompatibel zijn. • Moet uitleggen hoe we vrije wil kunnen hebben, ongeacht of determinisme waar is.

Deel 4: Waarden

15 Authenticiteit en integriteit (H3)

1. Inleiding
2. Authenticiteit
3. Integriteit

15.1 Inleiding

Premisse: Menselijk hebben het vermogen tot *reflexiviteit*: we kunnen ons verhouden tot het eigen handelen en denken

- We nemen t.a.v. eigen handelen en denken een *standpunt* in
- Door sommige handelingen uit te vergroten en andere te verbergen, creëren we beeld van onszelf, een imago
- Dit beeld creëren we over onszelf, maar kunnen we proberen te verbergen naar de buitenwereld (to be/ought to be)
- Mensen zijn bezorgd om hun imago: we vinden het belangrijk hoe dat beeld van ons wordt gezien

Søren Kierkegaard (1813-1855): we zijn verantwoordelijk voor de houding die we aannemen t.a.v. eigen handelen en denken

- We moeten eigen handelen en denken durven zien als wat het is, niet voorstellen als wat het niet is – eerlijkheid
 - bv. iemand die alleen maar studeert, kan doen alsof ze een feestbeest is
 - bv. iemand die elke dag feest, kan doen alsof ze een blokbeest is→ dit is niet moreel onschuldig
- Beeld dat we creëren niet alleen uithangbord voor *anderen*, maar zegt ook iets over *ons* (onze morele waarde)
- Wie een fout beeld uithang van zichzelf of hierin geloofd, doet aan bedrog, en dit is moreel verwerpelijk
- Authenticiteit en integriteit als morele waarden

15.2 Authenticiteit

Authentiek zijn = jezelf zijn

- Verschillende filosofen: onwenselijkheid van inauthentiek bestaan
- Sartre (1905-1980): *mauvaise foi* (kwade trouw, letterlijk. 'slecht geloof') van wie niet zichzelf is, maar handelt omdat het zo hoort
 - Bv. kelner die handelt zoals alle kelners handelen. Hij verliest zich hierin en verliest zijn individu → moreel problematisch
- Heidegger (1889-1976): bestaan als 'men' (<-> bestaan als ik), is een onpersoonlijk bestaan waarin je als persoon verdwijnt in wat men denkt, wat men doet, wat men zegt, etc.

Drie belangrijke vragen:

1. Hebben we diep, wezenlijk, oorspronkelijk 'zelf'?

2. Hoe kan je niet jezelf zijn, inauthentiek zijn?
3. Zijn er sociale normen/regels voor hoe je jezelf moet zijn?

(1) Hebben we diep, wezenlijk, oorspronkelijk zelf?

- a. Mensen hebben diep, wezenlijk, oorspronkelijk zelf, soort essentie
 - Naar die essentie moet je op zoek gaan in het leven, kan lukken of mislukken ('Ze heeft zichzelf nog niet gevonden', 'Hij is weer helemaal zichzelf')
 - Imago kan wel of niet overeenkomen met iemands diepe zelf
- b. Geen diep, wezenlijk, oorspronkelijk zelf
 - Slogan existentialisme (Sartre, Kierkegaard, Camus): 'L'existence précède l'essence' (de existentie gaat aan de essentie vooraf)
 - Omkering van de traditionele opvatting (zoals in a)
 - Traditioneel: authentiek = leven in overeenstemming met gegeven essentie (bv. Aristoteles)
 - Eerst essentie zoeken, en dan de existentie in overeenstemming brengen met de essentie
 - Existentialisme: existentie vooraf aan essentie: er is niet zoiets als iets wat je al bent. Maar je wordt bepaald door de handelingen die je stelt, en dat zal bepalen welke essentie je zal hebben (of vormen)
 - gaat over de logische samenhang tussen essentie en existentie

Existentialisme: door keuzes en handelingen die je maakt, creëer je jezelf

- Geen voorafgaand zelf waarmee keuzes/handelingen kunnen conflicteren
- Authentiek leven = mogelijkheid grijpen om jezelf te creëren <-> je laten creëren door de verwachting van anderen
- Verantwoordelijkheid voor jezelf: je hebt jezelf gekozen, je moet zelf gevolgen ervan en problemen ermee op je nemen → legt moreel gewicht op de handelingen die je stelt
- Met elke keuze komt opgave om jezelf verder te bepalen

Voorbeeld: stel je partner heeft je bedrogen en die zegt "sorry, ik was mezelf niet":

- Essentialistisch: Vergeeft haar, want dit was inderdaad een handeling die niet overeenstemt met haar essentie
- Existentialist: vergeeft haar niet, want doorheen de handeling die ze stelde, heeft ze haar eigen essentie veranderd

(2) Hoe kan je *niet* jezelf zijn, inauthentiek zijn?

- Traditioneel: niet leven in overeenstemming met diepe zelf (simpel)
- Existentialisme: niet zelf je keuzes maken, maar doen wat anderen verwachten. Door wie laat je je leiden in de creatie van jezelf?
- Voorbeeld foto bungeejump van een angsthaas
 - Essentialist: inauthentiek, want niet in overeenstemming met essentie
 - Existentialist: inauthentiek, want onder invloed van de drang naar erkenning

Frankfurt: geen diep zelf (niet essentialistisch), toch kan je zelf inauthentieke keuzes maken (niet existentialistisch) (Boekentip: On Bullshit)

- Verschil en mogelijkheid conflict verlangens eerste en tweede orde
 - Eerste-orde: iets dat je wil – ik wil roken – ik wil sporten
 - Tweede-orde: willen dat je iets wil – ik wil niet willen roken – ik wil wel willen sporten
- Tweede-orde-verlangens tonen wie we echt (authentiek) zijn, eerste-orde-verlangens niet
- Kiezen vanuit eerste-orde-verlangens dat niet overeenstemt met tweede-orde-verlangens is een inauthentieke keuze – dit is geen vrije handeling
- Laat ruimte voor de mogelijkheid dat je keuzes op jezelf kan maken die niet vrij zijn
- Twee verschillen tussen Frankfurt's idee van tweede-orde-verlangens en de idee van de diepe zelf in de traditionele opvatting
 - idee van traditionele diepe zelf is een zelf dat vooraf gaat aan je handelingen
 - a. voor Frankfurt: je tweede-orde-verlangens worden grotendeels gevormd door de handelingen die je stelt en de keuzes die je maakt (de keuzes die je maakt beïnvloeden de keuzes die je wil maken) – je bent niet je essentie, maar je wordt gemaakt door je keuzes
 - b. tweede-orde-verlangens zijn geen statisch gegeven: welke verlangens je wil hebben kunnen ook veranderen – wie je zelf bent kan je veranderen
- Verschil met de existentialistische opvatting
 - a. je kan zelf ook authentieke keuzes maken
- **Examen**: is Frankfurt het eens met de stelling dat we onszelf creëren doorheen onze keuzes en handelingen, en is hij het in dat opzicht volledig eens met de existentialist?
- Autonomie, vrijheid, zichzelf zijn en authenticiteit min of meer synoniem

(3). Zijn er sociale normen/regels voor hoe je jezelf moet zijn?

- D.m.v. welke handelingen en keuzes creëren we onszelf? Alle keuzes die we zelf maken zouden bepalen wie we echt zijn. Kritiek:
- Charles Taylor, Alasdair MacIntyre: kritiek op individualisme van existentialisme
- Existentialisme laat uitschijnen dat we ons eigen keuzes en wie we zijn volledig in de hand hebben zonder dat anderen daar veel met hebben te maken → vergeet de invloed van socialisatie

Taylor en MacIntyre: sociale omgeving bepaalt welke keuzes belangrijk zijn en wat ze over ons zeggen

- We hebben onze identiteit niet helemaal zelf in de hand, we kunnen onszelf niet helemaal creëren
- Een groot deel van onze identiteit wordt bepaald door onze maatschappelijke context
- (1) Welke keuzes belangrijk zijn voor jezelf, is iets dat grotendeels door je sociale context wordt bepaald wat je zelf niet in de hand hebt
- Voorbeeld aula:
 - In België is links in de aula zitten nietszeggend, niet identiteitsbepalend
 - In een repressief regime waar links in de aula zitten rebels is, is dit wel identiteitsbepalend
- Voorbeeld werk: keuze voor een bepaalde baan zal onze identiteit in deze maatschappij erg bepalen, meer dan of je koffie in je melk wil
- (2) Wat die keuzes over ons zeggen
 - Voorbeeld keuze voor het studeren van filosofie: stel dat het veel geld opbrengt, kan het uit geldzucht zijn, stel dat het niets opbrengt, is het net moedig en mogelijk wat naïef

15.3 Integriteit

Integriteit = trouw zijn aan projecten en keuzes

- ≠ Authenticiteit
- Voorbeeld dokter: iemand kiest voor een carrière als dokter
 - traditioneel: als de essentie een dokter zou zijn
 - existentialisme: dat dit een eigen keuze is
 - Frankfurt: dat je dit zelf kan willen willen (tweede-orde-verlangen)
 - Integriteit: als je nadat je deze keuze maakt, je ook de verantwoordelijkheid neemt om de verplichtingen na te komen die hier bij komen kijken
- Professionele integriteit als belangrijke waarde in bedrijfsethiek

Conflict persoonlijke en professionele integriteit

- (1) Zijn bepaalde rollen altijd belangrijker dan andere?
 - Bv. Conflict: verplichting als docent en verplichting als ouder, is er een hiërarchie
- (2) Is integriteit alleen betekenisvol op het niveau van een bepaalde rol (integriteit *als x*), of is er ook overkoepelende integriteit als mens? Zijn we integer als mens als we integer zijn in al onze rollen?
 - Bv. The Sopranos: Tony Soprano is een integere vader en een integere maffiabaas (hij neemt de verplichtingen hiervoor op), maar is hij dan ook een integer mens?
- (3) Kunnen alle rollen integer ingevuld worden?
 - Bv: hooligan, maffiabaas, kannibaal, nazi,...
- Integriteit geconnecteerd aan morele moed: integriteit is een deugd als iemand de morele moed heeft om te doen wat hem gevraagd wordt in een bepaalde rol, maar ook iemand die de morele moed heeft om niet te doen wat hem gevraagd wordt, omdat het moreel problematisch is
- Voorbeeld Boudewijn en abortus
 - Boudewijn wou de abortuswet niet ondertekenen als diepgelovig Christen
 - Dus hij ging in tegen wat van hem verwacht wordt in zijn rol als Koning, dus had hij de morele moed om niet te doen wat hem gevraagd werd omdat hij dit moreel problematisch vond (integere handeling)

Examen: leg het verschil uit tussen authenticiteit en integriteit. Is het mogelijk dat een authentiek mens integer is en dat een integer mens authentiek is? Geef voorbeelden

Deel 5: Opdracht

Algemeen

- Algemene evaluatie
 - Argumenten hoeven niet uit de artikels te komen. Je kan argumenten geven die je zelf hebt gevonden. Je moet de argumenten in de teksten wel kennen.
 - Richtlijnen: niet te kort!
 - Structuur: duidelijk onderscheidt tussen de delen
 - Balans: verhouding van de delen tot elkaar
- Mogelijke bijvragen: meestal i.v.m. bijpassende normatieve theorie
- Voorlopige evaluatie

Specifiek

- Specifieke opmerkingen
 - Vragen ter verduidelijking: als je verwijst naar een argument van een auteur, vermeldt dan het argument
 - Mogelijke problemen met argument: goede kennis eigen argument, weinig kennis tegenargument

Stelling

- Genuanceerd: het is mogelijk om een genuanceerde stelling te hebben. Niet ja vs. nee → nuanceer! Welke context, welke situaties,...
 - *Voorbeeld*: Ik vind dat de overheid het recht moet hebben om bepaalde mensen te verbieden om kinderen te krijgen.
 - Beter: Ik vind dat de overheid het recht moet hebben om mensen die verslaafd zijn aan alcohol of andere drugs te verbieden om kinderen te krijgen.
 - *Voorbeeld*: Mensen hebben recht op euthanasie.
 - Beter: Mensen die terminaal ziek zijn hebben recht op euthanasie.
- Duidelijk:
 - *Voorbeeld*: Het is in sommige extreme situaties aangeraden om ouders tijdelijk te beletten om kinderen te krijgen. ... Het gaat hier niet om een verplichting of een bestraffing. Er wordt niet gezegd 'jij mag geen kinderen krijgen'. Het gaat hier om een maatregel om te wachten met gezinsuitbreiding tot de ouders hun eigen leven terug op orde hebben.
 - ➔ wat bedoelt men hier met beletten: verplicht of niet?
 - *Voorbeeld*. We moeten daders straffen omdat ze het verdienen, niet om de maatschappij te beschermen. ... Een straf moet afhankelijk zijn van wat nodig is om de maatschappij te beschermen.
 - ➔ contradictie

Argument

- Moet aansluiten bij stelling

- *Voorbeeld:* We mogen mensen verbieden om kinderen te krijgen, want de rechten van het kind vermelden expliciet dat de overheid moet ingrijpen als het kind risico loopt op mishandeling of verwaarlozing.
 - ➔ Conclusie volgt niet uit de premisse: je kan zowel pro het argument zijn (overheid moet ingrijpen bij mishandeling), terwijl je tegen de conclusie bent (verbieden van het krijgen van kinderen voor sommigen)
- *Voorbeeld:* We mogen mensen verbieden om kinderen te krijgen, want veel mensen krijgen een kind hoewel ze zich niet in de omstandigheden bevinden om het in te laten opgroeien.
 - ➔ Waarom verbieden van kinderen maken en niet de omstandigheden verbeteren?
- *Voorbeeld:* Mensen hebben recht op euthanasie, want de beslissing over het beëindigen van het eigen leven is een absoluut recht.
 - ➔ Beslissing over het beëindigen van het eigen leven is een argument voor zelfmoord, maar niet per se een argument voor hulp bij euthanasie
- *Voorbeeld.* We laten moreel geladen beslissingen beter niet over aan AI, want AI zijn bevooroordeeld.
 - ➔ bevooroordeeldheid als voorwaarde voor het nemen van morele beslissingen: zijn mensen dan niet bevooroordeeldheid
- *Voorbeeld.* We laten moreel geladen beslissingen beter niet over aan AI, want er zijn geen universeel geldige normen.
 - ➔ Als het waar is dat er geen universeel geldige normen zijn (controversiële stelling), dan geldt dit zowel voor mensen als AI
- Je mag premissen en ondersteuning van de premissen aangeven! (Analytische stijl)
- Moet geldig zijn
 - *Voorbeeld.* Dieren zouden rechten moeten hebben. (1) Een noodzakelijke voorwaarde om rechten te hebben is dat je bepaalde dingen kan opeisen. (2) Dieren kunnen dingen opeisen: ze kunnen niet spreken, maar wel duidelijk maken wat ze willen. Dus (3) dieren zouden rechten moeten hebben.
 - *Vergelijk.* (1) een noodzakelijke voorwaarde om een diploma te krijgen is dat je ingeschreven bent aan de universiteit. (2) Mieke is ingeschreven aan de universiteit. Dus (3) Mieke moet een diploma krijgen.
- Feitelijke beweringen moeten feitelijk correct zijn of niet té betwist zijn
 - *Voorbeeld:* Cijfers wijzen uit dat kinderen die mishandeld werden hun eigen kinderen mishandelen.
 - *Beter:* Cijfers wijzen uit dat kinderen die mishandeld werden een hoger risico lopen om zelf hun kinderen te mishandelen.
 - *Voorbeeld:* Omdat een louter verbale activiteit geen rechtstreekse schade toebrengt, mag de vrije meningsuiting niet ingeperkt worden.
 - ➔ Verbale activiteiten kunnen wel degelijke schade toebrengen, differentieer dus in soorten schade
 - *Voorbeeld:* Betuttelen helpt niet. Wat wel werkt, is hard en onverbiddelijk straffen.
 - ➔ Dit is geen consensus

Tegenargument

- Moet argument tegen je stelling zijn
 - *Voorbeeld.* We kunnen mensen niet verbieden om kinderen te krijgen. *Tegenargument:* we zouden mensen die verslaafd zijn meer moeten helpen in plaats van hen te straffen.
- Moet argument zijn waarin tegenstander zich kan herkennen, geef argument van de tegenstander zo sterk mogelijk weer
 - *Voorbeeld:* [standpunt: MeToo gaat te ver.] Een ongewenste kus om 3u in een bar is even erg als een verkrachting in het park. [Voorstanders van MeToo zullen hier niet met akkoord gaan]
 - *Voorbeeld:* [standpunt: Er zijn geen morele grenzen aan de vrije meningsuiting.] Het is onbegonnen werk om elke formulering die als kwetsend opgevat wordt door bepaalde individuen te verbieden. [stropop argument: niet bestaande tegenstander uitvinden om het argument van je tegenstander te ridiculiseren]
 - *Voorbeeld:* [standpunt: Er zijn geen morele grenzen aan de vrije meningsuiting.] We kunnen foute uitspraken niet verbieden, want mensen die minder intelligent zijn zullen daar het slachtoffer van worden omdat zij meer foute uitspraken doen. [niemand wil alle feitelijk foute uitspraken verbieden, maar discriminerende of kwetsende foute uitspraken te verbieden]

Ontkracht

- Moet ingaan op het specifieke tegenargument, niet identiek aan 'argument voor'
 - *Goed voorbeeld.* Genetische manipulatie is niet moreel problematisch bij genetische ziektes.
 - Argument voor: genetische manipulatie kan genetische ziektes, en dus veel leed, voorkomen.
 - Argument tegen: genetische manipulatie toelaten zorgt ervoor dat de variatie tussen mensen afneemt, waardoor we geen begrip meer zullen hebben voor mensen die afwijken van de norm.
 - Ontkrachting tegenargument: als we genetische manipulatie beperken tot genetische ziektes, is er nog voldoende ruimte voor variatie tussen mensen, zodat de conclusie van het tegenargument (geen begrip meer voor afwijkingen) niet volgt.